دیوانی سه

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)

چاپی دووه‌م ١٩٩١

دیوانی سەلام

چاپی دووەم

١٩٩٠

ئامادەکردن و پێداچوونەوەو پێشەکی بۆنووسینی

ئومێد کاکە ڕەش

له بلاوکراوەکانی پرۆژەی هاوسەر
سلێمانی ـ شەقامی حەمدی
ژمارە (٤٢)

لەسەر بڕیاری وەزارەتی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن (دەزگای ڕۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی) ژمارە (٣٥) لە ٤/٢/١٩٩٠ لەچاپدراوە

چاپخانەی الحوادث

بەغدا ـ ١٩٩٠

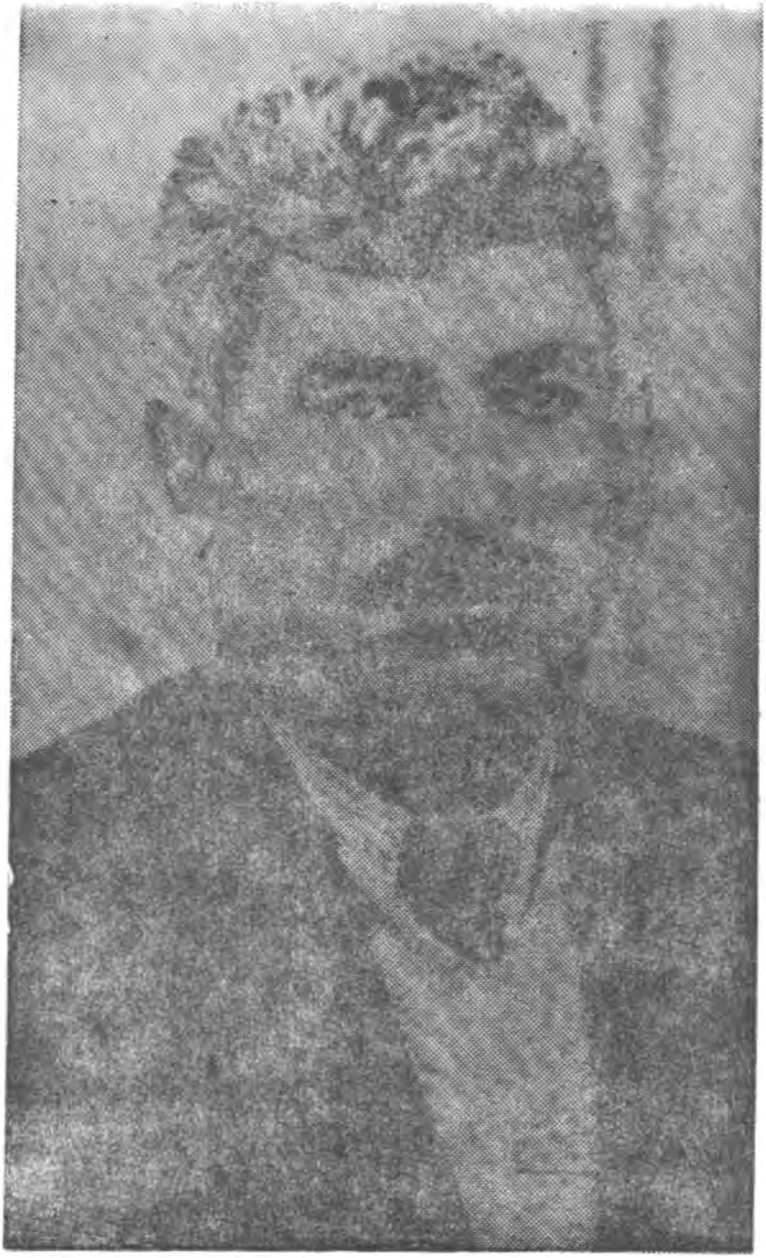

صـــەلام

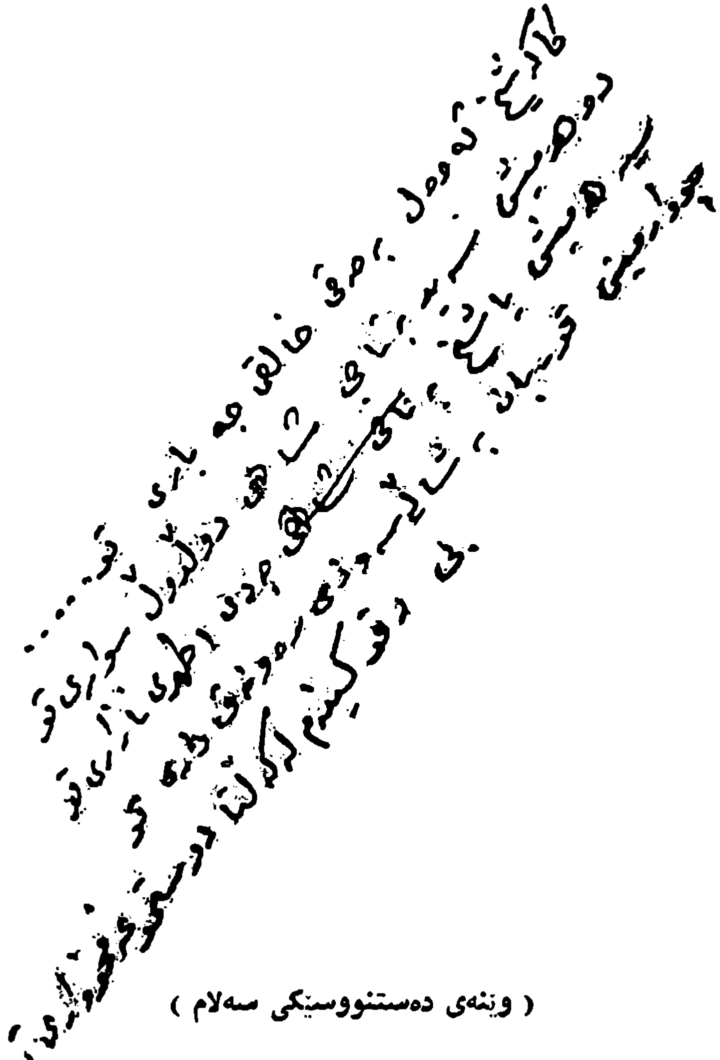

(وێنەی دەستنووسێکی سەلام)

کاکە شێخ ئەووەڵ بەحەقی خالقی جەباری تۆ

دووهەمیش سـەید بە تاجی شاهی دوڵدوڵ سواری تۆ

سیهەمیش یا شێخ بە جەدی ئەطهەری نازاری تۆ

چوارەمیش قوربان بە شاڵی سەوزی ڕەونەقداری تۆ

بێڕەقو کینەم لەگەڵتا دۆستەو غەمخواری تۆ ٠

وتەیەك

نووسینی
- ناهیدە شێخ سەلام -

بابە گیـان

من وەکو ڕۆڵەیەکت هەرچی بنووسمو بڵێم دەربارەت وائەزانـم سوودی نیە ، چ لەبارەی شیعرو ئەدەبو قسـەی نەستـەقو نیشـتمان پەروەریتەوە هەروەها باسی قارەمانێتی شەڕی ئاوباریكو بەربـەرەکانیت لەگەڵ رژێمی کۆنەپەرستدا ••• یان دەست‌دانە چەکت پاش شـەڕی بەر دەرگی سەرا لەگەڵ سێ هاوڕێکەت «کامیـل حەسـەن ، حامیـد جەودەتو مەحمـوود جـەودەت» یا باسـکردنی گرتـنو نـاتەواویو کوێرەوەری ژیانت بکەم ، وەك ووتم هیچ نابەخشێت چونکە ڕۆڵەیەکی تـۆم •

بەڵام ••• ئـای بابە گیان چەند بەختیارم کە تۆی نەمـر ئێمـەی مردووت زیندوو هێشتەوە ، ئای چەند وەچـاغت ڕوونە وا ڕۆڵـەکانت ڕۆڵەی بیرو باوەڕ ، ڕۆڵەی ئەدەبو شـیعر ، ڕۆڵـەی نیشتمانـەکەت، عاشقانی ئەدەبو هونەر بەشوێن یادەکانتا دەگەڕێن ئەو ئەرکە گرنگەیان خستۆتە سەر شانیانو ئێمەی خەواڵویان لەخـەو هەڵسـان(١) دەمـارە

سسته‌کانمان هاتنه جمووجوول ، خوێنی گه‌رم به‌لاشه‌ی بێ‌هێزو توانامـا تاقه‌تی دامێ •

باوه ••• ڕۆڵه‌کانت به‌ڕاستی مـنی سسـته پـه‌له‌ی بێ‌کاره‌یـان شه‌رمه‌زار کرد ، ئای چه‌ند به‌ختیـارم که تۆی نـه‌مر ئێمـه‌ی مردووت زیندوو هێشته‌وه •

١٩٨٦/٤/٢٠

---

(١) مه‌به‌ست : مامۆستا (هۆشیار محه‌ممه‌د عه‌زیز قه‌فتان)و بـرای نووسه‌ر کاك (ئومێد کاکه ره‌ش)ه •
پڕ به‌دڵ سوپاسیان ده‌که‌ین •

پێشەکی

نووسینی : ئومێد کاکە ڕەش

(سەلام)ی شاعیر یەکێکە لەو شاعیرە پایە بڵندانەی کورد کە هەمیشە ئەستێرەیەکی درەوشاوەی ئاسمانی شەوەزەنگی کوردستانەو هۆنراوەکانی بوونەتە ویردی سەرزمانی هەموو کوردێکی دڵسۆزو نیشتمانپەروەر ، تا ئەو ڕۆژەی چاوی ئارامی لێکنا خامە ڕەنگینە پیرۆزەکەی تەرخان کردبوو بۆ دەربڕینی ئەو هەستو سۆزە کوردایەتیەی کە لە دڵو دەروونیدا پەنگی خواردبووەوە • زوربەی هۆنراوەکانی شاعیر بریتین لە هۆنراوەی نیشتمانیو نەتەوایەتیو کۆمەڵایەتی ••• زۆر کەم لای کردۆتەوە بەلای هۆنراوەی دڵداریدا وەك بڵێیت یەکەو ڕاست هۆنراوەکەی (ئەحمەد موختار جاف)ی کردبێتە دڵ •

شاعیرانی کورد بەسە بەس باسی زوڵفو چاو بکەن
کەم خەیاڵی پەرچەمو کاکۆڵی ئاڵوزاو بکەن
لابدەن کەم باسی سونبول یا لقی لاولاو بکەن
ئێوە تەدبیرێکی حاڵی قەومی دڵ سوتاو بکەن
زووبەزوو تا ئیش لەدەس دەرنەچووە سا هەوڵێ بدەن(١)

ئەوەش هەڵوێستێکی نەمرە بۆ (سەلام)ی شاعیر کە لەو سەردەمەی پاشایەتی‌دا ، کە گەل لەژێر تەوژمی ئازارو ئەشکەنجەو زوڵم‌و زۆرداری ئیمپریالیزم‌دا دەیناڵاند ، ئەو هۆنراوانە بنووسێت :

ئێمە زۆر زۆر لێ‌قەوماوین
بێکەس ، بێ‌دەس ، زۆر داماوین

بۆ سەربەستی تێ‌شکاوین
لەسەر ئەرزا بێ‌ناو ماوین

بۆ چەرخی کورد وا بگەڕێ
لاوی ئەبێ زوو ڕاپەڕێ

جا ئەگەر بمانەوێت زیاتر ئەو شاعیرە نەبەردە بناسین‌و بزانین چۆن گوزەرانی کردووەو لەپێناوی هەڵوێستە نەمرەکەیدا چی کردووە دەبێت گوێ لە خۆی بگرین بزانین چی دەڵێت :

ڕووت‌و قووت‌و چڵکن‌و پیس‌و کزو بێ پارە بووم
دایما مەحکومی قەهرو میحنەت‌و ئاوارە بووم

جل شڕو مل خوارو سەرکز ، هاودەمم دەردو ئەلەم
عاجزو زارو زەلیل‌و مات‌و هەم دڵ پارە بووم

ئەو ژیانەی کە شاعیری تێدا ژیاوە ، ژیانی زوربەی خەڵکی کوردستان بووە ، کەواتە شاعیر وەك ئەو ڕەشە خەڵکە چەوساوەیە ژیاوە

ئەگەر چی شاعیر خۆی لە بنەماڵەیەکی خۆش گوزەراندا ژیاوەو لەو سەردەمەدا دەوڵەمەند بوون ئەوەتە دەڵێت « ئیدارەی مالیمان زۆر باش بوو ، لەو ناوچەیەدا کەس لە ئێمە دەوڵەمەندتر نەبوو ، ماینو ڕەشە وڵاخو مەرو بزنمان زۆر بوو ئاشو باخو زەویو زاری باشمان هەبوو ژیانێکی شارستانیەتیمان تێ ئەپەڕاند » (٢) •

کەواتە چی بووە ؟ وای لە شاعیر کردووە لەو خۆشیو بەختەوەریو پیتو بەرەکەتە دوور بکەوێتەوەو بکەوێتە ناو ئەو ژیانە پڕ ئەشکەنجەو ئەندێشەو ئازارەو ئەو ژیانە تاڵو سەختە پڕ چەرمەسەرییە بەسەر بەرێت ••• بێگومان هەر ئەو هەستە نیشتمان پەروەرێتیە بووە کە باڵی پێوە ناوە بەو ژیانە ڕازی بێتو بەچاوی خۆی چۆنێتی ژیانو گوزەرانی گەلە چەوساوەکەی ببینێت کە بەدەست زوڵمو زورداری ئیمپریالیزمو نوکەرانی دەوری ماشایەتیەوە دەچەوسێنرانەوە :

کرێکارت ڕەشو ڕووتە
خێزانیان ڕووتو قووتە
لەگەڵ دەردو بەڵا جووتە
تەختو کورسی هەر تابووتە
کفنە جلی تازەی هەژار
گۆڕە خانوو قەسرو تەلار

وەنەبێت ئیتر شاعیر بەو ژیانە ڕازی بووبێتو دەنگی لێوە نەهاتبێت دژی ئەو چەوساندنەوەیە بوو خەریکی وریاکردنەوەو چاوکردنەوەی گەلەکەمان بوو بەدەنگی زوڵاڵ هاواری دەکرد :

هەتاکەی کوردی بێ کەس وا زەلیلە ؟
هەتاکەی بۆ ئەمو بۆ ئەو دەخیلە ؟
هەتاکەی وا زەلیلو پەستو خوارە ؟
لەبەرچی بێدەنگو خامۆشو لاڵە ؟
لەبەرچی تارو مارو دەربەدەرین ؟
لەبەرچی پێ بەکۆتو قوڕبەسەرین ؟

وەنەبێت شاعیر لە نائومێدیدا تووشی ئەو هەژاندنە دەروونییە بووبێت ، بەڵکو مەبەستی ئەو هەژاندنە تەنها ووریا بوونەوەو چاوکردنەوە بووە تا لە پێوەندو کۆتی ئەو ڕژێمە بۆگەنەدا دەرچن کە هەموو مافێکی مرۆڤایەتیو نەتەوایەتی پێشیل کردبوو ، تا لە سایەی سێبەری ئازادیو سەربەستیدا بژین کە شاعیر زۆر باوەڕی بەو ڕۆژە بووە کە هەموو گەلێکی ئازادیخواز پێی دەگات •

دنیا هەمووی دڵشاد ئەبێ
ڕێـگەی ڕاستی گوشاد ئەبێ
ئەسیر لە بەند ئازاد ئەبێ
زەمانی عەدلو داد ئەبێ

پاش ئەو هیـواو ئومێـدە بەرزە ، ئـەوە دەخـاتە ڕوو کە لاوان پێشڕەونو قەڵایەکی سـەختی پۆڵایین بـۆ بەدیهێنانی ئازادیو ڕزگارکردنی گەل لە چنگی ئیمپریالیزم •

لاوە کە تۆ ئـازاد ئەکا
لاوە کە دوژمن بەرباد ئـەکا

ئەوەش دەخـاتە بەرچـاو کە چ گەلێـکینو چـۆن ئیمپریـالیزم لەپێناوی بەرژەوەندی خۆیدا دابـەشی کردوویـنو هەمـوو مافێـکی نەتەوایەتیمان پێشیل کراوەو چۆنیان بوێت وامان دەچەوسێننەوە•

منتدى اقرأ الثقافي

سیانزە ملیۆن کوردی ناودار
بێنانو ئاو لە ژین بێزار
حەپسن دیلن بێ ئیشو کار
بۆ ئەم ، بۆ ئەو وەك خزمەتکار
تۆ کوردت کرد بە سوسەمار
وا دەست ئەدا بـۆ ئیستیعمار

ئیتر سات بە سات هەوڵی ووریا کردنەوەی داوەو داخی بۆ ئـەو ناتەبایی‌و ڕقو کینەیە هەڵـکێشاوە کە بۆتـە درمێـكو لـە نێوانمانـدا تەشەنەی کردووەو ڕۆژ بە ڕۆژ دامان دەڕزێنێ ، بـەڵام ئەگەر ئـەو دەردە نەمێنیت ئەوا نەگبـەتی‌و چـارە ڕەشی بـەرۆکی میللەتەکەمـان بەردەدات •

ئـۆف ، وەتەن داخی بەجەرگم ئیتیحادت زۆر کەمە
یەکێتی گەر بێتو بگری ، لائەچێ زوو زیللەتت

ئەگەر چی ئەو دەردە ناتەبای‌یە دەردێکی کوشندەی کۆنەو لـــە دێر زەمانەوە بۆمان ماوەتـەوەو بەدەستیەوە دەنـاڵێنین بۆیـە شـــاعیر لەناچاریدا بەناوی دایکی وەتەنەوە هاوار دەکات •

هاوار ئەکا دایکی وەتەن
وا گیان ئەدا پێی‌دا بگەن

دوای ئەو هـاوارو ناڵە توێنـە هیوایەکی نوێ لە دڵی شـاعیردا چەکەرە دەکاتو بیر لەوە دەکاتەوە

وەکو قەومی‌تر کەی کورد ڕاپەڕێ
لە حقوق هەڵچێ لە تەماع گەڕێ
دەروونی بەکوڵ بۆ کورد بجۆشێ
خۆی فیدا بکا وەتەن نەفرۆشێ

بێگومان چاندنی ئەو تۆوە کە بەرەکەی خەبات‌و تێکۆشان بێت بەرامبەر بە ئیمپریالیزم‌و زۆرداران هەروا بە ئاسانی چەکەرە ناکات‌و نایەتەبەر • مەگەر لایە بەسۆزەکەی دایك ئەو ئاواتە بهێنێتە دی •

خەریتەی هەموو خاکی کوردستان
دایك بەدەرزی‌و دەزوو دروومان
بنوسێ لەسەر ، سەر بێشکەی مناڵ
هەر بە کوردستان بێتە گروگاڵ
لە بێشکەی وادا چاو هەڵ نەهێنێ
درۆیە هەڵسێ تۆڵە بسێنێ •

وەنەبێت ئەو هەڵوێستەی سەلام تەنها بە دەم بووبێت بەڵکو لەگەڵ خوێنی لەشیدا هاتوچۆی کردووە بەڵگەی ڕاستی ئـەم بۆچوونەشـمان دەربەدەری‌و بەشداری کردنێتی لـە شـۆڕش‌و ڕاپەڕینـەکانی شـێخ مەحموودو ڕاپەڕینی ئەیلوولدا ئەوەتە حەمـــدی شاعیری (١٨٧٨ – ١٩٣٦) لە باسی شەڕی ئاوباریكدا دەڵێت :

تێ بگەن خەڵقینە توخوا بەس ئیتر تەفرە بخۆن
ئەجنەبی بۆ نەفعی خۆیانە دەکەن دایم حیلەل
نامداری کوردو سێ ضابط بە هاوڕێتی (سەلام)
کەوتنە مەردانە سەعی حیرەتم بوو في المثل (٣)

شێخ مەحمودو سەلام

ئەگەر چی (شێخ سەلام) بە گیانو بە دڵ لەگـەڵ بزوتنەوەی کوردایەتی شێخ مەحموودی نەمردا بووە بەڵام ئەمیش وەکو حەمدیو شوکری فەزلیو پیرەمێردو ئەحمەد موختار .. هتد .

کەوتۆتە چـەندو چوونەوە لەگەڵ شێخداو هەڵوێستی خۆی بـۆ دەرخستووە .. بەڵام گێرە شێوێنەکان بە جۆرێـکی دیکە لـە شێخیان گەیاندووە ئەوەتە شێخ سەلام دەڵێت :ـ

« لە (٢١) مارتی ئەو ساڵەدا (واتە ساڵی ١٩٢٢) فیرارمان کـرد بۆ سورداش . لە سورداشەوە لەبەر ئەوەی کە لەشکرێکی ئینگلیز هات بۆ تەعقیبمان ڕۆیشتین بۆ هەورامـان . لە هەورامان لەسەر تەحریـکی هەندێ (مغرضین) شێخ حـەپسی کردم لەگەڵ قوماندان صالح زەگی بەگو فایق کاکەمینو عەزیز قـەزازو ئەمین ڕەواندزی ، هـەشت مانگ لـە حەپسخانەی (سیاکوڵە) کە لە پشتی دزلییەوەیە مامـەوە ، ئینگلیزەکان سلێمانییان بەجێهێشت ، شێخ سەر لەنوێ بە خـۆیو حەبسو عەسکەروماڵو منداڵیەوە هاتەوە سلێمانی . وە لێرە بەرەڵلای کردم . ناچار ڕووم کردەوە عازەبان »(٤) وەنەبێت سەلام بـەوە دڵ گران بووبێتو لە هەڵوێستە نەبەردەکەی خـۆی پەشیمان بووبێتەوەو پشتی لە شێخ کردبێت بەڵـکو زۆر بەشانازییەوە ڕووی تێکردووەو پێی وتووە :

کاکە شێخ ئەووەل بەحەقی خالقی جەباری تـۆ
دووهەمیش سەید بەتاجی شاهی دوڵ دوڵ سواری تۆ

سێهەمیش پاشێخ بەجەددی ئەطهەری نازداری تــۆ
چوارەمیش قوربان بە شالی سەوزی ڕەونەقداری تــۆ
بێ ڕقو کینەم لەگەڵتا دۆستمو غەمخواری تــۆ

تەنانەت کە سەید عەبدالرزاق الحەسەنی لە لاپەرە (١٣٢) بەرگی سیهەمی وەزارەی عێراقیە نووسیویەتی « شێخ مەحموود (شێخ سەلام)ی ناردە بەغدا کە کوردەکان هان بدات دووی‌کەون جاڕی یاخێتی بدەن ، مەحموود جەودەتو حەمید جەودەتی برای‌و کامیل حەســەن هەڵاتن‌و (شێخ مەحمود)یان قەناعەت پێکرد کە شۆڕش دەست پێ بکات » •

بەڵام شێخ سەلام دەنــگی خۆی هەڵدەبرێو دەڵێت (مێژوونووسی عێراق سەید عەبدوالرزاق حەسەنی لــە مێژووکەیا لەم باســەوە زۆر سەهوی فەرمووە کە ئەڵێ شێخ سەلام ، شێخ مەحموود ناردی بۆ بەغداء وە ئەو سێ زابتەی ئیقناع کرد کە بچن بۆ ئەم حەرەکەتو کردەوەیە چونکە ئێمە بۆ ئینتیقامی ڕۆژی (٦)ی ئەیلول لە رۆژی ٦و٧ ی ئەیلول لە بەغداد فیرارمان کرد • شێخ مەحموود ئەوکـاتە هیچ پەیوەندیــکی بەسەر حەرەکاتی سلێمانی یەوە نەبوو لە دێی پیران دانیشتبو • پاش ئەوە هەموو کەسێك ئەیزانی کە شێخ مەحموود هــەتا مرد لەگەڵ ئینگلیزو سیاسەتیا یەك نەبوو مێژوو نووسی ناوبراو لە نووسینەکەیا لە پەردەیەکەوە باسی ئــەو حەرەکاتە ئەکا لەســــەر تەحریکی ئینگلیز بووە • بـــەڵام حەرەکەتی ١٩٣١ی شێخ مەحموود زۆر ئاشکرایە کە لە گیانێکی پاك‌و خاوێنی کوردایەتی‌یەوە بووەو لە هیچ لایەك ئیلهام وەرنەگیراوە)[٥] •

که ئەمە زیاتر هەڵوێستی (سەلام) دەردەخات بەرامبەر بە شێخی نەمر تەنانەت لە هۆنراوەیەکیدا ستایشی شێخ مەحموود دەکات‌و شانازی پێوە دەکات ئەوەتە بە شێخ لەتیفی کوری شێخ مەحموود دەڵێت :

بەردی ژێر پێی باوکی تـۆ ، توانی ببێتە قارەمان
تۆ لە گوڵزاری ئیرەمدا دڕکی نابوتیت ڕوان (٦)

سەلام تا ئەو ڕۆژەی چاوی ئارامی لێکنا نیشتمان پەروەرو نەتەوە ویست‌و دلسۆزی میللەتەکەمان بووە ئەوەش کە بەڵگەی ڕاستی نیشتمان پەروەرێتی شاعیر بووە •

ئەگەر چی دەرفەتی خوێندنی سەلام کەم بووە بەڵام خوێندەوارێکی بـــەتواناو بلیمـــەت بووە دەیزانی دەردی دواکـــەوتنی میللـــەت نەخوێندەواری‌یە ، هەمیشە داوای لـــە ڕۆڵەکانی گەلەکەمان دەکـرد بخوێنن‌و ئامێز بۆ زانست‌و زانیاری بکەنەوە تا زیاتر لە ژیانی ســەردەم بــگەن‌و کۆت‌و پێوەندی نـــەزانین فڕێ دەن‌و هەنــگاو بەرەو پێشەوە بەرن •• کاتێك دەزانێت ڕۆڵەکانی گـــەل هوشیار بونەتەوەو بەدوای زانیاری‌و زانستدا دەگەڕێن لە خۆشیدا دڵی ناسرەوی‌و دەڵێت :

ئەی وەتەن مژدەم بەرێ مەشغوڵی عیلمە میللەتت
ڕۆژو شەو تەحسیل ئەکەن وردو درشتی ئۆمەتت
سەد شوکر تەئریخ ئەخوێنن باسی ژاپۆن تێ‌ئەگەن
هەوڵ ئەدەن ئەڵبەت بەجارێ بۆتەرەقی‌و شەوکەتت
خاكو خۆڵت مەعدەنە • خۆ بەردەکانت گەوهەرە
دەست ئەکێشن چوار تەرەف بۆ خاکەکەی پڕ قیمەتت

وە ئەگەر سەیری هۆنراوە دڵداریەکانی بکەین کە بریتین لە چەند هۆنراوەیەك کە بە پەنجەی دەست ئەژمێرن ، ئیتر ئەوانی دیکەی بەستۆتەوە بە سۆزی نەتەوایەتیەوە • ئەمەش ئەوەناگەینێ کە سەرگەرمی شاعیر لە خۆشەویستیو دڵداریو بینینی نازداری دڵفڕێن بێبەش بووبێت • بەڵکو شاعیرێکی دڵتەرو جوان پەرستو شەیدا بووە ئەوەتە دڵە تەرەکەی ڕامان دەکێشێت بۆ لای ئەو کچە جوانەی کە لە ژوور سەرییەوە وەستاوە تا دەرزی بەنجەکە تەواو بێهۆشی بکات سەلام پێی دەڵێت :

نییە حاجەت بە بەنجم وا بە بۆنی زوڵفەکەی مارگرێد
شعورم لانەما عەقڵم فڕیو هۆشو دڵم لێچوو
لەگەڵ برژانگی چاوی هەڵبری ، باڵێکی چاویدا
ئیتر هەر دڵ بوو هەڵقرچا ، جگەر کونبوو ، گرم تێچوو
بەیادی خاڵی لالیوی بە دایم دڵ ئەناڵێنێ
بەڵی سەرسەختو بێ عارم لە مردندا فرەم پێچوو

چاوەڕوانی بێهودەش کاری خۆی لەگەڵدا کردووەو تووشی بەزارەو غەمی کردووە بەجۆرێکی وا هەناسەی سارد هەڵکێشیو ئەسرینی خوێنین لە دیدەی بارێ :

چاوم ئەبڵەق بوو سپی ، بڵقی دۆ
چاوەڕوانیم کرد هەر نەهاتی تۆ
ساردی هەناسەم بۆ چاوی کاڵە
فرمێسکی سوورم لە خوێنی ئاڵە
وا گیانم دەرچوو بۆچی ناتبینم
دەك بەختت سووتێ گیانی شیرینم

ئەگــــەر بمانەوێت زیاتر شـــــاعیر بناسینو بزانین خاوەنی چ بەهرەیەکی ئەدەبی بەرز بووە دەبێت لەگەڵ پیرەمێردی مەزندا یــــەك بکرینەوە کە دەڵێت :

(سەلام) تـۆ شیعرت لەمن باشترە
تا لەدوورتربی ناڵەت خۆشترە ٠

پەخشانو چیرۆکی شانۆیی سەلام

برای نووسەرو خۆشەویستم کاك (ئومێد ئاشنا) یەکێك بوو لەو برا ئەدیبانە کە بەدەم بانگەوازە کەمانەوە هاتو بۆی نووسین (شێخ سەلامی) شاعیر ، شاعیرێکی لێهاتووی زیرەکی ڕۆژگارەکەی خـــۆی بووە بەرێزو گۆشەگیر نەبووە تا لــــە دوورەوە لەکونجێکدا شیعر بۆ خۆی بڵێتو تەماشای ڕووداوەکان بـکات بەڵـکو بە هەموو شێوەیەك تێکەڵ بووەو بەشداری کردووە ئەوەی دیارە لە بەشی ژیانەکەیدا کــە خۆی نووسیویەتیەوە ڕەنگە ئێوەش باری سەرنجی خـــۆتان هـــەبێ دەربارەی چەند لایەنێکی ئەم ڕاستی‌یە ٠

ئاشکرایە ڕۆژنامەی (ژیان) بە تایبەتی لـــە دوای کۆچی دوایی (حسین نازم)ەوە بــە تەواوی کەوتە دەست (پیرەمێرد)و ڕۆژنامەکـە بەرگو ناوەرۆکی تەواو گۆڕاو پێشکەوت ، بووە زەمینەیەکی ٠ لەبار بۆ کارو هەڵـسوڕاندی قەڵەمو ڕۆشنبیریەتی شاعیرو ئەدیبانی ئەو کـاتە (شێخ سەلام)ی شاعیریش جێ دەست شوێنـــەواری خـۆی لـــە

کاروانی پیرۆزی ئەو ڕۆژنامەیەدا دیاری کردووە کە سەرەتا (ژیان) بوو ساڵی ١٩٣٨ بوو بە (ژین) یەکەم بەرهەمی (سەلام) کـــە لـــە ڕۆژنامەی (ژیان)دا بڵاوبۆتەوە ئەم چوارینەیەو هۆنراوەیەیە :

مامۆستای شیرین (پیرەمێردی) جوان
ئەرواحی لەتیف ، کۆڵەکەی ژیان

ئەممم نووسیووە بە دڵو بەگیان
ئەیکەم بە پێشکەش لاپەڕەی ژیان

ژیان ٣٥٥ ساڵی ١٩٣٣

هۆنراوەکەش بەناوی (دل ، فرمێسك) بۆ فرامـەرز (رەشـید نەجیب (١٩٠٥ ـ ١٩٦٨) ناردووە • پیرەمێرد لە ڕۆژنامەکەدا بڵاوی دەکاتەوە کە ئەمە بەیتی یەکەمی ئەو هۆنراوەیەیە :

هەی دڵ ئامان ، دەخیل سەد دەخیل
ماتم • کەساسم ، ڕەنجوورم زەلیل •

(شێخ سەلام)ی شاعیر دەستێکی باڵای هەبووە لــــە نووسینی بەخشانی هونەری‌دا ، لەکاتی خوێندا چەند پەخشانێکی لێ بڵاوکردۆتەوە ڕەنـگە ئەمـــە زانیاریەکی نوێو شتێکی نەزانراو بێت لای خوێنەری کورد • لێرەدا تەنها ماوەی ئەوە هەیە کە یەکێك لەو پارچە پەخشـانە جوانانەی ســـەلام بڵاوبکەینەوە لە ژمـارە (٤٣٥)ی ساڵی (١٩٣٥)ی ڕۆژنامەی (ژیان)دا بڵاوکراوەتەوە •

(پەخشان)

« لە بیابانی لمین خواروی (بەسرە)وە ـ سەلامی سەلام بۆ ژیان ـ » •

ژیان ، گلێنەی دیدەم ، زۆر بۆت بە پەرۆشم ، بێ دەستو بێ کەسم ، داماوم ، هەمیشە چاوەڕوانی تۆم ، توخوا بێترس‌و پرس چالاك‌و بنیاك ، ڕێك‌و پێك ، یەك لە سەر یەك وەرە لام ، دڵی تەنگی تاریکم رووناك کە ، هیوای وردی‌باریکم قەوی ، سەری گێژی شێواوم چاك بکەرەوە •

ژیان ، کولەکەی ڕۆحم ، چەن شیرین‌و ڕەنگینی کە خۆتت وەکو خونچەی بەهاری پێچاوەتەوە ، پڕ تۆی دەرونتە لە بۆنی خۆشی گوڵی گولزار ، چیمەن‌و لالەزار ، نەسرین ، یاسەمەن ـ حاڵ‌و هەواڵی وەتەن ـ لەگەڵ بینیم بە هالاوی هەناسەی گەرمی دڵی کەیلم شاگوڵی سەر پەرەکەت ئەگەشێتەوە ، دەم ئەکاتەوە ، وردە وردە سربە سرپ دەست پێ ئەکەی •

ژیان ، چەن خۆشە کە لەناکاوا وەکو نەسیمی بەری بەیان شنە شن ، دەمی بە پێکەنینەوە بە پاك‌و خاوێنی بەناو شنەی شەماڵی شیمالدا سەرەو ژێر خۆت لول ئەدەی و لەدەشتی چۆڵ‌و هۆڵی خوار بەسرەدا لەناو گەردەلوولی گێژەڵووکەی تەپ‌و تۆزی لمی بیابانێکی کاکی بە کاکی‌دا بەدیم ئەکەی بێ‌پەروا خۆت ئەهاوێتە کۆشم •

ئۆخەی کزەی جەرگی بریندارم ، دەرمانی دڵی پڕ ئازارم • بەو هەوای تۆیە تۆزو خاك‌و خۆڵی شان‌وملم پاك ، برینی ناسۆری جەرگ‌ز

دڵم سارێش‌و چاك ئەبێتەوە ، بە هەوا فێنکە پاکە بێگەردەکەت ماندوێتیم ئەحەسێتەوە •

ژیان : چەند خۆشە لە وەقتی دڵ تەنگیما کە سەراپا هەموو لەشم ، لەو خاك‌و خۆڵی دەشتی چۆڵی عارەبستان دای پۆشیوە ، ماندوو مردوو دەستە ئەژنۆ دانیشتبوم ، هەناسەی سارد هەڵئەکێشم تك ، تك ، فرمێسکی پەشیمانی ئەڕێژم ، زارو زویر ، مات‌و کەساس • ئاوارەو دل تەنگ ، تۆ بە ڕوویەکی سپی پاکی بێ لەکەوە ، بێباك ، خۆت ئەخەیتە باوەشم ، دەم بە پێکەنینەوە ، ڕوو خۆش‌و ڕۆح سووك‌و ڕەنگین‌و شیرین ، ناسك‌و نازدارەوەك تۆی گوڵ ، وتە وت هەموو ڕازو نیازێکی ولاتەکەم وەکو دانەی مرواری بۆ هەڵئەڕێژی یەکە ، یەکە گرێی دڵی بەسراوم گوشاد ئەکەی •

گیانە ، ژیان ، بێ ترس‌و لەرز چی لە دڵتایە هەڵیڕێژە ، کەس تێمان ناگا ، زبانمان نازانن ، ژیان ، ئاخ بۆ وا ئەکەی ، گەلێ جار بە کەساسی زویرو داماو مات‌و دڵ تەنگ ، بەرگی ڕەشی ماتەمت پۆشیوە ، چواردەوری خۆتت ڕەش کردووە ، بەدەم هەنسکی گریانەوە لەناکا تووشم ئەبی ، تۆزی سروورو خۆشی ، ئەگەر لە سوچێکی دڵما مابێ ، یا سەری هەڵدابێ ، بەربادو نوقمی ئەکەی ، بە هەناسەی ساردەوە ، دەستە ئەژنۆ دام‌ئەنێیی ، ژیان ژیانم تاڵ ئەکەی ، ناچار سەر بە سەرتا شۆر ئەکەمەوە • بە دلۆپی فرمێسکی خوێنین هەموو دێرو بەرەوقەراخ‌و بیجاخت ڕەنگین ئەکەم • توخوا ژیان ، هەر بە پێکەنین‌و ڕوو خۆشی‌یەوە وەرە لام •

جێنشینی مەجنون سەلام

پاش ئەوە کاك (ئومێد ئاشنا) چۆتە سەر باسی چوارینەکانی خەیام کە سەلام کردویەتی بە کوردی • کە لێرەدا نەم نووسی لەبەر ئـەوەی نیازمان هەیە چوارینەکان چاپ بکەینەوە (بەهۆی پرۆژەی هاوسەرەوە) ئەوا لەوێدا دەیخەینە بەرچاو •

وەك بۆم دەرکەوتووە شێخ سـەلام دەستێکی بالای بووە لـە چیرۆکی شانوییدا ئەگەر چی مامۆستا سـمکۆ عزیز ئاگاداری کـردم کـە چیرۆکی (جوولەکەی کۆلگیر)(۱) کـە نووسینی (سەلام)ە ئامادەکرابوو بۆ پێشکەش کردن لەبەر ئەوەی ڕەزامەندی بۆ وەرنەگیرا قەدەغەکراوە تا ئەمرۆش ئەو چیرۆکە بێ سەرو شوێنە چیرۆکی دووەم چیرۆکی (مەنو هۆقە) کە هەردوو چیرۆکەکە لە واقیعی کۆمەلەکـە مانەوە هەلقولاوەو خۆمالین ئاواتـە خوازین بە دەستمان بـگات تا ڕۆشنای ببینن •

چوارینەکانی خەیام

ئەگەر سەیری ژیانەکەی (سەلام) بکەین ئەوە دێتە بەرچاومان کە دەلێت • لە تەمەنیشەش سالیما هەموو نوسراویکی فارسیم ئەخوێندەوە بەلام لەهیچی تێ نەئەگەیشتم • ئەمە بەلـگەی ئەوەیە هەر لە مندالییەوە خەریـکی زمانی فارسی بووەو توانیویەتی بە باشی فێری بێت گۆڕینی

---

(۱) ئەم چیرۆکەم لە خوشـکە (نـاهیدە شـێخ سـەلام)و مامۆسـتا (هۆشیار محەممەد عەزیز قەفتان)ەوە بۆ هـاتووەو خەریـکی ئامادەکردنیم بەو نیازەی لەلایەن (پرۆژەی هاوسەر)ەوە لەچـاپ بدرێت •

چوارنیەکانی خـەیام گـەواهی ئەوە دەدەن کە زمان زانێکی هوشیارو باش بووە مامۆستا رەفیق حیلمی لەو ڕووەوە دەڵێت «بەڕاستی هونەری نیا خەرج کردووەو پێوەی ماندوو بووە ئەم ماندویەتیەشی بە خەسار نەداوە چونـکە دیاری‌یەکی ئەدەبی نایابی پێشکەشی قـەومی کورد کردووە » دکتۆر مارف خەزنەداریش لە پێشەکی دیوانەکەی پێشـوی (سەلام)دا نووسیویەتی « سـەلام یەکسەر لـە زمـانی فارسی‌یەوە چوارینەکانی خەیامی هەر بە شیعر گۆڕی بۆ زمانی کوردی • لەگـەڵ ئەوەی ئەتوانین بڵێین نزیکترین تەرجومەیە بۆ چوارینەکانی خـــەیام گۆڕینەکانی شێخ سەلامە ، جا لە بەر ئەوەی بەدەستەوەین چوارینەکان چاپ بکەینەوە لەوێدا باسی تەواو دەنووسین •

دیوانی سەلام

ئەم دیوانە لـە ساڵی ١٩٥٨دا لە دەوری پاشایەتیدا ڕەزامـەندی چاپـکردنی بۆ وەرگیراو لەلایەن کاك (رۆوف مەعروف فەتاح)ەوە خـاوەنی کتێبخانەی گەلاوێژ چاپـکراوەو دکتۆر مـارف خـەزنەدار پێشەکی بۆ نووسیوەو کاك مەحموود خەزنەدار بۆی نووسیوەتەوەو کاك جەمال خەزنەدار سەربەرشتی چاپکردنی کردووە بەڵام دەبینین (سەلام) لەسەر ئەو دیوانە دوو تیبینی هەبووە • یەکەمیان دەڵێت « ئـەم کتێبە هەموو شیعرەکانم نیە بەڵـکو بەشێکە لە شیعرەکانم ئەویتری مـاوە بۆ کاتو هەلێکی باش) دووەم دەڵێت (لەپاش دوو سێ مانگ کتیبەکەیان بۆ هێنامەوە (دەستووسەکە) تەماشام کرد زۆری لێ تەرك کـراوە • بەڕاستی گەلێکی هیچ هەقی تەرکی نەبووە بەڵام وادیارە کاك مەحموود زۆر سڵ ئەکا وە زۆر سەرنجی داوە تا مەرثیەی خنکاوێـکی بێناوی

نەنوسیوە ، چیرۆکێکی بچکۆلەی (کوردێك چوو بۆ حەج بەفەسڵی هاوین(٧) نەینووسیوە ، زۆری نەنووسیوەتەوە (هەشت فلس بەغا ... و ... نەینووسیوە) لە گەڵ ئەوەشدا کاك مەحموود خەزنەدار هۆی ئەو پەڕاندنو نەنووسینی هۆنراوەکانی بەم جۆرە لە کۆتایی دیوانەکەدا نووسیوە « لە کاتێکا ئەم دیوانە خرایە ژێر چاپەوە هێشتا نۆکەرانی ئیستعمار بە هەموو هێزیانەوە هەوڵی کزکردنی دەنگی ئازادیو ڕزگاریان بوو ، لەبەر ئەوە وەکو بینیتان لە زۆر شوێنا نەمان توانیوە هەستی شاعیر بخەینە سەر کاغەز ، بەڵام زۆر شوێنی داخە کە ئەم دیوانە بەم جۆرە مایەوە لەگەڵ ئەوەشا کە ڕۆژی ١٤ی تەموزی پیرۆز هەموو تاریکیەکی لەسەر وولات نەهێشت چونکە زۆری دیوانەکە تەواو بوبو پێش ئەو ڕۆژە » .

بەنسبەت خاڵی یەکەمەوە چوومە خزمەت مامۆستاو شاعیر (کاکەی فەلاح) ئەویش زۆر بە دڵێکی فراوانە بۆی نووسیم (بەر لە پانزە ساڵ ، دەفتەرێکی گەورەو کۆنی (٢٥٠) پەڕەیم لە لایەن ناهیدە خانی کچی شێخ سەلامی شاعیرەوە بە خواستن کەوتە لا ، ئەو دەفتەرە سەرجەمی شیعرە چاپکراوەکانی ناو دیوانەکەیو ئەو شیعرانەی باڵی فڕینیان نەبوو ، هەمووی لە خۆیا کۆکردبووەوە ، بە خەتی شاعیر نووسراوە هەموو داوێنی ئەو لاپەڕانەش ئیمزا کرابوون ، یەك یەك هەموو ئەو شیعرانەی لە دیوانە چاپکراوەکەدا بەر مقەستی ڕەقابەی دەوری پاشایەتی کەوتبون . لەوێدا بە تەواوی نووسرابونەوە .. جگە لەوەش پێشەکی‌یەکی دوورو درێژی (٣٠ ، ٤٠) لاپەڕەیی دەربارەی شاعیرو بنەماڵەی . خوێندنو شیعر ، جموجوولو گەڕان ، ڕامیاریو کوردایەتی ، بەشداربوونی بزوتنەوەو شۆڕشەکانی شێخ مەحموود .

ڕەنجاندنو ڕەخنە ، بە تیرو تەسـەلی بە قەڵەمی شاعیر خـۆی ڕازا بووەوە • من لەو سەردەمەدا ، واتە سەرەتای سـاڵی حـەفتاکان بۆ چاپکردنی ڕۆژنامەی (ژین) کە ئیمتیازی دەرچوونی بە ناوی خۆمەوە بوو ، هەموو ڕۆژێك سەرم لـە چاپخانەی (ژین) ئەدا کـە بەدەست مامۆستای کۆچکردوو (ڕەمزی قەزاز)ەوە بوو ، ئـەو کاتە ناوبراو کتێبێکی ئامـادە ئەکرد بەناوی بزوتنەوەی کوردو ڕۆشنبیری)یەوە بـەو بۆنەیەوە منیش بایەخی ئەو پێشەکی‌یەی (شێخ سـەلام)ی شاعیرم بۆ گێرایەوە ئیتر سـەری کردە سـەرمو تا دیوانە دەستنووسەکەی شاعیری بە ئەمانەت لێ‌وەرنەگرتم وازی نەهێنـا ، دوای ماوەیەك • لـەژێر باڵەبەستۆی داوا کردنەوەمدا ، کـە بۆی هێنامەوە ئەبینم هـەموو پێشەکی‌یەکەی لێ کردۆتەوەو لای خـۆی گلی داوەتەوە ، تەنهـا شیعرەکانی بۆ من هێناوەتەوە ، منیش ئەو کردەوەیەم لـە میراتگری دیوانەکە (ناهیدە خان) گەیاندو ئەویش هەر چۆنێك بـوو ، وەك لـە دوایدا بیستمەوە لێی سەنـدبووەوەو تێـکەڵاوی دیوانـە دەفتـەرەکەی کردبووەوە لەگەڵ خوێدا بردبووی بۆ ماڵی خۆیان لە بەغدادو لە ساڵی ١٩٧٤دا سەری تیاچوو بەو دەردی ئەنجامە گەیشت کەمن چەند جارێك ئاگادارم کردنو تکام لێ ئەکردن کە لە شوێنێکی بێ کێچەڵدا بیپارێزن، بەم چەشنە بەڵگەیەکی گەورەی مێژوویی‌و ئەدەبی بەنرخمان لەدەست چوو (کاکەی فەلاح) بەنسبەت خاڵی دووهەمەوە توانیم زۆربەی ئـەو بۆشاییانە پڕبکەمەوە بە هۆی ئەو دیوانە چاپکراوەی لای دکتۆرعیزەدین مستەفا رەسولەوە بەهۆی مامۆستا (ناهیدە خان)ەوە کە زوربەی شیعرەکانی لەبەر بوو وە چەند پارچە هۆنراوەیـەکی بـڵاونەکراوەی شاعـیریش بەهۆی خوالێخۆشبو (شێخ قادر شێخ حسین) کـە لە گەڵیدا هـەندی قسەی نەستەقیشی بۆ نوسیوم •

قسەی نەستەق

شێخ سەلام قسەی نەستەق‌و نوکتەو ووتەی بەنرخی زۆر بووە لە هەر کۆمەڵێکدا بووبێت بە قسە خۆشەکانی کۆڕەکەی خۆش کردووەو تائەمڕۆش قسەو نوکتەکانی بوونەتە ویردی سەر زمان • بەتایبەتی خوالێخۆشبو شێخ قادر زۆری لەبەر بوو کە لێرەدا هەندێکی نێ بڵاودەکەمەوەو ئەوانی دیکەی بۆ دەرفەتێکی گونجاو هەڵدەگرین •

● شێخ سەلام کاتی خۆی مەئمووری نفوس دەبێ ، بەڕێوەبەرەکەی زۆر قسە خۆش‌و سوێرقسەو درێژ دادڕ دەبێ ، لە هەموو کۆڕو دانیشتنێکا بواری شێخ سەلام‌و خەڵکی نادات ورتە لەدەمیان بێتە دەرەوەو هەر خۆی قسە دەکات ، پاش دەوامیش کە دەچێتەوە ماڵەوە (ڕەوشەن) خانی خێزانی بواری نادات قسە بکات ، شەوێکیان بەدەم خەوەوە دەست دەکات بە وڕێنەو قسەکردن ••• خێزانەکەی هەڵدەستی‌و ڕای ئەوەشێنی ، شێخ سەلام لەخەو ڕائەپەڕێ‌و ئەڵێ چییە چییە ؟!
خێزانەکەشی دەڵێ : ئەوە چییە وا بە دەم خەوەوە قسە دەکەیت ؟

(شێخ سەلام)یش دەڵی : ماڵی باوکت کاول بێ لە دائیرە (طاهر بەرگ) بوارم نادات دوو قسە بکەم لە ماڵیشەوە تۆ نۆرەم نادەیت،ئێستاش پێم ڕەوا نابینی بەدەم خەوەوە دوو قسە بکەم •

● لە زەمانی عومەر عەلی‌دا هەندێ لەو جووتیارانەی دێی دوڵان کە جووتیان دەکرد موڵکانەیان نەئەدا بە شێخ سەلام ، ناچار ئەچوو لای ئەم‌و ئەو نامەی بۆ عومەر عەلی ئەهێنا کە یارمەتی بدرێ‌و موڵکانەکەی وەربگرێ ، لەبەر ئەو نامانە فرمانی ئەدا بە جووتیارەکان کە موڵکانەی بدەنێ‌و دەیگوت (بدەن) لەدوای ڕۆژێك جووتیارەکان لە جێگایەکی کەوە

نامەیان بۆ عومەر عەلی ئەهێنا ، بە جووتیارەکانی دەووت (مەدەن) واتـە مولکانە بە شێخ سەلام مەدەن بەم جۆرە ماوەیەك بەسەربرا سەلام هیچی دەستگیر نەبوو لەو ماوەیەدا شێخ سەلام تووشی نەخۆشی بوو بوو ، کاك مستەفای مەجیدی عەزیز ئاغای خەزنەدار (٨) دەچێت بۆلای کـە سەیر دەکات حالی پەریشانە دەلێت بڕۆم دکتۆرت بۆ بهێنم • ئەویش دەلێت : دکتۆر چارەم ناکات ، چونکی من تـووشی نەخـۆشی (بـدەنو مەدەن) بووم هێشتا ئەم نەخۆشی‌یە دەرمانی بۆ نەدۆزراوەتەوە :

● ڕۆژێك شێخ سەلام لـە (دێ)کەی خۆیان (دولان) جووتارێـکیان دەبێ ، دەبینێ زۆر پیروبووەو دەمێکە ژنەکەشی مردووە ، شێخ سەلام پێی دەلێت : دەروێش بۆ ژنێ ناهێنی ، ژن پێویستە بۆ ئێستەی تۆ باشەو خزمەتت دەکا •

دەروێشیش دەلێ : قوربان تۆ خۆش بیت ژنم بۆچییە •

(سەلام)یش دەست بەجێ دەلێ ، بەشـکو من شـەوێ نەخـۆش بووم ، یان لە مال نەبووم ، ژنێکی ترت هەر دەوێ •

● ڕۆژێك پیاوێك لە دێی دۆلان دێت بۆ لای سەلام ، دەلێت : ئـەوە تەیارە هات گوێتان لێ نەبوو ؟• ئەمیش دەلێ : بۆ گرمە گرمی ڕەوشەن ئەیەلێت گوێم لە گرمەی تەیارە بێت مالی باوکی بەقوڕ گیریت •

● ڕۆژێك ئەحمەدی عەزیز ئاغا ڕوو دەکـاتە شێخ ســەلامو دەلێت مستەفا سائیب ژنێك ، منێکی نەهێناوە ؟ ، شێخ سەلام دەلێت : کاك ئەحمەد ژن نەو ، بۆ تۆ نازانم •

● جارێکیان توفیق وەهبی بەگ بە شێخ سەلام دەلێت ، من بە تەیارە دەگەڕێمو هێشتا تۆ خاوەنی کەرە شەلی خۆتی • ڕۆلە بۆ ؟ شێخ سەلام

دەست بەجێ دەڵێ : میرم ڕاست ئەفەرمووی تۆ بە تەیارە فڕکە فڕك بە کوردستاندا دەرۆیو ئاگات لە هیچ نییە ، بەڵام من بەم کەرە شەلە بە چیاو دۆڵو بنارو لاڕێیو کونو قوژبنی کوردستاندا دەگەڕێمو ئاگام لە هەموو شتێکە ، بۆیە بوم بەم شەیدایە بۆ خاکو نەتەوەکەم •

● کاتێ خەریکی ئامادەکردنی ئەم دیوانــە بووم مامۆستا (عومــەر عبدالرحیم) هاتوو چۆی دەکردم ، منیش هەر جارەی چەند هۆنراوەیەکم بۆ دەخوێندەوە بۆ مەبەستی پێدا چوونەوەو ئەویش یارمەتی ئــەدامو لەسەر زوربەی بۆچوونە کــانم گفتوگۆمان دەکردو لەگەڵما بوو ، لـــە دانیشتنێکدا بۆی گێرامەوە وتی :

ئەوا شێخ سەلام مەئموورى بڕێوی (تەموین)ە لە چوارتا،ڕۆژێك لە ژوورەکەی دانیشتبووم ، کۆمەڵێك ئافرەتی (شەمسە ئاوایی) لەودیو دەرگاکەوە پاڵە پەستۆیان بوو ، بۆ ئەوەی زوو بیتاقەی شەکرو چاکانیان بۆ ئیمزا بکاتو فریای وەرگرتنی بکەون • لە ئەنجامی پــاڵە پەســتۆدا دەرگاکە کرایەوەو ئافرەتێك بەدەم پاڵە پەســتۆوە هاتە ژوورەوە ، شێخ سەلام هەستاو پاڵێکی نا بە ئافرەتەکەوەو دەرگاکەی داختەوە ، گوێمان لێ بوو ، یەکێك لە ئافرەتەکان لێی پرسی ، خویشکە فاتە ئەوە چی بوو؟، ئەویش لە وەڵامدا ووتی خویشکە بێژم چی (ئەو بۆز بەراز سەرەی ، خوکە ملەی ، بریشقە دەمەی ، ها لە کەوانــەکەی ژوورەوە بۆقێــکی پێوە نام خەریك بوو ئاستۆم ورد بکات) •

شێخ سەلام کە گوێ لەوە بوو دەستی کرد بە پێکەنینو خویشکە فاتەی بانگ کردەوە ووتی ، ئەو قسەی کە ئێستا کردت بێلیرەوە ، کەس نەیتوانیوە وەسفی من ئەوا بە وردی بکات ، مەرجە شەکرو چای دوو

مانگت بە کـەڕەتێ بۆ بنووسم ، ئافرەتەکە ناچار بوو کە هەمان ڕستە بەپێکەنینەوە دووبارە بکاتەوە •

● ڕۆژێك لـەماڵی شێخێکی ناسیاویدا دادەنیشێ ، دەروێشێك دێتـە بەردەمی شێخ دەست دەکات بە حایو حوو ، سەلام لە شێخ ئەبرسێ ئەمە بۆ وادەکات ، شێخ ئەڵێ : ئەمە ڕۆژی یەك تورەکە (کا) ئەخوات (ئەولیایە) سەلام پێئەکەنێ ئەڵێ ئەگەر بـە (کـــا) •• خـــواردن بێ ئەسپەکەی من ••• بیەیەتێ ڕۆژی ڕەشکەیەك (کا) ئەخوات •

● کابرایەك لەگەڵ شێخێکی دەستبڕ ئەچنە لای (شێخ سـەلام)و برسی بێ دەکات ئایا سەر فترەو زەکات حەلاڵە بیدا بەم شێخە ، سـەلام لە وەلامدا دەڵێت : نەوەڵا ، ئەمە خوا باداشی بۆ ئەنـێرێ پێغەمبەریـش بۆی ئەهێنێ ئیتر سەرفترەو زەکاتی چۆن پێ دەشێ •

● زۆر جـار ڕەوشەن خـان سەری ئەخستە سـەر سەلامو تورەی دەکرد ، ڕۆژێك زۆر لەسەر باسێك دەڕواتو شێخ سەلام تورە دەبێتو ڕوو دەکاتە خەڵکەکەو دەڵێت : خەڵکی تووشی گون ڕەشی خۆی ئەبێ من وا تووشی (•••) ڕەشی خۆم بووم •

---

(١) دیوانی ئەحمەد موختار جاف ـ دکتور عیزەدین مستەفا ڕەسول•

(٢) دیوانی سەلام ـ چاپی‌یەکەم ساڵی ١٩٥٨ •

(٣) دیوانی حەمدی ـ جەمال محەمـەد ئـەمین سـاڵی ١٩٨٤ • کاك جەمال لە پەراوێزی لاپەڕە (١٤٠)دا دەڵێت : نامداری کورد شێخ مەحموود ، سێ ضابط مەبەست ماجدو نووری عەلی ئەچزاخانـە جی‌یە ، بەلام نازانم سێ‌یەمیان کێیە • ڕاسـتیەکەی ئـەو سـێ ضابطە (کامیل حەسەنو حامید جەودەتو مەحـموود جەودەت) سەلام مەبەست (شێخ سەلام)ی شاعیرە• بڕوانە دیوانی حەمدی هۆنراوەی (٣٥) ل (١٣٨) دێڕی (٩ و ١٠) •

(٤) دیوانی سەلام ، چاپی یەکەم ٠

(٥) هەمان سەرچاوە ٠

(٦) ئەو بەیتەم لە دەمی مامۆستا (عمر عبدالرحیم) وەرگرتووە ٠

(٧) ئەو هۆنراوەیەم لە دەمی مەندانە خان وەرگرت ٠

(٨) مستەفا مەجید عەزیز ئاغای خەزنەدار لە ساڵی ١٩٢٢ لە شاری سلێمانی لە دایك بووە هاورێی شێخ سەلام بووەو چەند کتێبیکی لەسەر یاسا دەرکردووەو جار جار باسی لەسەر یاساو مێژوو لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا بڵاودەکاتەوە لە بارەی (سەلاٚم)ەوە دەڵێت: (لە ساڵی ١٩٤٦وە پەیوەندیم لەگەڵ (شێخ سەلام)دا پەیداکردووە ، شێخ سەلام پیاوێکی زۆر زیرەكو چاو نەترس‌و قسە خۆش بوو ، هیچ چاوی لە دارای‌یەوە نەبوو هەوڵیشی بۆ نەدەدا ، کوردێکی پاكو دڵسۆز بوو بەشی زۆری شیعرەکانی لەو بابەتە ئەدوێ ، حەزی لە چارەی دەوڵەمەندی بێ کەڵكو کاربەدەستی بودەڵەو کاربەدەستی دز نەبوو ، لەبەر ئەوە زۆری نوکتەکانی‌و بەشێك لە شیعرەکانی تەرخان کردبوو بۆ ئەوەی لەسەرو پۆتەڵاٚکی ئەو چەشنە پیاوانە بدات ٠

ژیانو بەسەرهاتی شێخ سەلام

بەناوی یەزدانی پاكو خاوێن

نـاوم :

سەلام كوڕی شێخ ئەحمەد كوڕی شێخ عبدالكریم كوڕی شـێخ محمد لە ساداتی عازەبان لە ناوچەی وارماوەی قەزای هەڵەبجەم •

لە دایك بوون :

بەپێی شیعرێك كە باوكم لە كاتی هاتنە دنیاما نووسیویەتی سـاڵی - ۱۸۹۲م - ۱۳۱۰ھ لە دێی عازەبانی نـاو براودا هاتوومـەتە دنیـاوە شیعركەش ئەمەیە :

- بشمار حساب كن ای رفیق من تو - غریق -

تاریخ ولادت - سـلام - میشود تحقیق -

ڕەگەزە :

بەپێی شەجەرەیێك كە ئیستا لە لامە ، ئێمە سەیدین وە لە نەوەی حەسەنی كوڕی عەلی كوڕی ئەبێ تاڵبین ، وە بە چەند پشتێك ئەچینـە سەر ساداتی نەهریە •

له سالی ـ ١٣١٦ هـ ـ باوکم کۆچی دوایی کرد ، وه له مەریوار له دێی ـ خەڵووزە ـ ، کە ئێستا خاکی ئێرانە ، نێژراوە ، له چوار ساڵیما دەستم کرد بە خوێندن • چونکە باوکم لای خواڵیخۆش‌بوو ـ مەحموود پاشای جاف ـ بوو ، وە ماڵی مەحموود پاشا گەرمیان‌و کوێستانیان ئەکرد بە هۆی ئەوەوە باوکم لە دێی ـ خەڵووزە ـ ئەمری خوای کردوو لەوێش نێژرا :

ژیـــان :

له شەش ساڵیما هەموو نووسراوێکی فارسیم ئەخوێندەوە ، بەلام لە هیچی تێ‌نەئەگەیشتم •

باوکم وەکو ووتمان ، هەموو کاتێ لای مەحموود پاشا بوو ، نازانم چی‌بوو ! بەلام ئەوەندە ئەزانم ساڵی دووجار هەتا ماڵی گەورە لەشارە ـ زووردا بوایە ئەهاتەوە لامان (بەهارو پاییز) ، لام‌وایە هەر جارێ مانگێك لامان ئەبوو ، لام‌وایە کاتب یا قازی‌ی پاشا بوو (١) • لەبەر ئەوە

مامۆستایێکی هەورامی ، خەڵقی دێی •• « تاوێرە »ی بۆ ڕاگرتین ، قورئان‌و فارسی پێ‌ئەووتین ، خۆم‌و برایەکی ترم کە ناوی (ئەبو عەلی) بوو لای ئەو مامۆستایە ئەمان‌خوێند ، براکەم لە خۆم گەورەتر بوو بە چوار ساڵ، وە زۆر زەینی کوێر بوو، هیچ حەزی لە خوێندن نەئەکرد•

ئیدارەی مالیمان زۆر باش‌بوو ، لەو ناوچەیەدا کەس لە ئێمە دەوڵەمەندتر نەبوو ، ماین‌و ڕەشە وڵاخ‌و مەڕو بزنمان زۆربوو ، ئاش‌و باخ‌و زەوی‌و زاری باشمان هەبوو ، ژیانێکی شارستانیەتیمان تێ‌ئەپەڕاند •

---

(١) ناهیدە خان دەڵێت (قازی) بووە

دایــك :

دایكم ناوی خاتوون ڕەعنا بوو كچی مەحموود بەگی سلێمان بەگی میرەدێ بوو ، وە دایكی دایكم یایە حەنیف كچی وەسمان بەگی میرەدی بوو كاتێ كە باوكم كۆچی دوایی كرد دایكم تەمەنی (٣٠) ساڵ زیـاتر نەبوو ، بەڵام بەدیار خۆمو براكەمو دوو خوشكمەوە دانیشت ، خاڵەكانم زۆر یارمەتیان داین ، زیاتر ئەوان تەقەلاێكی زۆریان بۆ خوێندنمدا ، هەر لەو چەند ساڵەدا مامۆستا شێخ محەمەد تاوێرەییمان مرد ، خـاڵۆ والی بەگ بردمی‌یە قلیجە لە وێ قوتابخانەیـەكی زۆر باش هەبوو كە شێخ محەمەد ناوی بەرزنجەیی دەرسی بە كوڕەكانی میران بەگ ئەووت، دەستم كرد بە خوێندن فارسیم لەوێ خوێند •

خوێنـدن :

زۆر ئارەزووم لە خوێندن‌بوو ، هاتمەوە عازەبان ، لە دێی ئەحمەد بڕندە ، كە دوو كیلۆمەتر لە باكووری دێی عازەبانەوە دوورە ، هەموو بەیانی ئەچووم لە ئەحمەد بڕندە ئەمخوێند ئێوارە ئەهاتمەوە ماڵی خۆمان هەتا هەندێ نەحوو صەرفم خوێند ، كاتێ دەستم كرد بە تەصریفی مـەلا عەلی هاتمە سلێمانی لە مزگەوتی مامم (شێخ عبدالرحمان عازەبانی) زۆر بەكۆششەوە دەستم‌دایە خوێندن ، وە سەعی كردن ، بەڵام داخی گرانم مامم بەرەحمەت‌چوو ، وە بە یەزدانی گەورە شادبو •

هەتا ساڵی ١٩١٥م لە سلێمانی خوێندم ، لە پاشا وەزعی سلێمانی زۆر ناخۆش‌بوو ، پیاوو ژن كەوتبوونە ناو ئاگری ڕقو قین لە توركەكانی عوسمانی ، ناچـــار گەڕامەوە بۆ دێی عـازەبان ، زۆر ئارەزووم ئەكرد كشتوكاڵ بكەم ، بۆم هەڵنەسوورا ، تـاكو خوالێ‌خۆش‌بوو مەحمـوود

پاشا ناردی بە شوێنما چوومە خزمەتی • وەکو لە پێشەوە وتمان لەبەرئەوەی کە باوکم هەتا دواهەناسەی لە خزمەتی پاشای گەورەدابوو، بەو هۆیەوە پاشا زۆر ئاگاداری‌و چاودێری ئەکردین ، وە هەموو ساڵێ دووجار بەراتێکی باشی ئەدایێ ، بەهاران پارە ، پاییز زەخیرە ، لەگەڵ ئەوەشا کە خۆشمان زەوی‌و زارو ئاش‌و باخ‌و مەڕو ماڵاتمان باش‌بوو •

•ساڵی ١٩١٨م و ١٩١٩م پاشا دوو نامەی تایبەتی دامێ کە بیهێنم بۆ حوکمداری کوردستان شێخ مەحموود ، وە بۆ حاکمی وڵات حاجی سەید عومەری مامی ، کاتێ هاتمە سلێمانی حوکمدار لە دەربەندی بازیان لە شەڕدابوو ، سەید عومەر وتی : ئەو نامەیەی کە هێناوتە بۆ حوکمدار ئەبێ خۆت بۆی ببەی لەگەڵ ئەم کاغەزەی من پێشکەشی بکەی •

کاغەزەکانم برد ، پێشکەشم کرد ، لەپاش یەك دوو ڕۆژ حوکمدار گیرا، وە بردیان بۆ بەغدا، هەر ئەو ڕۆژە نازانم چۆن بوو بەشێکی زۆر لە سەربازە سوارەکانی ئۆردووی ئینگلیزی هاتنە شارەوە ، لە ڕێوە چوونە دەبۆو دیلەکانی خۆیان بەردا • من ئەو ڕۆژە سەر لەبەیانی کە تەماشامکرد لەشکری ئینگلیزی زۆر زۆرە ، وە هەرچی فیشەکێ بە ئێمە هەیە ئەگەر هەر یەکێ یەکێ بکوژێ هێشتا ئەوەندە ئەمێنێ کە هەمومان بەدیل‌بگرن ، چوومە خزمەتی شێخ مەسئەلەم عەرزکرد ، هیچ ئەهمیەتی‌نەدا ، ووتی : (ئای کوڕە من چۆن ڕائەکەم ، نابێ مناڵ نەبێ ؟) (٢) •

من گەڕامەوە سواری ماینە بۆرەی لێ‌بووم ، لام وایە هەمووی بە

---

(٢) ئەم قسانەی شێخ سەلام پێویستی بەڕوونکردنەوە هەیە لەلایەن مێژوو نووسەکانمانەوە یان ئەو کەسانەی لەنزیکەوە ئاگاداری بەسەرهاتەکەن تا زیاتر دەوری (سەلام) روون بکەنەوە •
ــ ئومێد ــ

غار هاتم کەچی هێشتا خۆر بەرز بوو ، هەر ئەو ڕۆژە بەرایی لەشکر هاتنە ناو شارەوە ، پێنج ڕۆژ ڕێگەی دەرچوونم نەبوو ، لە دوای پێنج ڕۆژەکە ، لەو شکڵە کە ئەوان جلیان بۆ هەندێ (باڵباز) کرد بوو دەستێ جلی وەهام دروستکرد ، وە نیشانێکی باڵبازی کە پەرۆیەکی سپیو دوو تیپی ئینگلیزی لێنووسرابوو پەیامکرد •

بەیانی زوو سواری ماینەکەم بووم ، تفەنگەکەم خستە بەردەمم ، لەسەر خۆ بۆی دەرچووم (لە ماڵی والی بەگدا بووم ، کە لای مزگەوتی هەمزاغایە) ، بە دوو دەقیقە لەشار دەرچووم ، بەغار ڕۆیشتم هەتا (باریکە) ، لەوێ دابەزیم ماینەکەم کردە ناو مەرەزەیەکەوە ، خۆشم شانم دادا خەوم لێکەوت ، کاتێکم زانی پیاوێك سواری ماینێکی زەلامی سپی یە خەبەرم ئەکاتەوە ، کە بینیم ناسیم ناوی (سەعدوون عەربەتی) بوو ، دانیشت ، دەستمانکرد بە قسەکردن ، وە پێیوتم بۆ کوێ ئەچی ، چەند لەشکر هاتووە بۆ سلێمانی ، ئەوەندەش هاتووە بۆ هەڵەبجە ، هیچ باوەڕ ناکەم دەربچی گوی لە من بکە لێرەوە بڕۆ بۆ قەرەداغ ، وە لە وێوە بچۆ بۆ سەنگاو ، تاقمێ پیاوی یەکی یەکی وان بە شاخی (زەردە) وە ، وەکو ، شێخ ساڵح پاکان ، تۆفیق حەمە شاویس عەزیز حەمە شاویس ، حەمە کەریم ئاغا ، بەقسەم کرد لە وێوە ڕووم کردە (ڕێگەی سوور) چوومە ناحیەی قەرەداغ ، وە لەوێوە چوومە (زەردە) لای شێخ ساڵح کە خزمم بوو ، لەوێوە بە هەر ڕەنگێ بوو چوومە لای (مەحموود پاشا) حیکایەتی بەسەر هاتی خۆمم بۆ گێڕایەوە، بەڵام زۆر لێی وورد کردمەوە ، کە ئایا شێخ کوژراوە یا گیراوەو زیندووە ! پێم وت بریندارو زیندوو گیراوە ، وتی : شێخ مەحموود بوو بە پیاوێکی زۆر گەورە ، ڕەفیقی ئێمە مانان نییە •

لەبەرئەوە کە پاشا هاتبووە دێی (تێرکسەجاڕ) کەسی لا نەبوو تەنها یەك خزمەتکاری لامابوو ، دێ‌کەش کەم بوو ، هێچ نەم‌ئەتوانی لەوێ بمێنمەوە ، ناعیلاج لە سەرڕەزای خۆی هاتمەوە سلێمانی نامەیەکی پاشام پێ‌بوو دام بە حاکمی سیاسی ، وتی : ئەبێ ببی بە پۆلیس هەتا سالی ۱۹۲۲م پۆلیس بووم ، وە بووم بە چاوەش ، وە مەئموور مەرکەزی پۆلیسی شار بازێر •

لە سالی ۱۹۲۲م شێخ مەحموود بە مەلیکی کوردستان هاتەوە ، بووم بە مودیری ئەوراقی عەسکریە ، لە ۲۱ی مارتی ئەو سالە ، واتە سالی ۱۹۲۲م ، فیرارمان کرد بۆ سووورداش ، لە سووورداشەوە لەبەر ئەوە کە لەشکرێکی ئینگلیزی هات بۆ تەعقیبمان ڕۆیشتین بۆ هەوورامان، لە هەووڕامان لە سەر تەحریکی هەندێ موغریزین شێخ حەبسی کردم لەگەڵ قوماندان سالح زەکی بەگ‌و فایق کاکەمین‌و عەزیز قەزازو ئەمین رواندزی هەشت مانگ لە حەبسخانە (سیاکوڵە) کە لە پشتی دزلی‌وەیە مامەوە ئینگلیزەکان سلێمانی‌یان بەجێ‌هێشت ، شێخ سەرلەنوێ بەخۆی‌و حەپس‌و عەسکەرو ماڵ‌و مناڵەوە هاتەوە سلێمانی ، وە لێرە بەرەڵلای کردم ، ناچار ڕووم کردەوە عازەبان ، زۆر لە ئیدارەدا ناڕەحەت بووم ، پاشای مەرحوومیش وەفاتی‌کرد بوو بچمەوە لای •

لە سالی ۱۹۲۳م بووم بە تەحسیلدار لە ناحیەی وارماوا کە لەو کاتە تابیعی قەزای کفری بوو ، بە مانگانەی ۱۲۰ ڕوپیە •

لە سالی ۱۹۲٤مدا گۆڕرام بۆ قەزای هەڵەبجە •

لە سالی ۱۹۲٥مدا گۆڕرام بۆ سلێمانی •

لە سالی ۱۹۲۷مدا عەزل بووم •

دەستمدایە کشتوکاڵو کاسبی‌کردن ، بەڵام سەر نەکەوتم چونکە کوللەهات ، وەهەرچیم بوو خواردی •

لە ساڵی ١٩٢٨مدا لەگەڵ چەند کوڕێکی لاوا ، کە ئیستا هەموویان ماون (مەبەست ساڵی ١٩٥٨ کە دیوانەکەی چاپ‌کردووە ـ ئومێد ـ) کۆمەڵەیێکی نهێنی بەناوی (کۆمەڵەی زەردەشت) مان دامەزراند وە من موعتەمیدی جەمعیەتەکە بووم ، نێررام بۆ ئێران ، لە ئێران چەند کەسێکیان پێی وتم کە تێکەڵی ئەم کۆمەڵەیە ئەبی ، وە مەرکەزمان (سنە) بی ، بەشەرایتی لای خواروو •

بە کورتی :

١ ـ لەمەرکەزی شاری سنە ڕۆژنامەیەکی سیاسی دەربکرێ لەلایەن ئەم کۆمەڵەوە ئیدارە بکرێ ، قازانجی بۆ کۆمەڵە بێ •

٢ ـ هەر کەسێ لەم کۆمەڵانە ئەگەر لە عێراقا دووچاوی جوورتمو ناڕەحەتی هات ، دەوڵەتی ئێران مەجبوور ئەبێ بیگرێتە خۆی ، موافقی وەثیقەیێك کە لە عێراقا چی‌جۆرە ئیشێکی کردووە ، بەو جۆرە ئیشی بدرێتێ •

٣ ـ دیپوزیتۆی ئەو ڕۆژنامەیە کە لە بەندی یەکەمدا بەیان کراوە ئەبێ حکوومەت بیدا ، (اصف اعظم) تعهدی دانی ئەو دیپۆزیتۆیەی کرد ، بەشەرتێ ڕۆنامەکە سەربەخۆبێ ، وە هەموو شتێ لەسەر تەئریخو وەثائق بنووسێ ، وە تەنها لەلایەن (فرماندە اوردوی مختلطة کردستان)ەوە سانسۆر بکرێ •

٤ ـ مەساریفی کڕینی چاپو تیپ لەلایەن ـ آصف اعظم ـ ەوە نیعانەو باربۆبێت •

٥ ـ آصف اعظم کەفیلی ئەو ئەندامانە بێ کە لە عێراقەوە هاتوون، وەعیلاقەی بەسەر ئەو ئەندامـانەوە نەبێ کە ئـێرانین ، وە لـە ئـێران دانیشتوون ٠

چەند مادەیەکی کە ئیستا کاتی نووسینیان نی‌یە ٠

هەر لەوساڵەدا ، لەپاش مانگێك گەڕامەوە بۆ بەغدا کە (سمیعی خان) باڵیۆزی دەوڵەتی ئێران بوو لەبەغدا ، چاوم پێی‌کەوت کە لەبەغدا بووم، وە پێنج جار باڵیۆزی ناوبراوم زیارەت‌کرد ، لـە سلێمانی‌یەوە ئاگادار کرام کە کۆمەڵەکە ئاشکرا کراوە ، وە پێویستە من فیرار بکەم ٠

لەپاش لێکدانەوە بڕیارمدا کە بچمەوە بۆ سلێمانی ٠ ناچار هاتمەوە کەوتمەی ژێر سەنەدی ڕەبطی کەفالەت‌و مراقەبەی پۆلیس ، ڕێگەی هاتو چۆو ئیش‌کردنم نەما زۆر پەریشان‌و ناڕەحەت بووم ٠

ساڵی ١٩٣٠م لە سەرهەرای ڕۆژی ڕەشی ئەیلوول لەگـەڵ سێ ڕەفیقما لەبەغدا بۆ ئینتقام فیرارمان کرد ، لەگەڵ ڕەئیسی ئەوەڵ مەحموود جەودەت ، وە ڕەئیس حەمید جەودەت ، وە مولازم کامل حـــەسەن چووینە پیران ، لای شێخ مەحموود ، پاش چـــەند ڕۆژێ ڕۆیشتینە بشدەر ، موجودمان گەیشتە (٤٠٠) سوار ، هاتینە شاربازێڕ ، دەست‌کرا بە حەرەکات ، وەکو شاعیر ئەحمەد بەگ فەتاح بەگ ئەڵێ لـە تەرجیع بەندی دوانزەم لە دیوانەکەیا ، وە شیعری سێ‌یەم بەتەواوی ڕاست‌و ڕەوانە (٣) بـەم هۆیـەوە پێویستە بیخەمـە بەرچـاوی خوێندەوارانی خۆشەویست کە مێژوو نووسی عیراق سـەید عبدالرزاق حسنی لـــە

---

(٣) لە پێشـەکیەکەدا بـەکورتی سـاغم کردۆتـەوەو شیعـرەکەم نووسیووە ٠

میژووەکەیا لەم باسەوە زۆر سەهووی فەرمووە ، کە ئەڵێ : شێخ سەلام شێخ مەحموود ناردی بۆ بەغدا وە ئەو سێ زابتەی ئیقناع کرد کە بچن بۆ ئەم حەرەکەت و کردەوەیە وە ئەمەلەبەر ئـەو بەڵگانەی کـە لەخوارەوە ئەینووسم دەرئەکەوێ کە ڕاست نی‌یە :

١ ـ داخی‌گرانم ، ئەو رەفیقـانە هەرسێکیان کۆچی دوایی‌یاز کردووە ، زیندوونین هەتا ئەو قسە واهیمە ڕەدبکەنەوە •

٢ ـ لە هەموو کەسەوە ، وە لە ڕۆژنامەی (لە ساخن‌وە کە ئێمە دەرمان ئەکرد ، وە دیسان لە ئیفادەی محاکەمەدا ، بەتەواوی دیارە کە ئێمە بو ئینتیقامی ڕۆژی (٦)ی ئەیلوول لە ڕۆژی ٧/٦ی ئەیلوول لـە بەغدا فیرارمان‌کرد ، شێخ مەحموود ئەوکاتە هیچ پەیوەندیەکی بەسەر حەرەکاتی سلێمانی‌یەوە نەبوو ، وە لە دێی پیران دانیشتبوو ، ئایا ئـەبێ پیاوێك لە ماوەی سێ چوار سەعاتا لە بەغداوە بچێتەوە پیران‌و بێتـەوە بەغدا ، وە سێ‌زابت بدۆزێتەوە ، ئیتفاق بکەن‌و فیرار بکەن ، ئەمە لـە عەقلی سەلیمەوە زۆر دوورە •

٣ ـ لەو سالەدا سالح زەکی بەگ‌بوو بە معاونی وەزارەتی داخلیة، بەرقیەیەکی بۆ نووسیبووم کەبچم بۆ بەغدا ، وە بمکەن بەکاتبی دووەم لە دائرەکەیا مودیری عامی داخلیە (نشأت بەگ سنوی) بوو ، وە خزمی عەلی کەماڵ بەگی نائبی سلێمانی‌یە ، ئەویش هەوڵی بۆ عبدالقادر ئەفەندی قەزاز ئەدا ئێستا عبدالقادر ماوە (ئەو ساڵەی کـە ئەم دیوانەی تێـدا چاپکراوە ساڵی ١٩٥٨ ـئومێدـ) لاموایە لە بیریەتی کە عەزیز ئەفەندی برای پێ‌ی‌ووت تەرکی‌بکا بۆمن ، ئەگەر لە عبدالقادر بپرسن ڕاستیەکەی زۆر باشتر دەرئەکەوێ •

٤ ـ هەموو کەسێك ئەیزانێ کە شێخ مەحموود هەتا مرد لەگـەل ئینگلیزو سیاسەتیا یەك نەبوو مێژونووسی ناوبراو لە نووسینەکەیا لـــە بەردەیەکەوە باسی ئەو حەرەکەتە ئەکا کە لەسەر تەحریکی ئینگلیز بووە •

من هیچ هەقم بەسەر هەوەڵی ئەو حەرەکەتەوە نی‌یە ، چۆن‌بووەو چۆن‌نەبووە ، بەڵام بو حەرەکەتی ١٩٣١ی شێخ مەحموود زۆرئاشکرایە کە لە گیانێکی پاك‌و خاوێنی کوردایەتی‌یەوە بووە ، وە لـە هیچ لایەك ئیللهام وەرنەگیراوە •

زۆر خـــۆم بـــە بەختیار ئەبینم کە بەم دووسێ دێڕە ڕاوێژێکی تەئریخی چەوتو چێلمان ڕاست‌کردەوە وە بەڵگەی‌تر زۆرە کە بیڵێم ، ئێمە شەڕمان نەئەکرد بەڵکو هەر شکاتمان بە بەرقیە لەلای هیئەتی (عصبة الامم) و مەلیکی عیراق و سەرەك وەزیران و مەجلیسی نوابی عیراق‌و وەزیری موستەعمەراتی بەریتانیا ئەکرد ، ئەو شەڕانەی کە کرا هەمووی (دفاع عن النفس) بووە •

ساڵی ١٩٣٢م بووم بە مراقب بۆڕێگەی پێنجوین •

ساڵی ١٩٣٣م لـە ڕێـگەی پێنجوینەوە کـە ئەرشەد بەگی عومەر وەزیری ئەشغال بوو یەکسەر بۆ بەســـرە (ئەو ساڵە جوولەکەشی زۆر دەرکرد) •

ســاڵی ١٩٣٥م کـــە ئەمین زەکی بەگ بوو بەوەزیری ئەشغال گەڕامەوە بۆ سلێمانی بۆ ڕێــگەی دەربەندیخان •

هەر لەوساڵەدا تووشی نەخۆشی (خراج کبد ـ دومەڵی جگەر) بووم چوومە نەخۆشخانەی مەجیدی ، عەمەلیات کرام ، ئەمزانی ئـەو نەخۆشی‌یە لە خواردنەوەی ئاوی پیسی جنووبەوە بوو ، چونکە بەینێك

له (منتفك)و سوق الشيوخ و عكيله بووم ، وه ئاوی زۆر خراپو پیسم نەخواردەوە ، بۆیە تووشی ئەو دەردە بووم •

ئەو ساڵە کە مووچەکەم دوانزە دینار بوو ، نەقلی خەدەماتم کرد بۆ مودیریەتی کشتوکاڵ ، بووم بە مراقبی دارستان (غابات)ی سلێمانی مانگی بە هەشت دینار •

لە سلێمانی زۆرم لەم ئیشەدا نەخایاند نەقل بووم بۆ بەغدا ، بە مراقبی وقایەی نەباتی شاری بەغداو مەزرووعاتی دەوری شار •

لە ساڵی ١٩٣٦م نەقل بووم بۆ مراقبی وقایەی نەباتی لیوای حلە •

لە ساڵی ١٩٤٠م نەقلی خەدەماتم کردەوە بۆ دائیرەی ئەشغال لەسلێمانی چونکە ئەحمەد شەوقی بەگ نەمابوو لە ئەشغالا ، وە تۆفیق وەهبی بەگ مودیر بوو ، نەئەترسام لە گۆڕینم بۆ جێگەی خراپ •

لە ساڵی ١٩٤٣م ئەحمەد شەوقی هاتەوە بۆ یەك ساڵ فەسل کرام، بهاءالدین نوری موتەسەریف بوو کردمی بە مەئمووری مەنتوجاتی مەحەلی بۆ قەزای شارباژێڕ بە موستەخدەمی •

لەساڵی ١٩٤٤ ـ ١٩٤٥م بە موەزەف تەعین کرام بۆ مأمووری نفوسي پشدەر •

لە ساڵی ١٩٤٨م ـ ١٩٤٩م گۆڕام بۆ هەڵەبجە لە ساڵی ١٩٥١م گۆڕام بۆ هەولێر ، چونکە موتەسەریفی لیوا لێی‌نووسیم بۆ فەسڵ ، بەڵام مودیریەتی نفووسی عامە ئەیزانی کە مستحەقنیم بە نەقڵ جەزای‌دام • هەر لەو ساڵەدا موتەسەریف ئەویش نەقل بوو بۆ هەولێر من بە بێ‌پرسی هەولێرم بەجێ‌هێشت ، چوومە بەغدا دیسان نەقڵ بوومەوە بۆ هەڵەبجە •

ناحەزو پیاو خراپ لێم نەگەڕان ، نەقڵ بوومەوە بۆ بەغدا لە مودیریەتی عامە دەستم کرد بە ئیش کردن •

لە ساڵی ١٩٥٣م نەقڵی خەدەماتم کردەوە بۆ دائیرەی غابات مووچەکەم (١٨) دینار بوو ، بۆ ئەوەی بێمەوە سلێمانی ، بەڵکو تۆزی بحەسێمەوە •

لە ساڵی ١٩٥٤ - ١٩٥٥م لەبەرئەوە کە ئیتر هیچ توانای گێرەوکێشە و ناڵە بارم نەمابوو یەکجار پاکستانی‌یەکیش ڕەئیسی شوعبەبوو • کە بەراستی زۆر پیاو خراپ‌بوو خۆمم تەقاوید کرد • وە چووم لەماڵەوە دانیشتم دەستم کردەوە بە کشتوکاڵ ، نووسین ، لە مێژوو و شیعر (سەلام ئەحمەد عازەبانی) •

کۆچکردنی شێخ سەلام :

لە بارەی مەرگی (شێخ سەلام)ەوە ناهیدە خان دەڵێت (ڕۆژی ٣ مارتی ساڵی ١٩٥٩م لە دێی دۆلان کە سەر بە ناوچەی قەرەداغە کۆچی‌دوایی کردووە • ئەو ڕۆژە بەفرێکی زۆر باری‌بوو نەمانتوانی تەرمەکەی بهێنینەوە بۆ سلێمانی ، ناچار لە دیوەخانەکەی خۆیدا ناشتیان بۆ ماوەی چل‌ڕۆژ لە پاشدا تەرمەکەیان دەرهێناو هێنایانەوە بۆ شاری سلێمانی ، دانیشتوانی قەرەداغ‌و گوندەکانی لەگەڵ تەرمەکەدا هاتن ، لەلایەن دانیشتوانی شاری سلیمانی و ئەدیب و نووسەرانی کوردەوە پێشوازیەکی گەرمی تەرمەکەیان کردو پاش گێڕانی بە شاری سلیمانیدا بۆ دوامالئاوای ، لاشەکەیان بە گردی سەیوان سپارد لەتەنیشت محەمەد قودسی‌و مەحموود جەودەتەوە نێژراوە •

هەرچی

هەرچی ئیسلامە مەراقی لێبووە ئەمڕۆ بە سیل
تۆ حەکیمی عالەمو عالەم بەجارێکی عەلیل (١)

★ ★ ★

کوفر ئەوا توغیانی سەندو زوڵمەتی نووری بڕی
من بە سۆزی دڵ ئەڵێم سا یا رسول الله دەخیل

★ ★ ★

دینی تۆ وون بوو نەماوە پەیڕەوی ئەمرت بکا
تابەکەی حیلمت ئەمێنێ با بەسی بێ ئەی خەلیل

★ ★ ★

ژێرو ژووری کەی بە جارێ چاترە ! سا چی ئەبێ ؟
گەر پەڕێکی باڵی ئازاری بداتێ جوبرەئیل

★ ★ ★

خۆ لەگەڵ فەرموودەتا (با) قەومی عادیدا بە با
غەرقی کرد فیرعەونو ئێستەش قوتیەدا دەریایی نیل

★ ★ ★

کوفری تۆ بۆ وا ڕەشی کردی ڕۆیی هەرقەل بوقەل(٢)
خۆ ئەبابیلی زەعیفت فەوتی کرد ئەسحابی فیل

★ ★ ★

قەهری تۆ کافی شەڕی کوفارە موسلیم نایەوێ
تۆپو تەیارەو شەمەنفەر ، متریلوس ، ئۆتۆمۆبیل

★ ★ ★

چۆن قبوولّی تۆ ئەفەرمووی ، (سیدی خیرالبشر)
دوژمنی دینت ، بباتن ، دۆستی ئیسلامت بە دیل

سلێمانی : ۱۹۱۹

---

(۱) عەلیل : نە خۆش ۰
(۲) ئەم نیوە بەیتە بەلامەوە لەنگە ئەگەر هەڵەی چاپ نەبێت دەبوایە وا بوایە (کوفری تۆبوو وا ڕەشیکرد ڕووی هەرقەل بوو بە قەل) (ئومێد)

گەر لەلام باشە

تۆ ئەبێ بۆچی دڵت خۆش بێ بە تەرفیعو نیشان
زوو لەشانت لا ئەبا سەرزین نیشانی کاپیتان

گەر کەڕەنێڵ بی بەروتبە یەك کەڕەت عەرزت بکەم (١)
وەك کەرە مێچکەت ئەزانێ سۆلجەری ئینگلیزەکان (٢)

چخ چخی چیتە دەخیلت بم گلاو بویتو فنش
سەگی ساحێبە گلاوە پێی بلێ (مۆنی کەمان)

گەر لە باسی هیمەتو لەمیللەت دەم بدەم
تاڵو ژاڵە بەڵ ئەڵیی زەهرە سەری نووکی زمان (٣)

سەربەرەو ژوورن لە بۆ ڕەئیو ئەواهاتن بە گەل
عالەمی وەك مێگەلو بۆ سەرگەلە رابیعە خان (٤)

بۆ چەپو ڕاستی لەڕاستو چەپ گەلێ کۆبونەوە
سولحی عامی تێپەڕانو نا (نەجیبی) خۆی نووان

گەر لە (لام باشە) لەسەر لاکە ئەڵی هەر (بابلی)
(یەکشەوە) (ئاغایە) (سەرگەڕ) خۆ لەسەر لاکی کەران (٥)

گەر بە بەغدا کەر بە ئێستر بێ لەوەو لاتر بچێ
با گەڕو پیرو لەڕیش بێ هەر ئەبێتە شای کەران

قازی باشەکانی بانگ کردوو وتی گویٚ ڕاگرن
(ما رأيت في كتاب نسخة بحث ايمان)

(هذه كذب عظيم افتراء قبلنا)
(أين حشر أين نشر أين نار أين جنان)

با ، لەپیٚ ، دەرپیٚ فرِیٚ دەن ئالو ناو مالّی حەرەم
اکرم الضيف بە خیربیٚن کافرە لنگ ڕووتەکان

حاجی حەج حەج‌بو پەڕو ناموسی قەت ناویٚ قەرەچ
دۆم ئەلّیٚ : دنیا بفەوتیٚ بانەفەوتیٚ مشتەمان (٦)

جیفەیە دنیاوو حەیفە ئیٚوە ئیسلامن بەناو (٧)
ئیٚسکیٚکی کۆنو ڕزیوە بۆ لە یەکترتان مرِان

حەقمە من هەر حەق ئەلّیٚم بەخوا لە حەق‌بیٚمو نەیەم
وا (غەریقی) بەحری خەم‌بووم ئیٚستە بیٚزارم لەکیان

سلیمانی : ١٩١٩

---

(١) کەرەنیٚل ، کۆلۆنیٚل ، جنرالّ ٠
(٢) سۆلجەر : نەفەر ٠
(٣) بەل : بەلــکو ٠
(٤) رابیعە خان : ژنیٚکی نانەوابوولە سلیمانی ٠
(٥) یەکشەوە : مەبەست لە حاجی عبداللەی یەکشەوەیە ٠
(٦) مشتە : پارچەیەك ئاسنە کلاّشی پیٚدە کوتنەوە ٠
(٧) جیفە : لاشەی بۆگەن ٠

چاوی صەییادە

چاوی صەییادە دەخیلە زوڵفی داوە دانە خاڵ
چۆن نەجاتی قەتع نابێ عاشقی وێرانە ماڵ

گەر ببینن لێوی ئاڵو چاوی کاڵی مەستی تۆ
مەستو بێپەروایە باللە پیری کامڵ ئەهلی حاڵ

من لە عەشقی ڕویی گوڵ ڕەنگیو دڵی وەك سەنگی تۆ
وشك ئەبێ لێوو زمانم زەردو سیسە ڕەنگی ئاڵ

گەنجی کونجی خەڵوەتم بێ گەنجی قاروون بۆ چی‌یە؟
وەسلی تۆم گەر دەس کەوێ قەت نامەوێ تاڵانو ماڵ

خەنجەری برژانگی تیژت جەرگی لەت کردم وەلێ
جەوهەرێکی خستە توێی دڵ نایەوێ قەت مشتو ماڵ

من لە ئەو خاکەم کە تەئریخی هەموو عالەم ئەڵێ :ـ
ڕۆستەمی لێبوو٠ چیڕۆستەم ؟ ڕۆستەمی ئەولادی زاڵ !

وارماوە : ١٩٢٥م

---

(١) صەییاد : صیاد ، ڕاوکەر ، راوچی ٠

پێنج خشتەکی لەسەر غەزەلێکی

مصطفی بەگی کوردی

دەفعەیە حاڵم بپرسە تۆ لە ڕووی لوتفو کەرەم (١)
توخوا عەرزم هەیە ئەی نازەنینی خونچەدەم
توبیو مەعبود بەرحەق خاوەنی لەوحو قەڵەم
(حۆریی ڕەوضەی جنانی یاگوڵی باخی ئیرەم
أم نجوم العرش أم شمس على فوق العلم)

★ ★ ★

دڵ لە حەسرەت چاوی مەستت کەوتە ناو کورەی فیراق
هەروەکو قەقنەس ئەسوتێم بۆت بە ناری ئیشتیاق (٢)
مردووم بۆت چاو خومارو لێو عەقیقو سیم ساق(٢)
(سەرکەشی ئێڵی گەلاڵی شۆخی بابانی عیراق
نور أبصار العرب ظل الرؤساء العجم)

★ ★ ★

وا دڵم گەرمە بە دایم وەك سكڵ سوتاوە بۆت (*)
شێتی تۆم بەخوا بە جارێ لابەرە زنجیرو کۆت
بێسەمەر بوو سەجدەکانم بردە بەرتاقی برۆت

(ئاخری کوشتت به هیجران ئاسکەکەی دەرمـالی خۆت
کم ندیت بالنداء لا تقتلی صید الحرم)
★ ★ ★
چاوەکەم جەورو جەفاو ئازارو زوڵمت تابەکەی
تۆزێ گوێ بگرە لە من تا ئەم تکایەم تێ ئەگەی
بەندەیی دەرگاکەتم بۆچی لە بەرچی دەرمەکەی
(کوشتمت ئەمما لە پاشانا پەشیمانی ئەبەی
یاحبیبی بعد قتلی لا حصول فی الندم)
★ ★ ★
دوور لەتۆ بوونم بە ڕاستی مونتەهایی زەحمەتە
هەر دوو دەستم وا لەژێر بارتا بەشانم منەتە
چۆن بە بێ‌تۆ شاد ئەبم شادی بەبێ تۆ نەگبەتە
(کوشتن‌و عەفوت لە لای مـن هـەردوو وەك یـەك ڕەحمەتە
لو تمتنی ترحمنی لو تعفنی عین الکرم)
★ ★ ★
کەی ئەبێ ڕوتبەی شەهیدم تۆ بەشانا دادووری
جولەکەش‌بم هەر شەهیدبم کەس نەڵێ تۆ کافری
پێم بڵێ کوشتەی منی ، تۆ عاشقی قەت نامری (٤)
(گەر وەکو عیسی لەپاش مردن بەسەرما ڕابووری
تجمع عظم الرمیم تحیینی بعد العدم)
★ ★ ★

دەردی من زۆرە بەزەحمەت خەڵقی بێتو تێبگا
ئەم قسە دوورو درێژە چۆن ئەگاتە مونتەها
زوو بەری‌گرت نەهری بیرم ماری سێ سەرئەژدەها
(چونکە نامەی دەردی کوردی قەت نەهاتە انتهی
شقط القرطاس جف الحبر کسرت القلم) (٥)

هەڵەبجە : ١٩٢٥

---

(١) (دەفعەی) نور سرابوو بەلامەوە (دەفعەیە) ڕاسترە ٠
(٢) قەقنەس : پەلە وەرێـکە ئەوەندە دەفڕی‌و بەرز دەبێتەوە تاتینی ڕۆژ دەیسوتێنێ ٠
(٣) سیم : زیو ، سپی ٠
(*) سکل : پشکۆ ٠
(٤) کوشتە منی نووسرابوو بەلامەوە (کوشتەی منی) راسترە ٠
(٥) ئەو بەیتـــەلە دیوانی کوردی وانووسراوە تمت القرطاس ، جف الحبر ، وانشق القلم ٠

مژدەی وەتەن (١)

ئەی وەتەن مژدەم بەرێ مەشغوڵی عیلمە میللەتت
ڕۆژوشەو تەحسیل ئەکەن وردودرشتی ئومەتت
سەد شکور تەئریخ ئەخوێنن باسی ژاپۆن تێ ئەگەن
هەوڵ ئەدەن ئەڵبەت بەجارێ بۆ تەرەقیو شەوکەتت
خاكو خۆڵت مەعدەنە خۆبەردەکانت گەوهەرە
دەست ئەکێشن چوار تەرەف بـۆ خـاکەکەی پـڕ قیمەتت
بۆ شەڕو دەعوا سوپێرو سەنگەرە سەرشاخەکان
شێرو پڵنگو باللە بەچکەکەی پڕ غیرەتت(٢)
بۆ کشڕو ماتی وەتەن تۆ باڵقانی ئاسیای
چۆن لە حەق بێبەش ئەبی گەر بێتو لاچێ وەحشەتت
ئۆف : وەتەن داخی بەجەرگم ئیتحادت زۆر کەمە
یەکیەتی گەر بێتو بگری لائەچێ زوو زیللەتت

چەمچەماڵ : ١٩٢٨

---

(١) صالح زەکی بەگی ساحبقران کە قایمقامی چەمچەماڵ بوو لەساڵی ١٩٢٨دا قوتابخانەیەکی شەوی کردەوە پیاوو منالی نەخوێندەوار لەو قوتابخانەیەدا زۆر بە پەرۆ شـەوە دەستیان کرد بە خوێنـدن وە قوتابخانەیەکی سەرەتایی شەش پۆلی تیادابوو ، پیاو ماقوڵانی ئەو ناوە کۆکرانەوەو ئەم چەند هەڵبەستە لـەو کۆبونەوەیەدا خوێندرایەوە ٠

سـەلام

(٢) بەبر : گیانلەبەرێکە لە پڵنگ بچوکترو دڕندەترە ٠

لە ڕێگەی چەمچەماڵ (١)

کورتانم کرد ئەمڕۆ بۆ تۆ
شەڵتەی جەزا بگرەو بڕۆ
بارهەلگرە تانیمەڕۆ
سیاسی بەزۆر دەستەمۆ
بەرتۆ هەزاران عەلبە جۆ

★ ★ ★

مودیرەکەی شاری پێنجوین
بەتۆ ناگا بە جێگەو شوێن
بۆ خورماڵیش بۆت ئەخۆم سوێن
تۆ لە کۆیتو ئەوان لەکوێن
بەرتۆ هەزاران عەلبە جۆ

★ ★ ★

خۆ کەرەکەی حاجی مامەن
بە سەد قورئانو ئەهریمەن
ناگاتە تۆ بە علمو فەن
لەگەڵتا ئیمتحانی کەن
بەرتۆ هەزاران عەلبە جۆ

★ ★ ★

هەزاری بێعەقڵو کەماڵ
بۆ خۆی گەیی بە حاڵو ماڵ
وەك عزالدین لە چەمچەماڵ

مەئیوس مەبە ، جاشی ، مناڵ
بەرتۆ هەزاران عەلبە جۆ

★ ★ ★

جوتێ کەرم والە سورداش
یەکێ پیرو یەکێکیان جاش
بۆ یەك ئاخورِ بوون بە وێلداش
باری خویان ئەگرن مەعاش
بەرتۆ هەزاران عەلبە جۆ

چەمچەماڵ ١٩٢٨

---

(١) لە مەئموریەت دەرچوو بووم ، شەش کەرم کرِی بوو لە رِێگەی چەمچەماڵو کەرکووك بۆ دائیرەی ئەشغال ئیشم ئەکردو بە کرێی کەرەکان گوزەرانم ئەکرد ، (فائیق بێکەس) بۆ دیدەنی هاتە لام پێکەوە ئەم هەڵبەستەمان لە ستایشی کەرەکانا نووسی ٠

ـ سەلام ـ

تێبینی : هەر دەقی ئەم هۆنراوەیە لەگەڵ گۆرِینێکی کەمدا لە دیوانەکەی (بێکەس)دا هەیە لاپەرِە (١٦٣) بەناوی ٠ کەرەکانی شێخ سەلام ٠

کچێــکی مناڵ

(بۆ ناهیلەی کچم نووسیوە کـە لە کۆبوونەوەی کۆمەڵی ژنانی سلیمانیدا کــە لـــە کۆمەڵی زانستیدا کۆبوونەوە خوێندوویەتیەوە) .

ئەمن کچێکی زۆر زۆر مناڵم
ئەمساڵ لە عومرا پێ لە حەوت ساڵم
هەرچەن مناڵم دەرکم زۆر کەمە
بەڵام ئەم شیعرەم هەر لەسەردەمە
ئەڵێن کوردستان لە ئاسیایە
بەڵام من ئەڵێم ڕۆحی دنیایە
ئیرانو تورکو ..... کان
دەستدرێژ ئەکەن بۆ عەلاقەمان
هەموو بۆ حەقمان بە دەنگی زوڵاڵ
هاوارکەین نادرێ حەق بە کەرو لاڵ

١٩٢٩م

بۆ کۆمەڵی ئەقوام [1]

(عصبة الامم)

تەرجیع بەند

ـ ١ ـ

(عصبة الامم) کۆمەڵی گەورە
بە پێچو پەنا بە فێڵو دەورە
لە دوور بە دوور بۆ حەقی کوردان
تەکانت ئەدا خۆت دا ئەشرنگان
بە جۆشو کوڵبووی بۆ کوردی هەژار
ئەتگوت ئەم قەومە ئەکەم ڕستگار
لوجنەی ئینتداب[2] مەرەخەسی هات
گەڕا کەشفی کرد سەراسەر وڵات !
ئەگەر ڕاست ئەکەی هەڵی سووڕێنە
بەس بۆ سیاسەت هەڵمان پەڕێنە
تەریق نابیتۆ تۆ چیت پێ ئەکەن
(کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن)[3]

ـ ٢ ـ

بۆ ئەقەلیات کەوتیتە سەما
خزمی نەستووریت لەکوێ بنیات نا ؟
هەر بە هیچو پووچ بەم دەنگو باسە

تۆ خوێنی کوردت بۆ کردە کاسە ؟
هەر چوار دەورمان لێ بو بە دوژمن
ئێران و تورك و ....
نفووسی ئێمە کەم ئەکەیتەوە !
وەها نەستووری ڕێك ئەخەیتەوە ؟
لە عەدالەتا کەی ئەمە دەئبە ؟
یاخو هەر شێوەو ئوسوولی غەربە !
کۆمەڵی درۆ ، جێگەی مەکرو فەن
(کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن)

— ٣ —

خۆ تۆ وەصیبووی ، ئەقوام بوون هەتیو
دەمی کوردت کرد بە تەڵەی تەقیو
غایە ئاسووری ناوی کورد بردن
لایق بە خۆتە پێچو ناو ئاخن
تا تۆ نەگەڕای بە ناومانا
دەستمان گرتبو بە کلاوِمانا
بۆچ کوردت فەوتان بەم بەنوباوە
ئێستەش لە جێنوە[٤] خۆت مەلاس[٥] داوە
مەنشەئی فیتنە کۆمەڵی تەزویر
وا ئەدەی حەقی ئەقوامی (صغیر)؟
کارخانەی فەساد کۆمەڵی میحەن
(کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن)

- ٤ -

له عەدالەتتان واقم وڕماوە
له سیاسەتتان سەرم سووڕماوە
خوێنی ملیۆنێ کورد ئەڕژێنی
بۆ ئەوەی تۆزی تورك بترسێنی
خوێنی مەزلومی کوردی ڕووتو قووت
حەڵاڵە لەلای .....
له سلێمانی جادەی بەسەرا
بە خوێناوی کورد ئاوڕشێن کرا
تۆ نەبی نایکا دوژمن بە دوژمن
حەق بۆ نەستووری ئێمە بۆ کوشتن
چۆن عاجز نابی لەم خوێن ڕشتنە
لە لای تۆ ئەڵبەت حقووق کوشتنە
ناترسی تەئریخ لەعنەت بکەن(١)
(کوتەکی دەستی میستەر هەندرسەن)

سلێمانی ئەیلولی ١٩٣١م

---

(١) ئەم هەڵبەستە لـە کۆواری (هاوار)دا کە لە شام دەر ئەچـــوو بەکوردی • وەبە تەرجەمــــە کراوی فرەنسەیی بڵاوکراوەتەوە ، وە هەروەها میستەر مینۆرسکی رۆژهــــەلاتناسـی بەناوبانگی ئینگلیزی ساڵی ١٩٣٤ کـەبۆ یادی هەزار ساڵەی (فردەوسی) هاتبوو بچێ بۆ ئێرانو هاتە سلێمانی وێنەیەکی ئەم هەڵبەستەی لەگەڵ وێنەی شاعیردا وەرگرتو لەگەڵ خۆی بردی ، بەڵام هیچ ڕێو شوێنی دەرنەکەوت ، وەهەروەها قونسولی ئێران شـــازادە

محەمەد فاضل میرزا کەلە سلێمانی قونسوڵ بو وێنەیەکی ناردووە بۆ وەزارەتی دەرەوەی ئێران ، وە لە هیچ رۆژنامەیەکی ئێراندا نەم دی بنووسرێ ٠ وەهەروەها (قرەبیدیان)ی ئەرمەنی لە دوای تەرجەمە کردنی فرەنسەیی وێنەیەکی بە پۆستەدا ناردووە بۆ کۆمەڵی ئەقوام ، رێو شوێنی ئەویش نازانم ٠

(٢) لوجنەی ئینتیداب یەکێکە لە لیژنەکانی (عصبة الامم) و لە ساڵی ١٩٢٥م دا بۆ ئیستفتای رەئی (جێنوە) وە هەندێ لە ئەندامەکانی هاتنە (موسل) وەهەموو شارەکانی کوردستانی خواروو گەڕاو سەرۆکی لیژنەی ناوبراو ناوی میستەر (تلیکی) بوو ٠

(٣) میستەر هەندرسەن : لە ساڵی ١٩٣١م دا وەزیری دەرەوەی دەوڵەتی بەریتانیا بوو ٠

(٤) جێنوە : ناوچەی گشتی کۆمەڵی (عصبة الامم) بووە ٠

(٥) مەلاس : ئەم وشەیە هەر بۆ حەیوانی درندە بەکارئەهینرێ یەکجار بۆ بەراز ٠

(١) ئەم نیوە بەتیە بەلامەوە لەنگە ودەبوایە وابوایە ٠
(ناترسن تەئریخ لەعنەتتان بکەن) ٠

له ده‌شتی شاره‌زوور

ڕووت قووت چڵکن‌و پیس‌و کزو بێ‌پاره بووم
دایما مه‌حکومی قه‌هرو میحنه‌ت‌و ئاواره بووم
جل شڕو ملخوارو سه‌رکز هاوده‌مم ده‌ردو ئه‌له‌م
عاجزو زارو زه‌لیل‌و مات‌و هه‌م دڵپاره بووم
تا له ئه‌شغالا به سه‌د منه‌ت به ڕۆژی شه‌ش قرآن
ئیشی جاده‌م پێ‌سپێرا مولته‌جێ‌و بێچاره بووم
ده‌ی له (سه‌ی سایه‌ق) له به‌رخۆری ته‌موزی
(شاره‌زوور)
ڕۆژ وه‌کو حۆلی بیابان‌و به شه‌و په‌تیاره بووم
دایما مه‌حکوومی (صاحب[1]) بو (سید عبدالعلی[2])
گانی لێ ده‌رکه‌ی ژنی ساحیب ته‌لاق‌و ماره بووم
چوار که‌رم لا بوو به‌ڕۆژ به‌ردو لم‌و چه‌ویان ئه‌برد
به‌ینی به‌ینه الله منیش مه‌منونی ئه‌و چوار یاره بووم
خۆ زه‌ڕی هه‌ر چواریان یه‌کیا ئه‌گرت که‌یفم ئه‌هات
وه‌ك عه‌تابه‌م بۆ بڵێن مه‌شغوولی ئه‌و نه‌قاره بووم
ڕۆژو شه‌و واده‌م ئه‌دانێ بۆ جل‌و کورتان‌و ناڵ
في الحقیقه من له حه‌ق ذاتی ئه‌وان مه‌کاره بووم
خۆم‌و چوار یارم به گورجی چوینه ئیش‌و ئیقتصاد
ڕۆژێ فه‌رمووی (جاشه ڕه‌ش) : که‌ی من که‌ری ئه‌م
باره بووم
تا به سه‌د میحنه‌ت به شه‌ش مانگ تووشی دوو سه‌د
ڕوپیه بووم

ڕۆژو شەو ئەمگووت : منم ئۆخەی بە خاوەن پارە بووم

شەو لە ناکاوا دزی گەوادی بێ دینی تەرەس

پارەکەی بردم بە جارێ قەت مەڵێن بێکارە بووم

چونکە من دایم لە حەق کوردی هەژاری ڕووت‌و قووت

ئیعتمادێکم هەبوو تا تووشی ئەم غەدارە بووم

سلیمانی ۱۹۳۱

---

(۱) (صاحب) بە تایبەتی تەنها لەکـــاتی داگیرکردنی (عیراقـــا) بۆ ئینگلیزەکان بەکار ئەهینرا ئەم ئینگلیزە میستر (هەرفوردی) ناو بوو موهەندیسی ئیبجرائی بو ٠

(۲) (سید عبدالعلی) هیندی بوو ملاحظی مەسئوولی ڕێگەکە بو پێکەوە لە (سەی سایق) کە هەوڵی ڕێگای (پنجوین)ە لە چادرا بوین ٠

ســـەلام

بەهاری کوردستان

خەیاڵی ڕوخسار لە توێی سینەدا
دڵ لەت لەت ئەکا بە مەودای خەنجەر
شوعلەو شەوق ئەدا لەو پوشینەدا
سوبحی ژێر هەورو پڕشنگی ئەختەر

★ ★ ★

چییە ؟ ڕوخساری ئاڵ هەڵگەراوە
شەونم باریوە لەسەر پەڕەی گوڵ
گوڵ لە ئاهی من عەتری دەرداوە ،
دڵ ئەناڵێنێ بە چەشنی بولبول

★ ★ ★

نێرگس بیماری چاوی بیمارە
بەخەی خۆی دڕی گوڵ لە ڕووی ڕوویا
سەرپۆشی لادا باقڵ ئەو یارە
دڵ بێسەرو شوێن وێڵ بوو بەدوویا

★ ★ ★

لادە لە باسی چاوو زوڵفو روو
وەتەن کەوتە ناو تەڵیسمی جادوو
بگری ، بڕێژە فرمێسك وەك باران
گوڵ گوڵ بو بەخوێن خاکی کوردستان

★ ★ ★

بەهارە دیسان سەحرا بو گڵگون
بیباك لە خوێنی شەهیدی مەحزوون

له شاخ‌و چیا گول گه‌شایه‌وه
شه‌ونم له شه‌رما چوو تکایه‌وه

★ ★ ★

جه‌رگت ده‌ن ئه‌ی گول به قه‌لبه‌ی چلدا
خۆشی نه‌بینی له په‌رده‌ی دلدا
چۆن به رووسووری ده‌رئه‌چی له خاك ؟
بێخه‌م له‌خه‌می ئه‌رواحی خه‌مناك

★ ★ ★

بولبول ئه‌خوێنێ چڵچڵ به ناڵه
که‌وته قاسپه‌قاسپ که‌و له کێوو ده‌شت
ده‌ك خه‌جاڵه‌ت‌بن به‌و خوێنه ئاڵه
نازانم چلۆن خاڵ‌و میلتان ڕشت ؟

★ ★ ★

دڵ‌ئه‌کا به‌ئاو ناڵه‌و تافه‌ی ئاو
که‌پێچ پێچ ئه‌ڕوا وه‌ك ماران گه‌سته
نه‌سیم پشکنی کلاوه کلاو ...
بۆ خوێنی ناحه‌ق بۆ جه‌سته‌ی خه‌سته

★ ★ ★

هه‌ور ئه‌نالێنێ به‌سه‌ر شاخانا
باران ئه‌ڕێژی وه‌کو چاوی من
بالخاصة به‌سه‌ر (گردی سه‌یوانا)
بۆ سه‌بزه‌ی خاکی لاشه‌ی بێ‌کفن

★ ★ ★

ئەو (گردە) خاکی ئێسکی شەهیدە
سەبزەی ئەوخاکە داری ئەمەلە
لقی هیوایە چروەی ئومێدە
بەری بۆ مەرگی دوژمن ئەجەلە

سلیمانی ١٩٣٢

له كانی‌مانگا[1]

بەختەكەم بەدبەختو شومە سەر لەجێگە پێ ئەنێم
ئارەزووم ئاوی (حەیاتە) (كانی‌مانگا) دێتە ڕێم
ئەگبەتی بۆچی منی گرتو لە من جیا نەبوەوە
كانی‌مانـگا بوو بــە (مــەروێ) مــن ئــەڵێی (شاناخسیم)[2]
من بە ناوی سێوەوە داری حەیاتم نێژرا
سەیری ڕوو زەردیم بـكە ئێستاكە عـەینەن وەك بەهێم
سەیری تەقویمی حەیاتی من بكەن بۆ پێكەنین
چۆن لەپاشی هەیئەتو حیكمەت خەریكی ئەلفوبێم
ڕۆژ لە سەر جادە خولەم دێتو قنگی بۆ سوور ئەدەم
شەو وەكو یابوی سەقەت گێڕو شەلو بێ ڕێو جێم
لەشكری دەردو نەخۆشی وا هجومم بۆ ئەكا
قائیدی عامە (زەحیری) پێشرەوی دێ خوێنو كێم
وشكە[3] ڕۆیە (مایەسیری) وا لە دواوە ئەیكوتێ
هیچ پەلەناكا ئەڵێ من خۆم ئەزانم خانە خۆیم
پێم‌وت ئاخر تاقە ساتێ مۆڵەتم‌دە توخوا
تووڕە بوو :ـ مردووت مـرێ بۆچـــی منیش وەك (لەرزوتێم)
باسی شەوتان بۆ بكەم جارێ لە ژووری نوستنا
ژووری چی؟خانو لەكوێ؟بەخوا كولانە سەگ ئەڵیم
خۆمو سێ‌سەگ ، هەر چوارمان شەو تروشكەی تیائەكەین

تووڕەبوو ئاخر شەوی (تەیرە[٤]) وتی : گوێ
بگرە لێم ٠
تانجی خۆتم دەخیلە بۆچ بە ڕێویم تێ ئەگەی ؟
دوکەڵی داری تەڕك قانگم ئەدا بۆ کوێ هەڵێم
تۆ لەکوێ تانجی لەکوێ کەی بووی بە ئاغا یا بە بەگ
من کڵۆڵم ئەلبەتە وا هاوملی کۆنە فەقێم
باسی سەرمات بۆ بگەم باڕەش بە ڕەنگێ ئەیبەسێ
یەخ بە نانە ئاوی چی وا کانی مانگا بوو بە دێم
من لەگەڵ ئەم حاڵەشا هێشتا خەریکی زوڵفو ڕووم
چەندە بێ عارم بزانن : شێتی دوو چاوی خەجێم
لەم وجودو خلقەتە خالق چی بوو مەقسودی تۆ
هەوڵی من بۆچی ، لە بەرچی ٠ پێم بڵێ مەخلوقی کێم
بۆ لە ناو دەریای نەبوونا بێمە سەر سارای وجود
وا لە دنیادا بژیم ؟ بۆچی لە قەبرا نەسرەوێم ؟

سلێمانی ١٩٣٣

---

(١) (کانی مانگا) دێیەکە نزیکەی (٤) کیلومتر لە خۆر ئاوای پێنچوین‌دایە دووساڵ بە ناوی پاراستنی ڕێگەوە لەودی‌یە ناخۆشەدا مامەوە ٠

(٢) (مەروێو شاناخسی) دوو دێن لە ناوچەی ئالان سیوەیل ٠ ئێستە لە کوردەواری‌دا (ضرب المثل)ە کە دووشت یا دوو کەس زۆر بە یەکەوە بن‌پێیان ئەڵێن :ـ ئەلیی شاناخسی‌و مەروی‌و ٠

(٣) (وشکەرو) بو ولاغی سوواری بەکاردی‌و هەم وشکە مایەسیری‌و تەڕەمایەسیری هەیە ولاغی وشکەرۆ هەمیشە لەدوای لەشکرەوەیە درەنگ ئەگاتە منزل خانەخۆی باشی کەمدەست ئەکەوی ٠

(٤) (تەیرە) ناوی تانجییکی خۆم بۆ ئەلبەت ئەویش شەو لەلاما ئەخەوت ٠

ـ سەلام ـ

له بیابانێکی لیندا

« له خواروووی (بەسرە) لە سەر ڕێگەی فاو بە یادی مەجنوون »

مەجنون بە یادت ، مەجنون بە یادت
بە یادی دڵەی شەیدای ناشادت
ڕووم ناوە بە ڕووی بیابانەوە
بە ئاهو ناڵەی بێ سامانەوە
وێڵ وێڵ خوول ئەخۆم بە دیارانا[1]
بە دەشتو چۆڵو کوچەی شارانا
وێڵو سەرگەردان دڵ تو ناوتونم
نمونەی وێنەی شێوەی مەجنونم
سەرم شێواوە گرانە دەردم
وەك (مەعدوم)[2] شێو یا قافیەکەی فەردم
لە جیاتی شنەو سروەکەی شەماڵ
تەپو تۆز ئەکا بیابانی چۆڵ
گڕەی سەمومە نەسیمی شەماڵ[3]
ئەیدا بە ڕووما لمو خاكو خۆڵ
سەرم شێواوە وەك چەفتەو عەگاڵ
وەختە شێت ببم بۆ زوڵفو کاکۆڵ

★ ★ ★

شەرارەی سەموم بۆ لاشەی خاوە
سووتاو لە ئاگر قەت نەترساوە
شەرارەی سەموم هەناسەی تۆیە

شێوەی ڕەنگەکەت زەردی لیمۆیە
گۆلاو و هۆڕاو جێگەی گریانتە
نیشانەی کوڵی دڵی بریانتە
بۆیە وا سوێرو گەرمو گەڕاوە
تکەی فرمێسکی گلێنەی چاوە
مەئوای تۆم بینی هەردەکەی (دوجەیل)
گوزەرگای خێڵی باوانەکەی لەیل
زۆر قەدو باڵای عەرعەر تەرزم دی
خاوەن لەنجەو لار گەردن بەرزم دی
زۆر لێوی ئاڵو چاوی کاڵم دی
ڕوومەتی ناسك خەتو خاڵم دی
نەمدی وەك لەیلا عاشق شەیداکەن
منیش وێنەی تۆ شێتو ڕسواکەن

★ ★ ★

من زوو بەتیری گۆنا گوڵ ڕەنگی
شۆخی نازداری شەنگی قەشەنگی
کۆلوانەو کۆڵی پێو پوزو کەوشی
نەوتوڵ نەمامی باڵا بێخەوشی
برژانگو ئەبرۆ تیری خوێنڕێژی
یاری نازداری چاو گەلاوێژی
حۆری لقایە بە لەنجەولاری
ئاسکۆڵەی خەتا لە پێی کۆهساری
سەر بە کڵاوزەڕ بە پشتەسەرە

لوولەو مێخەك بەن هاڕەی کەمەرە
کوردی خاڵوردی باڵا شمشالی
مشکی‌و سرکەیی ، سەرو دەسماڵی
ڕۆژەکەی (ألست) دڵمی پێکاوە
عەشقی ئەم‌و ئەو خەیاڵی خاوە

★ ★ ★

عاشق بە راستی کە کەوتە ناونادوا
زەحمەتە دەرچێ قەت بە چاوو ڕاو
ئەو خۆی حەز ئەکا هەر لە داوابێ
شەرارەی دڵی هەر لە تاوابێ
بێچارە چی بکا دڵ هەزار نی‌یە
تاقە یەکێکە یەك کەس بردیە
گیان‌و سەرو ماڵ ماڵی دڵدارە
فەرشی ژێری پێی یاری نازدارە
کەی خاوەن‌ماڵە ؟ کەی‌خاوەن بیرە ؟
کەی خاوەن ڕەئی‌و فیکرو تەدبیرە ؟
ئیلهام‌و بیر هەر لە لای یارە
غەرامەڤۆنی وتەو گوفتارە
ئەمانە بێ‌شك بە راستی ئەگەن
هەر لە شێوەدا لە ئێمە ئەکەن
ئەوان حەقیقی ئێمە مەجازی
ئەوان بە راستی ئێمە بە بازی
ڕێی ڕاستی ئەوان هەموو فیرتاوە

ئێمه دەرگامان لێ داخراوه
ئەوان بێپەروا بە مەنزڵ ئەگەن
ئێمه هەر ئەبێ پەلکێشمان بکەن
ئێمه هەم کوێرو هەم کەڕولاڵین
ئەوان زۆر گەورە ئێمه مناڵین
(لیلة القدره) لەناو شەوانا
حسابی ئێمه لەگەڵ ئەوانا
خۆزگە ئاواتم من ئەهاتە دی
مەجنون تۆ لەیلی کوردانت ئەدی

---

(١) خۆل نورسرابوو بەلامەوە هەڵەبوو ٠
(٢) مەعدوم : نازناوی شیعری (مەولەوی)یە ٠
(٣) سەمام : بایەکی زۆر گەرمە لە عەرەبستانا هەڵدەکات ٠

گفتوگۆی ملەکەوە

هەی ملەکەوە بۆچی داماوی ؟
بۆچی وا کەوەو شین هەڵگەراوی ؟
بۆ ڕەنگی خاکی لە ڕووت بڕاوە ؟
بۆچی سەوزە گیات لێ نەڕواوە ؟
بۆچی ئاوەڵو شیوەڵو دۆڵی ؟ (۱)
بۆچی بێدەنگی بۆچی وا چۆڵی ؟
کوا سروەو شنەو کزەی شەماڵت ؟
کوا هاژەو تافەی ئاوی قەدپاڵت
جەوابم بەرەوە تۆ بە دەستوبرد
شاخی سەربەرزو قەڵای قەومی کورد

★ ★ ★

زۆر بە کەساسی شاخی کۆنەساڵ
جەوابی دامەوە بە زمانی حاڵ
شاخێکی بەرزو سەوزو سەخت بووم
پڕ گوڵو نەسرین پڕ لە درەخت بووم
قەزوانو مازو بەڕووو ڕەشەدار
وەڵگو ، کێکڤو فیڤڵو چنار(۲)
هەمو چین بە چین بە ڕیز لە داوێن
بە هەوای نەسیم وەك عەتری خاوێن
باوەشێنیان بو لە خوارو لە ژوور
لای من بو ئاوی حەیاتی مەشهوور

★ ★ ★

له بەهارەدا وەختی خێڵەو ژوور [٣]
ڕەنگاوڕەنگ ئەبووم بە گوڵ زەردو سوور [٤]
لە تەوقی سەرم تا بە پێینی دەشت [٥]
ئەڕازامەوە وەك باخچەی بەهەشت
ئاڵو شینو مۆر کۆمەڵی فەڕ بووم
تۆپی گوڵباخو میناو شەستپەڕ بووم
بوکێ بووم ، تارام ئەدا بە سەردا
ڕووزەردیم ئەدا بە ڕووی قەمەردا
پۆل پۆل نازداران گەردن پڕخاڵان
ڕوومەت پەڕەی گوڵ بالاشمشالان
بە نیوەنیگای چاوی کاڵەوە
بە ورشەو پرشەی کوڵمو خاڵەوە
بێ پەروا بێباك بە خۆشی سەربەست
لە لای من (چۆپی) شاییان ئەبەست

★ ★ ★

خاوەنی بێشەو مێرگی دڵگیربووم
لانەی شێرانو جێگەی نێچیربووم
برای هاوپشتی (ئەریوان) منبووم
ڕێی (دوازدە سوارەی مەریوان) منبووم [٦]
شێر لە بێشەما نرکە نرکی بوو
دوژمن لە بەرما چرکە چرکی بوو
کوانێ نەعرەتەی شێری ژیانم ؟
کوا زیرەی پڵنگی بەری بەیانم ؟
کوا چریکەی باز لەسەر کلاوان ؟

کوانێ قاسپەی کەو لەگۆی شەتاوان ؟
پێت بڵێم بۆچی شین هەڵ گەڕاوم
بۆ بووم بە قەقنەس بۆچی سوتاوم

★ ★ ★

دیم ڕژا خوێنی ئەولادەکەی خۆم
بە سەرما وتی : جگەر گۆشەی تۆم
خوێنی ناحەقی ڕۆڵەی کوردانم
بە سەرما ڕژا جەرگی سوتانم
ڕژا بە سەرما خوێنی گەرمی کورد
سوتام هەڵقرچام شەق‌و پەقم برد
چەن جار سوتام‌و هەڵگڕامەوە
بووم بە خۆڵەمێش دامرکامەوە
نازانم ئێوە چلۆن ژیاون
هاوار : وەکو من چۆن نەسوتاون
من بۆ ئینتقام هەر چاوەروانم
بەڵکو ڕاپەڕێ قەومی کوردانم
من قەلای ئێوەم منم سوپەرتان
گومنەکەن خوێنی براو پدەرتان (٧)
برژێنن خوێنی دوژمن لەبەرما
لێبدەن تەپڵی شادی بەسەرما
وەختێ سارێش‌بێ مەربرینەکەم
سوور بکری بە خوێن ڕەنگە شینەکەم

هلەگەوە ــ ١٩٣٤
ــ سەلام ــ

(١) ئاوەڵ : گیایەکی نەرمو جوانە لە گۆی چەمو ئــاودەروێت پێــش ئەوەی تالیشك پێبكات ئەدری بە کەو ٠
(٢) وەڵك : گەلا چەقالە تاڵە ٠
(٣) لە بەهارەدا : لە بەهاراندا ٠ راستربور ٠
(٤) (گۆل) بە (گوڵی) راسترە ٠
(٥) پێینی : ڕاستیەکەی (پایینی)یە : بناری شاخ ٠
(٦) دوازدە سوارەی مەریوان : سەر گوزشتەیــەکی مێــژوویی زۆر گەورەی لەسەرە وا مەشهورە کە لــە تەریــخی ١٠٨٨ هجــری‌دا نزیکەی دوازدە سوارەی کوردی بابان لە فەرماندەی سەلیم بەگ مامی حاکمدا کە مەشهورە بە ـ سەلیم سێ تەنــگە ـ لــە قــەڵای مەریوان‌دا دوازدە هەزار سوار لەشکری ئێرانیان شــکاندووە ، بۆ ئەم ڕووداوە مێژوویی‌یە پیرەمێردی نەمر کتیبێکی بچکوولەی نووسیوەو لەچاپی‌داوە ٠ ئێستەش بەیتو باڵۆرەی دوازدە سوارەی مەریوان کە لە کاتی خۆیا هەڵبەسراوە لەناو زۆربەی خەڵقدا لــە مەقامی (حکایەتی منظومە)دا بە شیعر ئەیخوێننــەوە ئەوەنــدە هەیە ئەو کاتە چەك زیاتر شمشێرو قەرە بینابووە ٠ لەشــکری بەبە وەنەبوبێ تەنها دوازدە سوار بوبێ بەڵکو لەشکرێکی گەورە بووە بەڵام ئاشکرایە زۆر لە لەشــکری ئــێران کەمــتر بــووە ٠ لەشکری گشتی بەبە لە فەرماندەی فەرمانداری گشتی خالد بەگ ناوی (میرەدێ)دا ئەبێ وە بەبێ ئاگاداری ئەم فەرماندارە ئـــەم دوازدە سوارە کە بەڕاستی دوازدە سواری ناوداری تایبەتی ئەبن، شەو شەبەیخون ئەکەن بۆ سەر لەشکری ئێران ئەو دوازدە لاوە بەرەنگێ لەشکری ئێران شەپرزە ئەکەن بێجگە لەوە کە هەمو بارگە بنەیان لێبەجێ ئەمێنێ یەختەرمەی زۆریشیــان لێ‌گل ئەدەنــەوە شەپرزەیی ئەم لەشکرە بەرەنگی ئەبی زیاتر خویان خویان ئەکوژن چونکە لەشەودا لە دوازدە لاوە دوازدە سواری سوار چاك ، دوازدە شێری بێشەی کوردستان ، دوازدە پلنگی بەهەڵمەت بــە دوازدە تەپڵەوە تاووهەڵمەتی شێرانە ئەبەنە سەر لەشکریــکی نوســتوی بێخەبەر لەکاتی حەسانەوەدا ٠ وەکو لە بەیتە کونەکان دەرئەکەوی ئەم دوازدە سوارە ئەمانەن :ـ

١ ـ سەلیم بەگ : سەلیم سێ‌تەنگە ٠
٢ ـ ئەکرم هەمزە (وەکو بیستوومە ئەفغانی بووە هاتۆتە لای پاشای بەبە) ٠

٣ـ احمد بەگ کەنەسورە ٠
٤ ـ وەسمان بەگی میردێ : ئیستە کورەزای ماوە لە دێی میرەدێو قلیجە دائەنیشن ٠
٥ ـ صوفی یارە : لە ژووروی گردی سەیوان لە سلیمانی وەبـە تەنها لە سەر گردێ نێژراوە مەشهورە بە گردیصوفی یارە (گردی مامە یارە) ـ ئومێد ـ ٠
٦ ـ جوامیر ئاغا ڕەنگینە (دێی ڕەنگینە لە قەزای شاربازێر لـە پشت شیوەکەلە) وە صۆفی ڕەحیم ئاغای کورەزای ماوە ٠
٧ ـ محمود بەگ صاحبقران : باپیری خێڵی فتاح بەگی ئەرازیو ئەو بنەمالەیە ٠
٨ ـ بریندار ئاغا : باوکی عەلی بەگی بریندار ئاغایە ٠
٩ ـ زولاڵ محەمەد ئاغا : (باپیری مجید ئەفەندی سەلیم ئاغـاو قادرو عزیز فرج)ە ٠
١٠ـ محەمەد بەگ قرگەیی ٠
١١ـ ئەحمد ڕەش دارۆغا ٠
١٢ـ داخی بە جەرگم دوازوەمینم بەراستی ل لامە علووم نەبووە ٠
(٧) پدر : باوك ٠

نامەوی

نامەوێ خورما خودایە بۆچی بەسرەم تووش ئەکەی
کوێربم لام چاکترە تۆ ڕووم لە ڕووی حەنتووش ئەکەی
من لە شاخا گەورەبووم‌و هەر بە سەربەرزی ژیام
تازە من فێری دەسیسەو حیلەو کرنووش ئەکەی
ئەسپی نەژدیم تاوئەدا یاخو کە حێلەی زینکراو
ئێستە من سواری کەرێك ، یا ئێستری چەمووش ئەکەی

بەسرە : ئاغستۆس ١٩٣٤

شێوەنی بەکوڵ (۱)

هەی دڵە ئامان دەخیل سەد دەخیل
ماتم کەساسم ڕەنجۆرم زەلیل
قرچەی بێسامان جەرگی بریندار
کۆتایی نەهات هاوار هەی هاوار
لێم گەڕێ ساتێ وەنەوزێ بدەم
هەیدڵ بێقەرار کەیلی پڕ لە خەم
هەناسەی ساردت لە نیوە شەودا
جەرگم لەتئەکا لە شیرین خەودا
کسپەو کزەی تۆ بۆ نەبڕیاوە
قرچەی جەرگی تۆ بۆ نەکوژیاوە
دڵ بە مەحزوونی لە توێی پەردەوە
گریی حەسرەتی دەردی کردەوە
وتی : هەی لاشە بێخەبەر لە دەرد
زەبوونی کزەی هەناسانی سەرد
خەفەت جۆش ئەدەم دێمە کەفو کوڵ
نازانی چۆنە شێوەنی بەکوڵ ؟
بۆ سەیلی جۆگەی فرمێسکی چاوان
بۆچ تۆ نازانی منم بناوان ؟
خەفەت جۆش ئەدەم دێمە کەفوکوڵ
خوێناو هەڵئەکەم لەسەر چاوەی دڵ
کۆکۆ هەڵئەسێ لافاوی خوێناو
شەپۆل سەرئەکا بۆ سەر جۆگەی چاو

جەرگ هەڵئەقرچێ ئەبێ بە بریان
بەو دەردو داخە چاو دێتە گریان

★ ★ ★

دە فرمێسك بڕژێ دە هەلسە کۆکۆ(٢)
لورە دەبڕۆ بۆ سەر تانجەڕۆو
تافەو هونەکە بێ‌کشە بێ‌دەنگ
ڕاست بڕۆ وەك دووخ ڕاست‌تر لە خەدەنگ
هیچ ڕانەوەستی ئامان سەد ئامان
هەرچەن دلگیرە خاگی کوردستان
گولی گوڵزارو وەنەوشەی چیمەن
دەستم دامێنت تەفرەی تۆ نەدەن
خاکی بێ‌یارە هەی‌خاکت بەسەر
ناڵەت‌بێ بڕۆ تا ڕۆژی مەحشەر
پێچ‌بدە بەخۆت لەچەم لەکێوان
هەتا ئەچیتە سەر ئاوی (سیروان)
بڵێ : هەی سەرشێت سەودای نیگاران
دێوانەی دینی دیدە خوماران
لیوەی دەروون لیڵ ویلێ نازداران
شارەزای بەرزیو نزمیو کۆهساران
گوزەرگای گردی ئاسك ڕەفتاران
شەیدای غەمگسار گرشمەداران
ڕاستە شوری عەشق یاری جلوەدار
لە دەستی سەندی ڕوشتەی ئیختیار
منیش هاوڕێتم دەروون سوتاوم

خوێناوی دڵو فرمێسکی چاوم
بمکەرە (دیجلە) بەخوڕ لەسەردا
مەئوای (فەلامەرز) لەشاری بەغدا (٤)
بەڵام ئەی فرمێسك زینهار سەد زینهار
زەحمەت مەکێشە تۆ بۆ پرسیار
قووەی جازبەی هاودەردیٚ لەولا (٥)
تۆ ڕائەکێشیٚ چەشنی کارەبا
کە دیت کۆمەڵی یارانبوون تەمام (٦)
فرمێسك دارێژە لەجیاتی (سەلام)
ئەپرسی ئازیز : لە جەستەی خەستە
بلیٚ پێچ ئەخوا وەك مارانگەستە
وا لەسەر شاخیٚ لای چەمی چەقان
ئەگری ، ئەڕێژیٚ : فرمێسك وەك باران
ئیستە سوتاوە بەگڕەی دەروون (٧)
جەستەی خەستەی بیٚگیانی زەبوون
هەرکاتیٚ زانێت ڕێزەی ئێسقانی (٨)
تۆزو گەردەلول بۆ لای تۆی هانی

١٩٣٤

---

(١) لەکاتێکا زۆر بە کەساسی لەسەر لوتکەی شاخیٚ کە بە (بەردە پیروزە) بەناوبانگە وە بەسەر چەمی چەقانا ئەروانیٚ کە لە ڕێگەی پێنجوینە وە دوو کیلۆمەتر لە خۆرئاوای دێی (دۆڵە سوور) دایە دانیشتبوم ، بەهارێکی زۆر ڕەنگینو دڵێکی زۆر غەمگینەوە تەماشای چوار دەوری خۆمم ئەکرد ئەم هەڵبەستەم نووسیو بەهۆی ڕۆژنامەی (ژیان)وە ناردم بۆ (فەلامەرز) لەبەغدا .

(٢) کۆکۆ : کێوبەکێو •

(٣) دووخ : ئامێرێـــکی راستە لـە خـەرەکدا خوریـەکەی لەســەر هەڵدەکری •
خەدەنگ : تیر •

(٤) فەلامەرز (نازناوی رەشید نەجیب) شاعیرە (١٩٠٥ ـ ١٩٥٨) بڕوانە گوڤـاری بەیان ژمـارە (١٢٦) تەمـوزی ١٩٨٦ نووسینی ئومید ئاشنا •

(٥) (قووەی)م بەراسترزانی لە (قووە) •

(٦) (بوون)م بەراسترزانی لە (بوو) •

(٧) (گرەی)م بەراسترزانی لە (گرە) •

(٨) (ریزەی) م بەراسترزانی لە (ریژە) •

شـێوەن

بۆ قادر ئەفەندی ئایشەخان

ئەیلوولە دیسان وا شیوەن خیزە ؟
یاخو پایزە وەختی گوڵڕێزە ؟
مەحشەر هەڵساوە ، دنیا ئاخرە ؟
هەناسەم ساردە ، دڵ کۆی ئاگرە ؟
چی‌یە ؟ هەی هاوار ئاخ چی قەوماوە ؟
بۆچ کورد بەجارێ پشتی شکاوە !
گەرمە شین‌بکەن . دەی قوڕپێوانە ..
مەیتەکەی قالە ئیمشەو میوانە !
گەڵای گوڵ خونچەی شادیم وەریوە
دڵە قەت‌کۆسی وەهات نەدیوە
تویش خەبەر بدە سا بە دڵەکەت
دڕێدە بۆ چاو قوڵپی کوڵەکەت
باهونە بکا فرمێسکی خوێنین
کۆلیلی گەرمی شێوەنی ڕەنگین .
پەنای بێچارەو بێکەسانم ڕۆ
قەڵای قایمی کوردستانم ڕۆ
بێبەش لە باخی زیندەکانیم ڕۆ
ئاسفی جوانی سلێمانیم ڕۆ
کانی ئەخلاق‌و سیمای جوانم ڕۆ
قالەڕۆ قالەی ئایشەخانم ڕۆ

بۆچی خاڵیە کاکە جێگاکەت ؟
کوا ئۆتۆمۆبیل لەبەر دەرگاکەت
کوانێ هاوڕازو هاودەمی شەوان
دەك لاڵبم تەنیای لەگردی سەیوان

★ ★ ★

قافڵەی کوردی لێقەوماوەکان
بێنەواو بێکەس زك سوتاوەکان
بەدەستە دەستە مەچن بۆ بارزان
لەوێ نەماوە قالەی ئایشەخان
وێڵ وێڵ بگەڕێن بەشاخانەوە
بێپشتیوانو بێکەس مانەوە
توخوا مەڵێن (قالە) مردووە
بیری (کەریم)ی برای کردووە
های (کەریم) مژدە ئەو سیماجوانە
کاکە (قالە) تەلای تۆ میوانە

سلێمانی : ئەیلوولی ١٩٣٤

دیسان قالە

گوڵی گوڵزاری باخچەی جوانی
ڕۆحی هەیکەلی شێوەی ئینسانی
بولبولی ڕۆحی قالەبوو فڕی
هەیکەل هەڵوەری گوڵ یەخەی دڕی

وەتەن چی‌یە ؟

هەستە لەخەو ئەی لاوی کورد
تێ‌بکۆشە بە دەست‌وبرد
هاوار ئەکا دایکی وەتەن
واگیان ئەدا پیادا بگەن
خاك‌و گوڵ‌و گڵ‌و گیا ،
شاخ‌و چەم‌و چڵ‌و چیا ،
ڕەنگاو ڕەنگی کەژی سیا
هاوار ئەکەن بەجیاجیا
وا مەزانە خاکی وەتەن
ئاوو گڵە دارو دەوەن
ئەم وەتەن‌و ئاووگڵە
پشت‌و ئەژنۆ جەرگ‌و دڵە
ئەجدادی تۆ شێرانی کورد
لە ڕێی وەتەن بە مەردی مرد
مردن ، ڕزین بوون بەم خاکە
وەتەن دایك وەتەن باوك وەتەن کاکە

دەربەندیخان : ١٩٣٥

کەی کورد ئەجووڵێ

« لەدوای عەمەڵیاتی جگەر لە نەخۆشخانەی مەجیدی‌یە لە بەغدا لە مارتی ساڵی ١٩٣٦ دا وتراوە وە لە شێوەی تەمسیلدا سێ کەس ئەیخوێنیتەوە یەکەم شیعری یەکەم دوهەم کەس شیعری دوهەمو سێ‌هەم کەس شیعری سێهەم ٠ »

وەکو قەومی‌تر کەی کورد ڕاپەڕێ ؟
لە حقوق هەڵچێ لە تەماع گەڕێ ؟
دەروونی بە کوڵ بۆ کورد بجۆشێ
خۆی فیدابکا وەتەن نەفروشێ
بگری ، بڕێژێ ، فرمێسکی خوێنین
هەتاکو وەتەن دێتە پێکەنین

★ ★ ★

نەمێنێ بمرێ هەمو پیاوی پیر
نەك بۆ ئەمو ئەو ببن بە گزیر
لە جێی ئەمانە نیشتمانی کورد
بە بەرهەم بێنێ منالانی ورد
وەك فەرەنسە بۆ (ئەلزاسو لورەن)
کورد وەها یادی کوردستان بکەن

★ ★ ★

خەریتەی هەمو خاکی کوردستان
دایك بە دەرزی‌و دەزو درومان

بنوسێ لەسەر ، سەر بێشکەی مناڵ (١)
هەر بە کوردستان بێتە گڕو گاڵ
لەبێشکەی وادا چاو هەڵنەهێنێ
درۆیە هەڵسێ تۆڵە بسێنێ

١٩٣٦ ٠ (٢)

---

(١) (بنوسێ) بۆ وێنە ناگونجێتو (بکێشێ) بوایە جوانتربوو ٠
(٢) لەپێشەکی ئەم شیعرەدا ساڵی ١٩٣٦م بۆ دانانی شیعرەکە دانراوە لەپەراوێزدا ساڵی ١٩٢٩م نووسراوە ئەوەی ڕاستی بێت شاعیر لە ساڵی ١٩٣٦دا لە نەخۆشخانەی مەجیدی‌یە کەوتووە دانانی شیعرەکەش دەبێت هەر لەو ساڵەدا بوبێت ٠
(ئومێد)

لای خـۆم (١)

لای خۆم پیاوێ‌بووم شاعیر سەربزێو
ئەدیب‌و ناسك وەکو شەکرە سێو
گوڵ بە یەخەوە تەوالێت‌کراو
سمێڵ قەیتانی باریك لە سەرلێو
چاکەت‌و پانتۆڵ لە ئوتودراو
منەوەرێ بووم (گۆڵدفلاك) ئەنگێو (٢)
بەسەر جادەدا بە پیاسەکردن
بۆ نادی بیرە پیاڵەی لێوان لێو
خستمیە (غابات) بەختە شومەکەم
سەیری ئێستەم کەن چلۆن بووم پەشێو
بێ‌مەئوا بێ‌جێ هەر ساتێ یاڵێ
چڵکن‌و پڵکن ، کولکن وەکو دێو
ڕۆژ تا ئێوارە شەقەی ئازەنگی
شەو سەرئەنێمۆ ماندوو بە بێ‌شێو
ڕۆژێ قەرەداخ بۆ ناو (ناوقۆپی)
ڕۆژێ بۆ پێنجوین بۆ دێی (کوڕە مێو)
تووکی سەروریش وەك بنکە گەوون
بۆزە تێك‌ئالاو بەخوا وەکو (خێو)
دارستانە جێگەم ، بووم بە نێرە ورچ
بێگانە لە دێ ئاشنا بەکێو

سلیمانی ١٩٣٦

---

(١) بەبۆنەی نەقڵی وەزیفەمەوە لە دائیرەی ئەشغالەوە بۆ دائیرەی دارستان لە سلێمانی ٠ (سەلام)

(٢) ئەنگێو : پێکان ، بەکارهێنان ٠

عەشق‌و سەرەمەرگ (۱)

دڵی‌بردم ، وەکو ئاسك ، بە لەنجەهات‌و تێپەربوو
دەخیلە پێم بڵێن کێ‌بوو ؟ لەکوێوە هاتوو ؟ بۆکوێ‌چوو ؟
نی‌یە حاجەت بە بەنجم وا بەبۆنی زوڵفەکەی (مارگرید)
شعورم لانەما ، عەقڵم فڕی ، هۆش‌و دڵم لێ‌چوو
لەگەڵ برژانگی چاوی هەڵبڕی ، باڵیکی چاوی‌دا
ئیتر هەر دڵ بو هەڵقرچا جگەر کون‌بوو گڕم تێ‌چوو
بەیادی خاڵی لالێوی بە دایم دڵ ئەناڵێنێ
بەڵێ سەرسەخت‌و بێ‌عارم لە مردندا فرەم پێ‌چوو
ئەوانە وا ئەڵێن شێخین ئەکەن مەنعت لە دەردو دڵ
وەرە ئیمانی لێ‌بکڕین لەبەر چاوت بەسێ بێ‌چوو

بەغدا مارتی ۱۹۳۶

---

(۱) کاتێ کە نەخۆشی جگەرم گرت لە نەخۆشخانەی (مەجیدیە)دا عەملیاتی جگەر کرام لەناو پزیشکەکاندا کچێکی جوان کە ناوی (مارگرید) بو تەنها بێ‌هۆش‌کردنی پێ‌سپێرابو ، لەو کاتەدا کە لەبەردەمما لای‌سەرمەوە ڕاوەستابوو بەڕاستی دڵم زیاتر لە عەملیات‌و ئەنجامی . پەرێشانی چاوە کالەکانی ئەوبوو .
ـ سەلام ـ

بۆ ژیان (١)

ژیان نازانم تاوانت چی‌یه ؟
بۆچ له‌لای ئێمه ڕه‌غبه‌تت نی‌یه ؟
مه‌وزوعه‌کانت هه‌موو شیرینه
ئه‌بیاته‌کانت یه‌کجار ڕه‌نگینه
په‌ندی پێشینان ، ڕۆحی مه‌وله‌وی
ته‌ئریخو ئه‌شخاص ، کوردی دڵقه‌وی
به شه‌ش لاپه‌ڕه به حه‌وت ڕۆژجارێ
سه‌ر له به‌یانی یاخو ئێوارێ
ئه‌یهۆنیته‌وه وه‌کو مرواری
دوری یه‌تیمی بێخاوه‌ن دیاری
بێمه سه‌ر پێویست با زۆر نه‌چین دوور
درێژ نه‌بێتۆ ده‌رچێ له سنوور
نازانم خه‌تای کام لایان زۆره
میلله‌ت سێ‌به‌شه هه‌ر سێ به‌نۆره
یه‌که‌م خوێنده‌وار ، دووه‌م ده‌وڵه‌مه‌ن
سێ‌یه‌م هه‌ژاری بێ‌لانه‌و مه‌سکه‌ن
به‌شی هه‌وه‌ڵمان خوێنده‌وارمانن
کۆڵه‌که‌ی خاسی نیشتمانمانن
به‌عیلمی ئه‌وان میلله‌ت ڕووسووره
که‌لاوه‌ی وه‌ته‌ن به‌وان مه‌عمووره
پزیشکی عیلمه هه‌ر به یه‌ك نه‌فه‌س
خه‌رمانی جه‌هل ئه‌کا به قه‌قنه‌س

عیلمە کە ئاسن بە باڵ ئەفڕێ
دەڕۆژە ڕێگە بە ساتێ ئەبڕێ
جەهل ڕۆژ ئەکا بەشەوی تاریك
عیلم شەوق‌ئەدا بە تەلی‌باریك
میللەت ، خوێندەوار پشتیوانیەتی
کۆڵەکەی خاسی نیشتمانیەتی
عالیم ئەزانێ نەگبەت‌و زیللەت
ئەوان ئەزانن پێویستی میللەت

★ ★ ★

ئەو پێویستانە کەوا زەروورن
ئەو بەشەی نالێم لە مەقسەد دوورن
میللەت پیاوێکە جەریدە زمان
کە میللەت بنوێ ئەوە پاسەوان
چی بکەین زمانی ئێمەش (ژیان)ە
(گۆشت سەدجار لەڕبێ هەر لەسەر نانە)
مەڵێن خرابە بەخوا زۆر چاکە
یا فەرموو لەوە چاکتر پەیاکە(٢)
ئەم قسە ڕاستەبێ چەن‌و چوونە
(ژیان) نەبوونت ژیان نەبوونە
لە جێیەك ئێوە (ژیان) نەکڕن
تا جاو هەرزانە با خەلکی بمرن
لە دوازدە مانگ‌دا چارەك دیناری
ناتوانی بدەی بەردت لێباری
چارەك دیناری لای‌کێ پارەیە

دوو پێك عارەقی یەك ئێوارەیە
بەشی دووەممان کە دەولەمەنە
ژیانی میللەت بەوانۆ بەنە

★ ★ ★

ئێوەش ئەزانن نەفعی ڕۆژنامە
نەفعی خاص نی‌یە قازانجی عامە
فەیلەسوفەکەی روسیا ....
فەرمووی بزانن هەموو بە یەقین
تا ئاسودەگی نەبێ بۆ عموم
ئاسودەگی فەرد درۆیە مەوهووم
لەجیاتی ئێوە چاپخانە بێنن
توخوا عەیب نی‌یە (ژیان) نەسێنن
فەرزم کرد ماڵت پڕبێ لە دینار
لە هەموو شتێ بت‌بێ بە هەزار
دانیشی بە کەیف تۆ لە تەلارا
بڕوانی بەسەر کۆڵانو شارا
کەواکەت شیرداخ یا تاقەی جوان‌بێ(٣)
دۆقی عەباکەت سێ بەنگوست پان‌بێ(٤)
سێ‌سەد بار توتن لەلای تۆ کەم‌بێ
مازو کەتیرە ڕۆنت سەلەم‌بێ
قەپانی توتن تێلاو مژان بێ
هەژدە مەسینەی دومور باتمان بێ
نرخی بۆ مەبڕە ساڵ ببەرە سەر
مسکێن کەوتبی وەکو دەستی کەر

کە میللەت نەما ئێوەش نامێنن
کرێی دوکانتان لە کێ ئەسێنن
کاتێکت زانی پارەکەیان برد
حاجی بەو حەجەی کە تەوافت کرد

★ ★ ★

بۆ بەشی سێیەم زمانم لەنگە
لە دەورت گەڕێم فەقیر درەنگە
لەسەر تۆ فەرزە سەعیو ئیش کردن
منالّ بەخێوکەی هەتاکو مردن
ئەگەر ئەتوانن پێیان بخوێنن
ئێوە هەر بژین (ژیان) مەسێنن
هەوڵو تەقەلای تۆ بۆ ژیانە
منالّت دایم چاوە ڕێی نانە
لابە ئیستیعمار درۆو چاوو ڕاو
یەك بگرە ئەوسا تۆ ئەبی بە پیاو
ئێمە ئێستاکە وەك کەڕولاڵین
بێلانەو بێجێ کوا خاوەن ماڵین ؟
دەستبەرن دەستی یەکتر بگرن
ژیانتان تاسەر نابێ ئەمرن

سلێمانی ١٩٣٦

---

(١) ژیان : ناوی ڕۆژنامەیێکی هەفتەیی بوو لە سلێمانی دەرئەچوو لە سالّی ١٩٢١ ەوە تاکو سالّی ١٩٢٧وە لە دوایـدا کـەوتە ژێـر چاودێری پیرەمێردی نەمرەوە وە لەدوای ئەوە داخرا •

(٢) (چاکترە) نوسرابوو (چاکتر)م بەراستزرزانی •

(٣) شیرداخو تاقە : دوو جۆر قوماش بوون دەکران بە کەوای پیاوان•

(٤) دۆق : پەراوێز •

شـــێوەن

بۆ ئەحمەد حەمدی (ئەحمەد بەگی فتاح بەگی ساحیبقران)

بڵێسەی گڕەی دەروونی پڕ کوڵ
بۆ نای سوتێنێ پەردەی ڕەشی‌دڵ
بۆ هەر هەڵقرچا ، بۆ نەبوو بە ئاو
بۆ نەتکا تکەتکە لە گلێنەی چاو
دوو گۆلی خوێنە هەردوو گۆمی‌چاو
دڵ‌کۆی زوخاڵە چۆن ئەبێ بە ئاو
کە نەڕژی فرمێسك لە دوو چاوانم
سەبوری نادا کووڵی گریانم
دڵە بۆ شێوەن ، کانگەو ئەساسی
بەبێ کۆس کەوتن بازار کەساسی
بەکوڵ گەرمی تۆ هەناسە سەردم
منیش کۆمەڵی زوخاوە دەردم
زایەڵەم بەرزە وەك بولبول بۆ گوڵ
داماوی کزەو قرچەی جەرگ‌و دڵ
لە زایەڵەی دل (وا) دەم دڕیاوە
وەجاخی (کوردی)و (سالم) بڕیاوە
خاوەن دیوانی شیعری جوانمڕۆ
شاعیری بەرزی کوردستانمڕۆ

★ ★ ★

میرم تۆ تەنیای لە قەبری تارا
منیش بێکەسم لە کووچەی شارا
میرم تۆ دیلی ژێر خاکو سەنگی
وێڵ‌وێڵ خوول ئەخۆم من بە دڵتەنگی
میرم هاودەمت لوتفی ڕەحمانی
من بێهاودەمم لە سلێمانی

★ ★ ★

بڕا بە بالای ئەم هۆزە کفن
بەر گردی نەما لەشکری دوژمن
دڵ بۆ تەئریخی پەردەی خۆی دڕی
(ڕوح شیرین شاعر) هەڵفڕی

کـــورد

ئێشی سەختە گل ئەکا هەر دوو گلێنەی چاوی کورد
دەردی بێدەرمانە دەردی قەومی لێقەوماوی کورد
هەر کەسێ هەڵسێ بە خوێنی ناحەقی یاری ئەکا
کەس نی‌یە ڕەحمێ بکا ئیمرۆ بە دوو داماوی کورد
بۆچ ئەستێرەی بەختی شومی کەوتە گۆمو خاکەوە
بۆ لە ناوناوانی دنیادا نەماوە ناوی کورد
بەختی کورد کەروێشکی لانە چەن کلۆڵە نووستووە

. . . .

بەسیەتی هەڵسە لەخەو سەرڕاوی گرتی دوژمنت
بێچوە شێری لانەو تازە ڕەسیدە لاوی کورد
بۆچ لە ژێر خاکا بمێنێ،ژەنگ هەڵێنێ ، هەڵوەرێ ؟
ڕاپەڕە هەڵمەت بەرە شمشێرێ تازە ساوی کورد !
نامرێ ڕۆژی ئەبێ ئەم قەومە ئیشی ڕێ‌بخا
ڕاپەڕێ وەك شێری بێشە کۆمەڵێکی لاوی کورد
بێتە ڕیزو یەك‌ببەستێ ، یەك‌گرێ گەورەو بچووك
سەیری‌کە ئەوسا ببینە هەڵمەتی پڕتاوی کورد !

بەغدا : ١٩٣٧

یار لەخەوما

شەوێ لە شەوان یارم هاتەخەو
دانیشتم لەلای بە درێژی شەو
لەناو ژوورێکا بێچرا تاریك
منی خەمگینو یاری قەدباریك
دوو بە دوو هەردوو تەریك لە ئەغیار
ویستم پێی بڵێم جەفای ڕۆزگار
کەی هەڵێکی وا بۆ من هەڵکەوێ
یار لەلای من بێ سەراپا شەوێ
بۆی هەڵبرێژم جەفاو دەردی دڵ
من بۆ یارەکەی ڕوومەت پەڕی گوڵ
کام دەرد ؟ دەردیدڵ ، کام دڵ ؟ کوڕەی خەم
لای کام یار ؟ یاری بێیارو هاودەم
ئەو دەردە کەوا دڵئەکا بە ئاو
کامدڵ ؟ کۆمەڵی خوێناوو زوخاو
ئەو دەردە کەوا دڵ دێنێتە جۆش
ئەو دەردە کەوا دڵ ؟ ئەکا بێهۆش
ئەو دەردە کەوا دڵ ئەسوتێنێ
ڕیشەی جەرگو دڵ لەبن ئەهێنێ
کزکز دانیشتم دەروون لەخەم کەیل
من مەجنونێ بووم یارچاتر لە لەیل
دەستی حەسرەتم دایە بەر ئەژنۆ
ئەژنۆم خستە ژێر بەینی دوو ئەبرۆ

دل یاخو بلێم کانگەی کۆیزوخاو
هاتە کوڵ قوڵپی بۆ گلێنەی چاو
تك‌تك دڵۆپی خوێن لەچاو ئەتکا
بەسەر روومەتا لەعلی ئال ئەشکا
خوێن لەدڵ بۆچاو لەچاو بۆڕوومەت
وەك یاقووت تك‌تك سەرزەوی ئەکەوت
جۆگەو بناوان فوواره سەرجەم
لە جەرگ‌و دڵو چاو هاتەبەرهەم
بە فرمیسکی چاو بەرچاو بو ڕەنگین
بەرەنسك ئەهات لە جێی گریەو شین
نەقسە نەڕاز بۆم نەکرا ئەدا
سینەمایە بووم خۆم نیشان ئەدا
بە گۆشەی چاوی شیرینی دولبەر
سیمای سینەمام کەوتە بەرنەزەر
ساتێ حەپەسا تاسی بردەوە
سەیری سینەمای دیسان کردەوە
باڵی چاویدا تەماشای‌کردم
لەسەر سەختیم‌بوو کە مام نەمردم !
بە پەنجەی شمشاڵ پەچەی هەڵبڕی
قەدقەد پەردەی‌دڵ توێ‌بەتوێ دڕی
شەوقی خستە ناو ژووری تەنگی‌تار
ئەلەکتریکی سەر گوناو ڕوخسار
ئەو سینەمایە کەوا بێ‌دەنگ بو
ئەو لاشە کەوا وەك نەقشی سەنگ بو

کەوتە زایەڵەو شیوەنو گریان
ئەی لەرانەوە چاکتر لە قەوان
بێ پەردە بیباك بەناڵەی سەدتەرز
ئەگریا ئەیگوت بەئاوازی بەرز
ئازیز نەونەمام باڵا عەرعەر تەرز
ئاسکۆڵەی خەتا یاری گەردن بەرز
گوڵخونچەی بەهار باخچەکەی ژیان
وەنەوشەی تازەی بەری بەر بەیان
ئاسك شەرمندەی چاوە کاڵەکەت
وەنەوشەی چیمەن دەنکە خاڵەکەت
دەمخو نچەی گوڵباخ ، ڕوومەت شەکرەسێو
بەڕەزای شاخان ئەگریجەی پەشێو
ڕوومەت پەڕەی گوڵ دەمی نەوبەهار
دڵۆپی شەونم عارەقی ڕوخسار
لەیلی نازارم باڵا سەوڵی تەر
من مەجنونی تۆم لە مەجنون بەدتەر
بۆ تۆ بێزارم من لە ژیانم
خەریکی زاریو شینو گریانم
بۆ تۆ بو جەرگم وەك بێژنگ کون کون
بۆ تۆیە دایم ئاهو ناڵەی من
شەووڕۆژ دایم شینو ڕۆڕۆمە
بۆچی نازانی هەمووی بۆ تۆمە !
لەبەرتۆ ئەڕوا خوێن لە چاوانم
هەناسەی ساردی نیوەشەوانم

بەرداو بەردم کرد کەوتمە هەردان
بۆ تۆ ڕەهەندەم بۆ تۆ سەرگەردان
بۆ تۆ بێزارم لەخزمو لەخوێش
شەرتە شەرت ئازیز ببم بە دەروێش
بۆ تۆ حەرامە لەم دوو چاوە خەو
بۆ تۆیە ناڵەو گریەی نیوە شەو
بڕوانە کزەو هەناسەی سەردم
بۆچی ناپرسی گیانە لە دەردم
سەیریکی کردم یار بە خەمباری
هات بە چاویا ڕیزەی مرواری
چی بکەم بێچارەم گرانە دەردم
من لە تۆ زیاتر هەناسە سەردم
بە شینو گریان وەسڵ مەسێنن
مەردن ئەتوانن مەردی بنوێنن

بەغدا : ٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٣٧

٦.

شــەوی بەغدا

شەوی بەغدادو ڕۆژی شاری پێنجوین
شەوە دۆشاوو ڕۆژە شانی هەنگوین
گوڵی باخات و باخی جادەکانی
بە پوشیکە لە پوشی دەشتی (پوشین[1])
تەپۆڵکەی بابل و ئاساری کۆنی
لە خاکایە لەداخی شاخی (هۆرێن [2])
مەکینە ، نەوت و شوفێرو مەددی شەت
لەکوی نەهری ئەکا وەك نەهری بیتوێن [3]
نی یە لەم دەشتە زۆرە کانیاوێ
لەلای تۆ کانی و کارێز لەسەر ڕێن
بەدەست لەم دەشتەدا مەر گیا بنێژن
چیای تۆ ئاڵ و والآیە کە دەردێن

بەغدا ـ ١٩٣٧

---

(١) (پوشین) دێیەکە لە ناوچەی سورروچك ٠
(٢) (هۆرێن) دێیەکە لە قەزای خانقین هەیـکەلی زۆری تیایـە کە لەبەردە بە قەدشاخەکەوە هەڵکەنراوە ٠
(٣) (بیتوێن) نەهریکی گەورەی هەیە لە قەزای رانیە ٠

ـ ســەلام ـ

شـــيوەن

بۆ خەلەف شەوقی داوودی

هەورەکەی مەینەت جۆشاو خرۆشا
تەمی ماتەمی ڕووی دڵی پۆشا
گڕەی بریسکەی چەخماخەی بەکوڵ
ڕووناکی بڕی لەسەر هەردیدڵ
کورەیدڵ دیسان کەوتە جۆشوتاو
خۆیبوو بە سکڵ جەرگ بوو بە زوخاو
ئەدیبی نازار خۆش زمانمڕۆ
لەبیبی شیرین نوکتە زانمڕۆ
وەسیەتت وابوو من بگریم بۆ تۆ
هەرەس بە ماڵم (خەڵەف شەوقی) ڕۆ
ئەدیبی شیرین کۆمەڵی ئەدەب
نازاری کوردو مەحبوبی عەرەب
لای فارس سەعدی لای عەرەب (لبید)
لە لای تورك وەکو (عبدالحق حمید)
نوکتەی لەتیفە ، تەشبیەو بەیان
وەك (صەبیح) بێکەس بە هەتیویمان

بگرین بڕێژن فرمێسك وەکو من
بڕرا بە باڵای (داوودی) کفن
وەك بولبول وابوو لە شەش زماندا
تاقە یەكگوڵ بوو لە کوردستاندا
دڵ بۆ تەئریخی وەها هاتە گۆ :ـ
لەگەڵ داودە خلف شەوقیڕۆ

٢٠٦ ٤٢١ ٧١٠ ١٠

١٣٥٧ هـ

ساقی نامه

وەکو من گەر بزانی قوڕ ئەپێوی
بە بێشك زوو ئەدەیتە شاخ‌و کێوی
قەرارێکە لە چەند لاوە دراوە
نەمێنێ قەومی کوردو سەربزێوی
نەتیجەی کۆمەڵو کۆبوونەوەی کورد
نی‌یە غەیری پەرێشانی‌و پەشێوی
لەبەر ئالیکی خۆیە شێخ ئەڵێ پێت
لە خەرمانی سیاسەتمەن نەپێوی
کەری شەیتانە شێخ‌و جبەکورتان
زڕەی تاڵەکەرو کورتان‌و خێوی
سیاسەت وا ئەبێ شێرێکی وەك کورد
بە گورگان خواردی داوە مامەرێوی
گەلێ زەردهەڵگەڕا وەك بەی بە دارا
کە خنکا کورد کوڵمی شەکرە سێوی
بەسە بۆ حوکمی ئیعدامی لەسەر حەق
ئەگەر بێتو بجووڵێ تۆزێ لێوی
گەلێ لاشەی شەهیدی نەوینهاڵان
لە شاخا وەحشی خواردی بوو بە شێوی
جەوابی دوژمنت وەختی سکاڵات
ئەبێ گوێچکەت هەڵوڵ‌کەی بۆ جنێوی
بدە ساقی شەرابێ چەشنی گوڵنار
پیاڵە پڕبکە تا دێتە لێوی

شەرابێ بێ ، ڕەش‌و تاریك‌و رەنگ‌تێر
بەبێ عوودو کەمان‌و تارو بلوێر
بەبێ دەنگی ملت کەچکە بە تەرزێ
گووارەی شۆڕی زەردی گوێت نەلەرزێ
کە چونکە ئەمرۆ ڕۆژی گەرمە شینە
چیجێگەی کەیف‌و بەزم‌و پێکەنینە
بەیادی خاکی پاکی کوردەواری
بەیادی شۆڕە سواری نادیاری
بەدیاری کوردو تەئریخی مەجیدی
بەیادی گوڵ‌گوڵی خوێنی شەهیدی
شەڕابێ بێ کە مێوی نێژرابێ
بە خوێناوی شەهید ئاوی درابێ
فیدات‌بم ساقیا ئەی گیانی شیرین
مەڵێ کوانێ شەڕابی مێوی خوێنین ؟
هەموو باخاتی شاخی کوردەواری
لەجێی باران بەسەریا خوێن ئەباری
پیاڵە پڕبکە تۆ لەو شەڕابە
منیش جەرگ‌و دڵم وێنەی کەبابە

★ ★ ★

بەیادی لاوەکانی بێ‌سەرو شوێن
شەهیدی شاخەکانی دەوری پێنجوێن
کە بۆ ئێمە ئەڕوانێ چاوی کاڵیان (۱)
بەسەر بەردا ڕژاوە خوێنی ئاڵیان
درەنگە کاتی خۆرئاوایە زەردە (۲)

ببینە کەوتە یاڵ‌وتوون‌و هەردە
سەراسەر دایەبەر گردو کەژو کۆ
منەی[٣] لاشەی شەهیدی گرتە ئەستۆ
دەم‌ودەس لەو شەڕابی یەك پیاڵە
نەهێنی ساقیا خوێنت حەڵاڵە

★ ★ ★

بەیادی شەو کەوا تاریك‌و تارە
کە سەرتاپای ڕەشە وەك زوڵفی یارە
لەبەر پرسەی شەهیدان‌و یەتیمە
هەناسەی ئەو کزەو سۆزەی نەسیمە
بەیادی بەربەیان‌و سوبحی داماو
کەناری ئاسمان ئەگرێ بەخوێناو
بەیادی پرژی خوری شاخ‌و کۆهسار
گزنگی‌دا پریشکی دێتە ناو شار
شوعاعێ رائەکیشێ وەك ئیشارە
بەڕوو زەردی بە ڕووی لاشەو قەنارە
بەیادی دیلەکانی کوردی نازدار
بەحەپسی چوونە قەسری شاهی قاجار
کە چونکە کوردی بێچارەو فەقیرن
هەموو گیران‌و خنکان‌و ئەسیرن

★ ★ ★

بدە ساقی شەڕابی لەعلی ئاڵت
لە فرمێسکی پیاڵەی چاوی کاڵت
دیارە چاوەکانت پڕ گرینە

وەکو من جەرگی تۆش کۆنە برینە
شەڕاب فرمێسکو پیاڵە چاوی توبێ
ئەبێ من هەردوو چاوم بڵقی دۆبێ
بەکوێری بمدەرێ ساقی درەنگە
دڵم وریایە دنیا نەقشی سەنگە
پەیاپەی بمدەرێ تۆ لەو شەڕابە
مەزەم لازم نی‌یە جەرگم کەبابە

★ ★ ★

بەیادی رۆحی ئەو کوردە هەزارە
وەکو مەڕ ڕیز ئەبن بۆ بەر قەنارە
شیمالی کوردستان هەڵسە ببینە
سەراسەر ناڵەو گریانو شینە
لە قوڵپی خوێنی ئاڵی ئەو دوو چاوە
لە مێوی ئەو ڕەزە ئاوی‌دراوە
بە خوێناوی شەهیدی کوردی بێ‌کەس
پیاڵە پڕبکە ساقی دەمودەس
ئومێدێکم بە دنیا من نەماوە
وەرە ساقی بە یادی رۆحی (کاوە)[1]
سەرومڕ تێکە بادەی ئەرخەوانی
لە نوێ هەڵدەین (درەفشی کاویانی)
بەسە ناسۆری زامی جەرگی کون‌کون
بەزەهری ماری وەك زوحاکی دوژمن

★ ★ ★

هەتاکەی کوردی بێ کەس وا زەلیلە ؟
هەتاکەی بۆ ئەمو بۆ ئەو دەخیلە ؟
هەتاکەی وا زەلیلو پەستو خوارە ؟
هەتاکەی بەرز ئەبێتو بۆ قەنارە ؟
هەتاکەی خوێنی ئەم قەومە حەڵاڵە ؟
لەبەرچی بێدەنگو خامۆشو لاڵە ؟
لەبەرچی تارو مارو دەربەدەربن
لەبەرچی پێبەکۆتو قورِ بەسەربن ؟
خەتای چیبوو بڵێ ساقی قصووری ؟
لەبەر چی وونکرا خاكو سنووری ؟
لەبەر چی بەش بەشە ئەم لالەزارە
لەبەر چی کورد بە بێ لانەو هەوارە

★ ★ ★

سوراحی دڵ کە هاتە جۆشو ناڵە
لە خوێن پرِبوو دووچاوی وەك پیاڵە
رِژاندی ساقی جووتێ چاوی کاڵی
بەسەر کوڵمی سپیدا لەعلی ئاڵی
دەمی خونچەی گوڵی تازە بەهارێ
لەسوبحا شەونمو ئاوونگ بباریێ
بپشکووێ تازە ئەمما نەك تەواو گەش
دەمولێوێکی کردو گوڵو بێغەش
بەدەم گریانەوە یەعنی بەزاری
کە زاری کردەوە گەوهەر ئەباری
وتی : ئەم قەومە قەومێکی قەدیمە

شەجیعە خاوەنی تەبعی سەلیمە
ڕەوشتی پاکیان صدقو سەفایە
بەڵام پاداشیان جەورو جەفایە
ئەزانی بۆچی ئەم قەومە زەبوونن
بەجارێ بێ‌بەشی علیمو فنوونن
تەماشاکە چی سرێکی عەجیبە
لە خاکی کوردستانا کورد غەریبە
هەموو گەورەو شەریفی کوردەواری
لە چەندلاوە کراون خانەشاری
لەبەر بێ‌عیلمی‌یە زارو زەلیلن
لەبەر بێ‌عیلمی‌یە وا حەپسو دیلن
ئەبێ هەوڵ‌بدەن هەڵسن بخوێنن
بە عیلمو مەعریفەت تۆڵەبسێنن
زەمانی گورزو ڕم باوی نەماوە
قەڵەم کەڵکی هەیە نەك شیری کاوە (١)
بخوێنن پێ‌بگەن کۆمەڵ بدەن ساز
هەزاران رۆحی کاوە دێتە پەرواز
بە بەریا بۆ بچم با زۆر نەچم دوور
(کریمخان)و (صلاح‌الدین)ی مەشهوور
بەڵێ دوو شێری خاکی کوردەوارین
لەناو شاهانی دنیادا دیارین
ئەڵێن دوو پڵنگی پاکی خاکی کوردن
بەڵام بۆ خزمەتی بێگانە مردن
لەجیاتی خزمەتی شاهی صەلیبە ؟

وەرە بڕوانە سەیرێکی عەجیبە ؟

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

★ ★ ★

خودا تۆو قەیدی پانی پەڕە گەورەت
لە کوێن‌و کەی ئەگاتە وەقتی دەورەت
دەفەرموو ڕاپەڕە (ئاهورەموزدا)
ئەوا (ئەهریمەن)ت دنیای بەدزدا
سەدایەك هاتە گوێم وەك (لن‌ترانی)
بە سۆزێکی حەقیقی‌و گیانی‌گیانی
لەشم موچڕکەی پیاهات‌و پیاچوو
شعوورو بیرو هۆشم زوو لەلاچوو
وتی : هەوڵێ بدەن هەڵسن بخوێنن
بەعیلم‌و مەعریفەت تۆلە بسێنن

★ ★ ★

درۆیە سەرگرێ ئیشی گەلی کورد
گەلێ وەك تۆ بەداخ‌و دەردی ئەومرد

هەتا شێخی درۆو حیلە بمێنێ
درۆیە کورد بجووڵێ حەق بسێنی
هەموو دەروێش‌و مارگر زەرگ‌وەشێنن
ئەمانە ڕاپەڕن تۆڵە بسێنن ؟
درۆیە کەی بەهەشتم بۆ ئەوانە
بە هەشتی من ڕەوشتی پاك‌وجوانە ٠

حیلە ـ ١٩٣٨ م

---

(١) ئەلین چاوی ڕەشی کاڵ‌بووە وە کاتێ لە کردنی ئیشێکا ناهومێدبن٠

(٢) زردە : بەکاتێ ئەڵێن کە خۆرئاوا ئەبێ‌و عەکسی خـۆر بەرەبـەرە بەشاخە بەزەکانا بەرزئەبێتەوە ، زەردە پەریشی پێ‌ئەڵێن ٠

(٣) منە : بەشوێن دۆزی ئەلـێن ، لەگەرمیـانی کوردستانـا بـەکار ئەهێنرێ وەکو ئەڵێن فلان منەی چی ئەکا ؟

(١) کاوە : کاوە ئاسنگەری بەناوبانگە کە (ضحـاك ـ ئەژدەهـاك)ی کوشت ٠

ـ سـەلام ـ

(١) بەلامەوە (چەکوش) کاوە بوایە جوانتربوو ٠

تێگەیشتن

تێگەیشتن لەم زەمانە دەردە ئەما دەردی سەر
تاڵبی جەهلن بەجارێ دوژمنی فەزڵوهونەر
خۆ ئەگەر بێتو بزانن تۆ لە دنیا تێ ئەگەی
نایەڵن توزێ ڕەحەتبی ئەتکوژن خاکت بەسەر
ماری دێمی چاکترە لای من بە کۆڵێ زەهرەوە
گەر بەشەر ئاوا بەشەڕبێ تف لە ئەخلاقی بەشەر
تۆپوتەیارە ، تفەنگ بۆ کوشتنی کورد ساز ئەدەن
بێپەناو بێمەلجەئن ! بۆ کوێ بچن ؟ أين المفر ؟
ڕێی حەقیقەت بگرە تا ماوی نەکەی لادەی لە حەق
حەق بڵێ ناحەق مەڵێ نەیکەی لە حەق سەرفی نەزەر
ئاخری هەر ئەمکوژی نابێ لەدەستی دەرپچم
ئەمکوژی جارو جەهنەم وەی بە (في النار سقر)

حیلە ـ ١٩٣٨ م

حەقیقـەت

حەقیقەت مەسلەكو مائیل بە حەق بین
ئەبینە ڕەهنمانی دین‌و ئاین
لەبەر تەختی شەهی سوڵتانی عەشقا
گەلێ خەسرەو ئەبێتە عەبدی شیرین
پەری دەستی لە دڵداوە بە زەحمەت
بەشێتی لەم تەلسمی عەشقە دەرچین
بەهای جوێنی لێوی ئاڵت
دڵی غەمدیدەیە هەم گیانی شیرین
گلێنەی چاوەکانم عەکسی تۆی گرت
هەمو برژانگەکانی کرد بە پەرژین
لەبەر یەك زەردەخەنەی لێوەکانت
جیهانێکە سەراسەر گریەوشین
موحەقەقمە کە ڕۆحم دێتەوە بەر
بە کوردی دای‌بدەن تەلقین‌و یاسین

حیلە ـ ١٩٣٨ م

بەیادی چاوەکانی

بەیادی چاوەکانی تۆیە مەستم
شعورو عەقڵو هۆشم چوو لەدەستم
لە پێ‌کەوتومو ئەمما دڵ ئەڵێ پێم
کە یارم دەست‌ئەداتە ژێری دەستم
نی‌یە جێگەو پەناهێ غەیری دنیا
سەری خۆم هەڵگرم دەرچم نەوەستم
چی‌یە دنیا ؟ درۆو چاوو ڕاوە
زمانم گەر بڕی چاوم ئەبەستم
گەمارۆی‌دام بەگەرمی حەزرەتی شێخ
بەناوی دینەوە لاقی ئەگەستم
بە بێ‌هودە خەریکی نوێژو ڕۆژوم
کە مەرهونی (بەلای)[1] ڕۆژی (ئەلەستم)
بەسەد مەکرو فڕوفێڵو چەپ‌وگوپ
خەریکی فلچەبوو چا بوو خەلەستم

حیلە ـ ١٩٣٨ م

---

(١) بەلام : (بلی) ڕۆژی (الست بربکم) خـوای تەبـارەك‌و تەعـالی بانگی کردووە ، بۆ گیانی هەموو ئـادەمیزاد لەپـاش ئـەوەی کە ڕووحانیەتی هەموو هێنایە وجود دەنگێ هات پرسی : الست بربکم؟ هەندێ وەلامی دایەوە (بلی) هەندی بە (نعم) ، ئەوی (نعم) وەلامی دایەوە کافرەو ئەوی کە بە (بلی)ی وەلامی دایەوە ئەهلی ئیمانە ٠

چی خۆشـه

چخۆشه من لەڕێی عەشقا لەخاکا (۱)
بگەوزێمو غەزالی بەرهەر راکا
ڕەقیب با هەر حەچەی بێتو مرەی بێ
میسالی سەگ بە چواردەوری کەلاکا
بەبێ حیکمەت نی‌یە دایم ئەنالْم
بزانە مردوێکم وا لەخاکا
خولی‌دا زەردەخەنەی گەوهەرینت
بە گریانو لە گێژاوی هیلاکا
هەمو عالەم لەچاوی پیسو چلْکن
ئەترسێتو منیش ترسم لەپاکا
عەجایب خۆی‌لەخۆی گۆڕاوە یا ۰۰۰۰ ،
بەدوو ۰۰۰ لە کاتی فیك‌وفاکا

حیله : تەمووزی ۱۹۳۸

---

(۱) (چە) نوسرار‌بوو (چ)م بەراسترزانی ۰

بەیادی وەلی دێوانە

دڵە کوورەی خەم کۆمەڵی زووخاو
سا دەخرۆشێ
موشە دەمەکەی هەناسەی پڕتاو
دەخیلە جۆشێ
گۆمی خوێنینی چەمی گریانم
هانا خۆێناوێ
بناوانەکەی جۆگەی چاوانم
ئاوێ ، لافاوێ
سا دەی با بڕوا پڕیشکت بەتاو
شەرارەی ئاگر
بۆ جەرگ‌و دڵ‌و ناوسك‌و هەناو
یەك گڵپە یەك گڕ
تیر لەسەر تیرە ئەو هەردەو دەورە
چڕەیە جەنگەڵ
قامیشەڵانە بێشەیە نەورە
بۆ چەکە دووکەڵ
سەر بکا پێچ‌پێچ دووکەڵ لە دەروون
وەکو هەوری تار
تاریك‌و نوتەك رووی سەما گەردوون
چەرخی کردگار
بدا بە یەکدا هەورەکەی بەهار
سەرشاخ‌و سەرشاخ

رووبەرووی چیاو هەردەو کۆهسار
لەیلاخو ئێلاخ
پیرەمەگروون[2] گۆیژەو زمناکۆ
بیزەڵو بەمۆ
پەی کوڵی ، زەردە ، کاژاو ، داڵەهۆ
شنروێ ، شاهۆ
یەکسەر دابگرە سەراسەر بەتەم
وەکو دڵ بەخەم
باران بڕێژە تاوتاو بەخوڕەم
فرمێسکەکەی چەم
تەپونم داکە بە شارەزوورا
نەك بە ڕەهێڵە
هەواری شەم[3] بو لە خوارو ، ژوورا
ڕێپێلگەی خێڵە
کەی ڕژا باران بە کوردستانا
گوڵ گوڵی خوێنین
هەناسەی منە لەبەربەیانا
دەمی گریەوشین

حیله ١٠ی مارتی ١٩٣٩م

---

(١) موشەدەم : لە هەمانە ئەکرێو دوولق داریش ئەکری بە دەمەکەیا، دەستی پیائەنێنو ئاگری پێئەگەشێننەوە ·

(٢) ئەم شیعرە هەمووی ناوی شاخەکانی لوای سلێمانیە تەنها تیپی عەتف لەمەیانیانا هەیە · چوە

(٣) شەم : دڵداری وەلی دێوانە بووە ، وەناوی شەمسە بووە ·

ـ سەلام ـ

(من و خەم)

دڵە بە هیوای گەردن پڕخاڵان
بەسیە گریەوشین
خۆت مەدە لە تیر مژەی چاوکاڵان
دەمی پێکەنین
سەیری گوڵ بکە لە عەشقی گوڵدا
بێ گریەو ناڵە
یەخەی خۆی دڕی دای بە قەد چڵدا
لە خوێنا ئاڵە
بێ هودە بولبول لەم چڵ بۆ ئەو چڵ
بێخەبەر لە عەشق
لەبەر دەردی دڵ وا بێدەنگە گوڵ
بۆ عەشقە سەرمەشق
بسوتێ وەك شەم بە بێزیادوکەم
هەر بە یەك نەفس
هاوڕازت کزەو سۆزەی دەردوخەم
ببە بە قەقنەس
یاری ئەو بارە ئێشە ئازارە
زامە برینە
دەردە هجرانە وەك ژاری مارە
گریانە شینە
گڵپەو بڵیسەی گڕەی توێی دەروون
وەك بابا گوڕگوڕ

وەك نەهری زابو وەك بەحری جەیحون
فرمێسکی بەخوڕ
هونەی فرمێسکە ئەڕوا وەك دەلێن
لێلووێلو سوور
ئالووالایە چوار دەورم بە خوێن
بوو بە شارەزوور
کێوی غەم لەسەر دڵی دڵ خەمگین
پیرە مەگروونە
بۆچیبێ ئەبێ ناڵەو گریەو شین
دڵ بە غەم ڕوونە
هەی غەم هەی ڕەفیق هەی هاو رازیشەو
تا بەریبەیان
بێدارم بۆ تۆ ، بێزارم لەخەو
مەگەر دەرچێ گیان
مونس ڕازو ڕەفیقی چۆڵم
لە بیابانا
هەی عەسای دەستم کەلپوسی کۆڵم
لەناو شارانا
نەتۆ بەبێمن ، نەمن بەبێتۆ
لە ژین لە ژیان(۱)
ئالاین بەیەکدا وەکو تانوپۆ
یەکلاشە یەکگیان

حیلە : ۱۹۳۹

---

(۱) (ژین) نووسرابوو (ژیان)م بەراستبزانی ٠

تۆزێ لەنجەولار

تۆزێ لەنجەولار ، تۆزێ لەنجەولار
ناسكو نازدار تۆزێ لەنجەولار

بە نیوە نیگای دووچاوی بیمار
دڵی بیماران بەس بدە ئازار

بەورشەو پرشەی کوڵمو خاڵەکەت[1]
بە زەردەخەنەی لێوە ئاڵەکەت

جەرگ هەڵقرچاوە دڵەسوتاوە
ڕەگو ڕیشەیان لە بنبڕاوە

بەنووکی تیری موژکانی تیرت
بەئەبرۆی نازی تیژتر لە شیرت

سینەهەڵدڕا ، لەتلەتبوو جگەر
بەسیە تەجرەبەی نەشتەرو خەنجەر

بە تاری گێسوی خاوی دڵگیرت
بە حەڵقە حەڵقەی زوڵفی زنجیرت

دڵی دێوانە بۆئەکەی زنجیر ؟
ئازارت ئەدا نالەی پڕ تەئسیر

خۆت لادە لە دڵ گوڵ خونچەی بەهار
ناڵەی بەتینە دڵی دەردەدار

شەرارەی ئاهی کە بڕوا بەتاو
نەك تۆ کە گوڵی بەردئەکا بە ئاو

دەستم دامێنت یاری شیرینم
دڵ ئەتسوتێنێ ، منیش ناتبینم

حیلە : ۱۹۳۹

---

(۱) (ورش) نووسرابوو (ورشە)م بەراسترزانی ·

ڕازو گلەیی (ژیان) بۆ (ژین)[1]

ڕۆڵەی شیرینم مایەی (ژیان)م
شەوقی شەبەقی بەری بەیانم

کلیلی گەنجی ڕازی بەستەی دڵ
خونچەی پشکوتوی تازەی سەری چڵ

بولبولی باخی بێ شەوق و شادی
گیرۆدەی قەفەس دوور لە ئازادی

نەمامی تازەی (ژیان) (ژین)ە کەم
خەڵفی کۆتەرەی سەربرینەکەم

داهات وەك گرزە[2] لق و پۆپی من
کلکی لە خۆم بوو تەورەکەی دوژمن

لەسەر کۆتەرەو ڕیشەی بڕاوم
ڕیشەت داکوتە گلێنەی چاوم

گیانم بوو بە ئاو تاتۆم پێ گەیان
بڕام و نەمام نەمامم چەقان

زۆر زۆر بێ کەس بووم زۆر لامزەبوونە
سەدشوکری خوا وەجاخم ڕوونە

کۆرپەی نازدارم (ژین)و حەیاتم
جێ نشینی جێم لەدوای مەماتم

ساوای نازکی وەکو پەڕەی گوڵ
جێی خەڵق باوەشە جێی تۆیە توێی دڵ

بەزی ناوسکم بخۆ تۆ تاوتاو
تا گەورە ئەبی ئەوسا شیری خاو

مەمکەکەی فکرم تۆ بگرە بەدەم
وەك شیردای ئەدەم مۆخی ناو کەللەم

بیمژە هۆش‌و بیرو شعورم
دێمە ناوخوێنت چۆن لە تۆ دوورم

ئێشکت ئەگرم نەك چل‌شەو چل‌ساڵ
لەترسی شەوەو ترسی دایکی‌هاڵ

نەك هەڵت‌گوشن یا بت‌خنکێنن
دوژمنن ناکاو دەست‌ئەوشێنن

برژانگی چاوم ئەکەم بەسوژن
ئەیدەم لە یەخەت لەترسی دوژمن

شەو لەناو جێدا هەڵسوکەوت ئەکەم
(تاقانە)م بگری چۆن سرەوت ئەکەم

گیانی شیرینم بەندی جەرگ‌و دڵ
تەسکینی دڵەی پڕ لە کەف‌وکوڵ

تەواو بو ڕازی دڵەی خەم دیدەم
ئامۆژگاریت‌بێ نووری دوودیدەم

ڕێگەی (پێشکەوتن) بگرە پیابڕۆ
بەڵام بە پارێز وەك خۆم لەسەرخۆ

بۆ بەرزی قەومت هەوڵو دەوت بێ
نە بەشەو ئارام نە ڕۆژ خەوت بێ

بە سیدقو ئیخلاس خزمەت بنوێنە
ناوی نیك نامی بو خۆت بسێنە

نەکەی بۆ (ژیان) خۆت بکەی بەدناو
زۆر عەیبە بۆ ژین درۆو چاوڕاو

کاتێکت زانی نەمای وەك (ژیان)
ناوت ئەمێنێ تا ئاخر زەمان

حیلە : مارتی ١٩٣٩

لەخواری ئەم شیعرەوە (پیرەمێرد)ی نەمر خاوەنی ڕۆژنامەی ژین ئەم شیعرەی نوسیبوو :

سەلام تۆ شیعرت لە من باشترە
تا لە دوور تر بی ناڵەت خۆشترە

(١) بەبۆنەی داخستنی ڕۆژنامەی (ژیان)و لەدواییدا لەجیاتی ژیان ڕۆژنامەی (ژین) دەرچوو ٠

(٢) (گرزە) لقو پۆلی دارەکان لەبەهارادا ئەپاچن کە ئامادەبی وشك ببی بۆ زستان ئەم کردەوە گزرەی پێ ئەڵێن ٠

نەیجولی گۆیچەم

نەیجولی گۆیچەم .....(1)
سایەبانی بان سینەو خاڵو مەم

جێبەرقی شیرین سەد خسرەوو جەم
پەردەی مابەین (دێوانەکەوشەم)(2)

چیخی ئەسمەرپێچ ڕەشماڵانی جاف
ڕووپۆشی شێوەی شایمشکین کلاف

دەستکردی شیرین لەیلی ئێلاخان
چیخی پشت (پوڕك) پەردەی دیواخان(3)

پەسندیدەی خاس شایسوسەن خاڵان
کۆلینی ڕەنگین لە گەورە ماڵان

جێی غەمزەو نازی یارانی دلبەر
جێی ڕازو نیاز شەو تا بە سەحەر

جێی شادیو سەفاو بەزمو پێکەنین
جێی وەسڵی شیرین خەسرەو و شیرین

جێگەی دەسبازی بازن لە دەسان
جێی مەکەو لاوەی شۆخو چاومەسان

جێی چپەو سرکەی ڕازی دوودڵان
جێی ماچی کوڵمی کۆمەڵی گوڵان

جێگەی زەردە بەی بە پەنجە گوشین
جێگەی شەکرەسێو بە دوولێو مژین

بەیداخی شادی هەڵئەکەی لە دوور
لە پارچەی دووڕەنگ یەعنی سپیوسوور

جێی ئاخ ئۆفو ئۆخەی بە یەكجار
جێی ڕازو نازو نیازی دڵدار

جێی ئێخەی کەتان کاتی مانگەشەو
لا دراو لە لات وەختی شیرینخەو

دەرئەخا لەسەر سینەی وەك مەرمەر
جوتێ لیمۆی زەرد دووشەمامەی تەر

چاڵی ناووکی ناسکتر لەگوڵ
بیمژی بە دەم بۆ تەسکینی دڵ

سمتی خڕی لووسی سپی وەك مەرمەر
لە دەسلێکەوتن عارەق بیکا تەڕ

ھانا هەی هاوار نەیجولی هەردە
ئەم پایە لەکوێ چۆن بووی بە پەردە

ھاتە گۆ چیخی سووامەی نەخشین
مەستی کەیفوناز دەم بە پێکەنین

وتی نەیجولبووم لەسەر گۆی چەمان
بالا بەرزو سەوز نەوتوڵ نەمامان

بەڕۆژو بەشەو جێگەم گوێ چەم‌بوو
هاودەمم زەلو پیکەو قەڕەم‌بوو

لەجیاتی تارو عودو سازو جوق(٤)
نەغمە خوانی شەو قیرە قیری بۆق(٥)

هاژەی دامێنی لەنجەی نازاداران
خشپەی کیسەڵ بۆو کاتی ئێواران

لە باخەڵما بوو قرژانگی دووسەر
لەجیاتی باڵای لەیلی سەوڵی تەر

هاوین جێی مێش‌و مەلاریا من بووم
زستان نمونەی سبریا من بووم

لەجیاتی کێلگەو خۆڵی شیٚو دێراو
بنکی پیکەبوو ، گسکەبوو زەلکاو

لەوەڕگای وڵاخ گامێش‌و گابووم
پیٚشێل ئەکرام زۆر تێك‌شکابووم

چونکە بڵاوبوین هەر یەك لە یەكلا
زۆر زوو تێك‌ئەشکاین بەژێر سمی گا

تا ڕۆژێ پیاوێك تەڵ‌تەڵ چین‌بەچین
تێمان کەوت بە داس هەمووی هەڵپاچین

یەك بە پاڵ یەکدا تونگك شەتەك دران
بوین بە یەك گورزە خستینیە سەرشان

ئێواره داهات له کەوره ماڵێ
خراینه بەردەس پڕخەت‌و خاڵێ

پەنجه وەك شمشاڵ به خەنه ڕەنگین
گەردن پڕ له خاڵ وەك کۆتری نەخشین

بەو دەست‌و پەنجه هەمووی ڕیز کردین
به بەنی ڕەنگین سفت‌سفت ئەی‌تەنین

ئێسته بوین به چیخ له نەیجول دەرچوین
هەتابڵاوبوین هەر بەو دەرده بوین

لەجیاتی بۆنی بۆگەنی زەلکاو
بۆنی مێخەکەو سملەو گوڵاو

هەر کەس جیا بێ له هۆزو له گەل
پێ‌شێلی ئەکا گامێش‌و گاگەل

تاکو وەکو من نەبن به یەك ڕیز
مەعلوم شاد نابن به وەسلی ئازیز

هەڵەبجه : ١٩٤٠

---

(١) نەیجول : قامیش •
(٢) دیوانەکه : مەبەست شاعیری بەناوبانگ (وەلی دێوانه)یه و (شەم) یارەکەیەتی •
(٣) پۆرك : چیخی نێوان حەرەم دیوەخان •
(٤) (عود) نووسرابوو (عودو)م راسترزانی •
(٥) (قیره) نوسرابوو (قیرەی)م بەراسترزانی •

قوتابخانەی کوردستان

دانشگای گەورە وا لە کوردستان
یەکەم مەکتەبە هەر بۆ موسڵمان
تاكوتوك شاگرد لە گاوورو جوون
ژمارە ئەکرێن لە ڕیزی نەبوون
بە باربووی میللەت یەعنی (اعانە)
چاك دروستکرا ئەم ساختمانە
خانویەکی باش زۆر گەورەو دڵگیر
گەورەو فراوان وەك قەسری وەزیر
بوو بە ئامۆژگا زۆر بە دڵخۆشی
ڕۆژی پیرۆزی شەربەتمان نۆشی
لە هەموو ئاشێ هەر لێ ئەکرا
هەتا هاتەسەر باسی مامۆستا
پیاوێکی گەورە بەڕێزو حورمەت
وتی گوێ بگرن کۆمەڵی میللەت
مامۆستای گەورە خاوەن هۆش‌و بیر
زۆر کەمە لامان بۆی بکەین تەدبیر
میللەت بە یەکجار وا بڕیاریدا
سەرومال دانێ ، دانا پەیداکا
مەعلووم لایخۆمان خوێندەوار کەمە
مەسەلەی خوێندن ناکرێ بە گەمە
ئەگەر گیان‌و ماڵ هەموو فیداکەین
ناچارین ئەبێ زانا پەیدا کەین

گەلی بێدانش ژیانی نی‌یە
نەزان بۆ کۆمەڵ (سا) سوودی چی‌یە ؟
هەندێ پیاوانی زۆر ژیرو دانا
ڕێی کارسازییان بەم ڕەنگە دانا
لە خۆرهەڵاتا عیلم نەماوە
ئەوەیش کە ببێ هەر چاوڕاوە
کاتێ منالی ئێمە پێ‌ئەگا
مامۆستا بێنین زوو لە ئەوروپا
هونەری تەلسز ، رادیۆ ، تەیارە
منالمان فێرکەن چارمان ناچارە
زۆر بە دڵخۆشی ئوستازمان هێنا
لە ئەوروپایی خاوەن (دوکتورا)[1]

★ ★ ★

تەنها مودیری ئیدارە کوردە
دانشمەندێکی بە بیرو ووردە
هەموو بەیانی بە دڵی پڕجۆش
ناوی ئەخۆیندو مودیری پڕهۆش
تا بۆی‌دەرکەوێ هاتوو نەهاتوو
بەشێکی زۆری دایم غایب‌بوو
لە یەك‌لیستەدا ناویان نووسرابوو
تاقە یەکێکی لێ‌گوم نەئەبوو
ناوی شاگردی ئەم دانشگایە
کەی وەکو ناوی خەڵقی وەهایە ؟

گوێگرن ئەوا مودیر ناویان
ئەخوێنێتەوە لە بەرچاویان
چاویلکەی پیسی کۆنی خۆڵاوی
بە بەنپێچراوی چڵکن تۆزاوی
لە گیرفان دەرهات خستیە چاوی
ناو ئەخوێنیتەوە بە دڵداماوی

★ ★ ★

(نیفاق) ئەفەندی ، حازر ئەفەندم
(ئیتفاق) کوانێ ؟ چۆ بۆ جەهەنەم
(درۆ)و (دەڵەسە) قوربان حازرین
هەردووکمان لێرەین ئێمە داخڵێن
(ڕاستی)و (سەداقەت) میرم دووبران
یەکێ بە دووساڵ پار مەحکووم کران
دایكو باوکیان هەر وەك ئەوانبوو
لەناو کۆمەڵا جێگەیان نەبوو
بۆ تۆ زۆر عەیبە ناوی ئەمانە
بەسەر لێوتابێ لەم ساختمانە
لەم عائیلەیە یەکێ بمێنێ
پڕۆژەی مەکتەب زوو ئەسووتێنێ
لەوەلاترچن یاخوا نەمێنن
ڕەگو ڕیشەیان لەبندەربێنن
(وەتەنی) کوانێ بۆ دیارنییە
واساڵ تەواوبو بەهانەی چییە

قوربان تێبگە بەسە هو مەچۆ
ناوی بە غەڵەت نووسراوە بۆ تۆ
ئەسلاً ئەم پیاوە ناوی (نۆتی)یە
لە حروفاتا هیچ فەرقی نی‌یە
کاتی ناونووسین تۆ لە مەئیوسی
لەجیاتی (نۆتی) وەتەنیت نووسی
هەردوو یەك تیپن نۆتی وەتەنی
مودیر کە بیستی گریاو پێکەنی
سەرلەنوێ مودیر کەوتە پرسیار
کوانێ (ڕزگاری) نەمبینی یەك جار ؟
ئەم ناوە بەخوا نی‌یە لە دنیا
بۆ (تەموین) نووسرا کاتی شەکروچا
هیچ کەسێ نی‌یە (ڕزگاری) ناوبێ
ئەبێ نووسینی بۆ شەکروچابێ
(ئازادی) کوانێ ؟ بانگی بکەن زوو
قوربان ئەبەدی پێرار مەحکووم‌بو
(عەدالەت) کوانێ ؟ لەکوێ‌یە (ئەدەب)
تەردن ، یاساغە چۆن دێنە مەکتەب
(نەخۆشی) بەڵێ حازر لەسەرپێ
هەردوولام فەوتان چی‌شار چی‌لادێ
کوانێ (سەربەستی) ؟ لەم ساختمانە
پۆلیس رای‌پێچا بۆ بەندیخانە
(زانستی) کوانێ ؟ ئەویش بۆی‌دەرچوو
مەحکوومی حوکمی عەشایری‌بوو

(جەهل) لەکوێیە ؟ لێرەم ڕۆژوشەو
خەریکی ئیشم لێمحەرامە خەو
بەرۆکی گرتم (عیلم) بە ناحەق
تەمای بو جێگە بە من بکالەق
شکاتم لێکرد بەچاودێری :
مەحکەمەی خۆمان هی عەشایری
(برسی)و (نەخۆشی) کران بە حەکەم
حوکمی عیلمیان‌دا زوو بە خاترجەم
حاکم لێی پرسین مودەی هەردووکمان
کاممان لەپێشا هاتە کوردستان
من پێم‌ووت قوربان ولیادی ئێرەم
زیدو مەئوامە لە رۆم تا عەجەم
قانوونی هێنا حاکم دایی‌پشکان
خوێندیەوە مادەی (مرووری زەمان)
دەساڵ مەحکووم بو بە زنجیر (مسدوود)
ئەوسا دەرکرێ خارجی حدوود
عیلم لای وا بوو حکومەت نی‌یە
زوو تێیان گەیاند کە گۆڕی چی‌یە
بۆچ دنیا سەری بە پووش گیراوە
هەر گایەك دۆلێك پێی سپێرراوە
سەیری بێعەقلی (عیلم) بۆ ناکەن
تاکو لە دنیا تەواو تێی بگەن
کەوتە پرسیار مودیر سەرلەنوێ
بانگی کرد وتی : گشت گوێتان لێ‌بێ

ناوی کامتانم دەخوێندوە ئەمجار
دەنگێ‌هات وتی : مودیر (ئیستیعمار)
مودیر حەپەسا لە دەنگی بێ‌ڕەنگ
لە جێی خۆی وشك‌بو وەکو نەقشی سەنگ
تۆ کێی ؟ وا دایم حازر جەوابی
نزیك لە بەدی دوور لە صەوابی !
چەند زوو جەواب ئەدەی تۆ لە پرسیار
وتی : نازانی منم ئیستعمار
ئەگەر ئەتەوێ تۆ خۆت پێ بگەی
نەکەی قەت ناوی عاقڵی ببەی
ڕەگ‌و ڕیشەتان لەبن ئەهێنم
بە قانوون (عیلم‌و عەدل) ئەخنکێنم
یا هەر من ئەبم یا ئەوان ئەبن
حازربن هەردوو بۆ گۆڕو کفن
تەئریخی کۆنی ئێمە بخوێنن
ئەوسا ڕاپەرن دەرمان پەڕێنن
مودیر رووی تێکرو وتی پێی ناوێ
کێ تۆی هێنایە ئەم دانشگایە ؟
سیامەت ئەوسا منی هێناوە
بەڵام من ڕیشەم چاك داکوتاوە
هەر پیاوێ تۆزێ سەردڵی لێدا
کە من دەرکەوتم بۆم دێتە سەما
سەروەت‌و پارەو دەوڵەت هی منە
خواردنی شەعب گیتکەی هەرزنە

ئەقطاعی پیاوم هەموو ئەمیرن
خوفیەو جاسووسم هەمو . .

ئەگەر خۆشیانە جووتم ئەگەڕێ
ئەگەر بارانە ئاشم ئەهەڕێ

مودیر پێی وتن : مەکتەب دائەخەم
بۆ چارەسەری منیش ڕائەکەم

پێیان وت هەژار بۆ کوێ ڕائەکەی
جێگە نەماوە پەنای بۆ ببەی

لەژێر دەسمانا داڕزا جیهان
ناچار شەڕئەکەین خۆبەخۆی خۆمان

ئەیکەم بە مەلیك سەربەستو ئازاد
تاجی ئەدەمێ وەکو کەیقوباد

بەڵام سەربەستی هەموو دیلی‌یە
پادشاهیمان هەر زەلیلی‌یە

ئەشراف من ئەیکەم کەس ئەشراف نی‌یە
(دانام)م داناوە کە گو . . ی چی‌یە

گەدا پاشایە ، پاشایە گەدا
هەرچۆن بۆ ئیشی ئێمە دەست‌ئەدا

قانوونی ئێوە دەمی ئێمەیە
عەقڵو مەنطقتان لامان گەمەیە

دەنگێ‌هات وتی : جەنابی مودیر
بەینێ غائب‌بووم لێم مەبە دڵگیر

یەزدان ئەزانێ هۆش‌و بیری من
بۆ سەر بەستی‌یەو کوشتنی دوژمن

نابێ بترسی یا تەفرە بخۆی
هیوای زانستی بە فیرۆ نەدەی

من ئیتیفاقم وەعد ئەدەم بە تۆ
ئێستە دەرچووم من کەوتمە هاتوچۆ

حوکمی تەواو بوو (زانستی) ئازیز
لە خوا بەزیادبێ وا هاتەوە ڕیز

گەر لە پشتم‌بێ کەمن تەنها ئەو
نامەوێ هەزار قوبادو خسرەو

چونکە زانستی رەفیقی زۆرە
حەپسن بەرئەبن بەڵام بەنۆرە

(سەربەستی) تازە لە بەندیخانە
دێتەوە بۆ لای ئەم نیشتمانە

مژدەی بەربوونی ئازادی داوە
لە مانگێ زیاتر حوکمی نەماوە

من كەفیلی تۆم بارمتە ئەدەم
زانستیم بەسە من بە خاطرجەم

ئەوسا (سەربەستی)و ئازادی هەموو
ڕزگاری ، دێنە لای من زووبەزوو

هەموو بەجارێ دەس‌بەیەك بدا
دەست لە دەست قوەت لە خودا

زانستی بەسە بۆ سەرپەرشتی
بە دڵ ئیتیفاق یەکێتی‌و گشتی

ئیستیعمار ئەوسا سەرلێشێواوە
ئەزانی بۆچی ؟ چوون‌دەرکراوە

شارباژێر ١٩٤٤

---

(١) لەچاپی یەکەمدا (هەموو) نوسرابوو (خاوەن)م بەراسترزانی.

داخی دووریو خەمگینی

ئەمین زەکی بەگ

یاران بۆ بەغدا وەك جاران نی‌یە
شادیو دڵخۆشی شارانی نی‌یە
بۆ مەکتەبەکان بۆ کتێبخانە
ڕەنگی کەلاوەی گرت وەك وێرانە
ئەم شارە بۆچی ماتو خامۆشە ؟
بۆچی دڵی من وا بە پەرۆشە ؟
بۆچی فرمێسکی سوێر دێ لە چاوم
قرچە قرچیەتی جەرگو هەناوم ؟
من هەردوو دەستم خستە بەرئەژنۆ
بێدەستی کوردە ئێشی دەستی تۆ
پێویست بو کە کورد بەڕیز بوەستێ
لە فرمێسکی چاو حەوزێ هەڵبەستێ
دەستی تێبخەی لەجیاتی حەمام
نەچی بۆ بێروت نەچی تۆ بۆ شام
بەلام قەومەکەت کوردی بێکەسە
دەردی نەزانین بۆ مردن بەسە
دوو گۆمی خوێنە هەردوو چاوی من
پڕبوون لە فرمێسك وەك بەحری بێبن
جێگەی پێی تۆیە گلێنەکانی
ها ، دەستی تێخە بۆت بوون بە کانی

گەرمە گەڕاوە وەختە بێتە کوڵ
قوڵپە قوڵپیەتی سەرچاوەکەی دڵ
دڵ وا جۆشیسەند چاوبوو بە کانی
تۆ دەستی تێخە با بشکێژانی
تیادا بگێڕە پەنجەو دەستو قۆڵ
(بە دڵغەمگینی) مەبڕە ڕێگەی چۆڵ
تۆ دەستوپەنجەت بێتە ئێشوژان
کێیتر ئەنووسێ (کوردو کوردستان)
ئەو دەستوپەنجە کورد نەجوڵێنێ
(تەقەلای بێسوود) بێسوود ئەمێنێ

بەغدا : تەمووزی ١٩٤٤

تاق‌تاق‌کەرە

تاقە مەلەکە تاق‌تاق‌کەرەی شەو
بۆ حەرامت‌کرد ؟ لە دووچاوت خەو
بە تاقی تەنیا بێ‌یارو یاوەڕ
هەر تاق‌تاقتە هەتاکو سەحەر
ئەم ئاهو ناڵەت هەموو بۆچی‌یە ؟
تەقەلای تەنیا هیچ سوودی نی‌یە !
هاتە گۆمەلی خاوەن هۆش‌و بیر
بە ناڵەی گەرمی تیژی پڕ تەئسیر
وتی مەلێکم هەر شەو تا بەیان
ناڵەی (حەق‌حەقمە) بە دڵو بەگیان
لەم دار بۆ ئەو دار لەم بەرد بۆ ئەو بەرد
بێ‌سرەوت بووم لە تاو ناڵەو دەرد
نە حەق ئەبینم نە بە حەق ئەگەم
ناچار (حەق حەقمە) ناڵەی پڕبەدەم
مەلێکی کوردم بێ‌حەقی ژیان
زوخاو ئەنۆشم تا بەری‌بەیان
بەڕۆژ ناوێرم تۆزێ دەرکەوم
بەشەو (حەق حەقمە) نابێ بسرەوم
ئاسایش لە لام بەڕۆژو بەشەو
حەرامە لە لام وەکو شەو لە خەو
سوچو تاوانم نازانم چی‌یە ؟
داوای حەق ئەکەم ، بۆ حەقم نی‌یە ؟

ناچارم بەڕۆژ خۆم ئەدەم حەشار
لەترسی پیاوی دوژمنی زۆردار
بۆ تۆزێ گۆشتی لەڕو چەقی من
دنیام سەراسەر لێبوو بە دوژمن
تفەنگ‌و داوو فاقە ئەهێنن
ئاخری ڕۆژی ، هەر ئەم خنکێنن
بۆ کوشتن نەبێ ، هیچ لێم ناپرسن
زۆردارن (هاوار) لەخوا ناترسن
ئەوەندم نالآن ، دەنگم دەنگ نادا !
کێ زۆردار لەسەر هەژار لائەدا ؟
من بێگوناهم خوێنم ئەمژن
بەشەو حەق ئەڵێم ، بەڕۆژ ئەمکوژن
حەقم نادەنێ ، خوێنم مەمژن
من هەر حەق ئەڵێم هەتا ئەمێنم
یا حەق وەرئەگرم تۆڵە ئەسێنم
یاخو ئەمکوژن لەسەر حەقی خۆم
هیچ نەبێ توزێ هەژار ئەگری بۆم
من بەو گریانە چاوهەڵئەهێنم ،
زیندوو ئەبمەوە ، تۆڵە ئەسێنم
لەشکری هەژار دەوری من ئەگرن
لەگەڵ مردنما بەجارێك ئەمرن

★ ★ ★

من کە مەڵێکم ڕاستت پێبڵێم
نەخاوەن پارەم نەخاوەنی دێم !

مەلێکم ئەژیم سەربەستو ئازاد
کێو لەبن دێنم بۆ حەق وەك فەرهاد
وەها مەزانە ئاهو ناڵەی من
نابێ بە تیرێ بۆ جەرگی دوژمن

وەڵام :ـ

حەرامە لێمان (تاق‌تاق‌کەرە)ی شەو
لە من ئازادی لە تۆ بەشەو خەو

چوارتا ١٩٤٥

کۆترو ڕاوکەر

(وەرگیراوە)

کۆترێکی جوانی خاڵو مل نەخشین
پەڕو پۆشینو قاچو قوولڕەنگین
هێلانەیەکی گەرمکرد بە تووك
پووشی بۆهێنا بە نووکی دەنووك
لەسەر دارێکی بەرزی گەڵادار
هێلانەو هێلکەو خۆی تیادا حەشار
دووهێلکەی کردو کۆتر کەوتەکڕ
پشتیوانیبوو دارستانیچڕ
ڕۆژێ ڕاوکەرێ بۆ ڕاووشکار
وورد وورد ئەگەڕا بندار بە بندار
مەلێکی نەدی ڕاوکەر لە ڕاویا
وەختبو لێلایی بێت بە سەر چاویا
ملی ڕێگەی گرت بەدڵداماوی
بروات بۆ ماڵو بێکەلکە ڕاوی
کۆتر نەفامبوو بێعەقڵو کەماڵ
بەرزی کردەوە ملی پڕلەخاڵ
نەزانین برا دەردە بۆ هەموان
دەردە دەردەی سەخت دەردی بێدەرمان
خۆت ڕزگار بکە زوو لە نەزانین
هەتا تووش نەبیت وەك کۆتری نەخشین

کۆتر دەستی کرد بە حاقووحاقوو
ڕاوکەرو ڕاوی هیچ لەبیر نەبوو
ڕاوکەر بە دەنگی کۆتر دڵخۆش‌بوو
هیلاکی ڕێگەی لا فەرامۆش‌بوو
لولەی تفەنگی زوو بۆ ڕاکێشا
مشتی گرت پەنجەی بەدوا داکێشا
لە ناڵەی تفەنگ کۆتری هەژار
بە برینداری لە دار کەوتەخوار
ڕاوکەر وەکو مەل بۆ کۆتر فڕی
کێردی هەڵکێشاو زوو سەری بڕی
زانایەك ئەڵێ من لەلام وایە
نەفست ڕائەگرت عەقلت ببوایە
وەختێ تۆ مەنطق وا لە ژێردەستتا
عەقڵت زاڵ‌ببێ بەسەر نەفستا

چوارتا ١٩٤٥

سەربەستی بیر

تاکەی گلەیی چپەی ئەسپایی
لەدەستی دنیا یا ئیشی خوایی

بەسیەتی بڕۆن بەرەو پێشکەوتن
تاکەی تەمەڵیو سووکیو ڕسوایی

کوتاڵی عالەم تەیارە ئەیبا ،
کورد هەر پێچاڵو مەکۆو جۆلایی

کەی تۆ لە ڕەنجی بازووت ئەخۆی ؟
کەی دوایی دێنن بەشی ئاغایی ؟

بۆ هەڵکێشانی یەکدوو هەناسە
خۆ هەڵکێشانو درۆو ڕیایی

لوقمان ئەدەبی لە بێئەدەب کرد
دیوژەن چرایبرد چوو بۆ ڕۆشنایی

بەر لە تۆ خەڵکی دەردی سەری دی
سوقراتیان خنکان خوتو خۆرایی

کێ لە بیریەتی بۆ سەربستیبیر
(میل)(١) چەن هەوڵیدا هەر بە تەنیایی

لای برد (نظام تفتیش)ی پاپا
سەربەست مایەوە وا ئەوروپایی

تۆ تازە لای شێخ نوشتەم بۆ ئەکەی
بۆ زیارەت ئەچی وەك کەربەلایی

سەلام بێدەستی دەستی بەستوە
قسە هەر ئەکا هەتا هەتایی

قەلادزە : ٢٤ـ١٢ـ١٩٤٦

---

(١) خاوەنی کتیبی (الحریة) لە سالی ١٨٥٩دا تالیف کراوە تەماشای فەسلی (٨) لە کتیبی (حریة الفکر) دانەری ٠ ح٠ بیوری وەرگیررانی محمد عبدالعزیز اسحق ، چاپی میسر چاپخانەی (الاجتماعیة)ی قاهیرە بکەن ٠

ـ سەلام ـ

چاوەڕوانی

پێی‌وتم تۆ چاوەرێ‌بە دوای سەعاتێ دێمە لات
ئەم سەعاتە چەن دریژە ، چی‌بوو هەر دوایی نەهات

من دڵم لای تۆیە بەخوا لێی بپرسە تووخوا
ڕۆح لەبەر وادەی ویساڵە چاوەڕوانە دەرنەهات

تیرەتیرە جەمعی میللەت هات‌و رێی دیلی بڕی
کوردی بێچارە بەجێما کەوتە ڕێی هات‌ونەهات

پڕبەپێ زنجیری دیلی تەوقی زیللەت پڕبەمل
گەر زمانم بۆ بچەرخێ باسی ئازادی ئەکات

قەددی سەروم گرتەباوەش ، دەم بەرم بۆ ناودەمی
زوڵفەکەی ئالا بە ملما ماری سەر چەشمەی حەیات

خوا ئەزانێ من بەڕەنگێ عاشقی ڕوخسارتم
لەت‌لەتم‌کەن بمکوژن هەر ناعلاجم بێمە لات

شەوقی خۆر ئەبریت‌و دنیا ڕەش‌ئەکا جەبهەی غروب
حەقیەتی گەر ڕۆژپەرست ڕووی خۆی‌بکا بۆ
ڕۆژهەڵات

ماڵی بابی تۆیە ئەم مولکەبرا بەش‌بەش‌کرا
بێ‌کەسی وا دەستی بەستی ، قانعن مام‌وبرات

بای شەماڵ ئەمرۆ موحەقەق (پەرچەمی)[1] جوڵاندوە
بۆنی نێرگس ، بۆنی گوڵ ، بۆنی وەنەوشەی
لێ ئەهات

مەمکەکانت سێوی (سەردەشتە)[2] نەخۆشت
کۆمەڵە
بۆ دەوا مەعلومە قازی سەدکەڕەت فتوا ئەدات

لابە دیلی بگرە ئازادی لە شیعرو قافیەش
ڕاستئەرۆمو سەربەخۆ گەر بێتە ڕێم پردی سیرات

قەڵادزە : ١٩٤٦م

---

(١) پەرچەم : بە کوردی ئێران : ئاڵا ٠
ئەو ڕەنگانە ڕەنگی ئاڵاکەی کوردستانی کۆمەڵەبوو ٠
(٢) سەردەشت بەناوبانگە کە سێوی جوانی هەیە ، بەڵام قازی محەمەد نەیگرت داخەکەم ٠

بەبیماری

بە بیماری ، بە دڵتەنگی ، لە تاریکی شەوی تارا
تەپاو تلمە ئەناڵێنم لەئێش‌و دەردو ئازارا
لەپێ کەوتووم‌و بێدەستم بەبێ دەسگیر داماوم
بە ناچاری بە خەمباری لەبەر دەستی سەگی هارا
قسەت گشتی فڕوفێڵە بە گوێما ئاشنا نابێ
ئەنگوسم جاری‌تر ناکەم بە سوراخو کونی مارا
لە لادێدا ، لە چوڵی‌دا ، لە دەشت‌و شاخ‌و کێوانا
بسوڕێم‌و سەراسیمە نەوەك ساتێ لەناو شارا
لەجیاتی ڕیزی مۆبیلە لەناو قەسری گەچ‌وجاڕو
وچانێ‌بێ بە ئازادی لەسەر بەردێ لەژێر دارا
وەکو پاشایی سەرتەختم ئەگەر دەردی دڵی‌غەمگین
بنووسم یەك‌بەیەك سەربەست لە گۆڤارا لە تۆمارا
لەسەر داری لە ئازادی درۆیە واز ئەگەر بێنم
مەگەر بێن بمکوژن هەڵماوەسن بمکەن بەسەر دارا
لە گوفتارو وتارا چەن جەسورم چونکە بێ‌سوودە
گەلێ بێ‌کەڵك‌و بێ‌کارەم لە ڕەفتارا لە کردارا

قەلاوزە ١٩٤٦

زوڵفی لوولت

زوڵفی لوولت دوو تەنافە وا ملم زنجیر ئەکا
چاوی کاڵت دووصەبیادە گیانو دڵ نێچیر ئەکا

تیغی ئەبرۆت زوو دڵی غەمباری لەت کردو جنی
پارچەپارچە لەتلەتە کەی سڵ لە تیروشیر ئەکا ؟

کورد وەکو یەعقوبە ئامالی وەکو یوسفی عزیز
تف لە گورگی پیر ئەکا نەفرەت لە چاڵوبیر ئەکا

ناڵەیی گەرمی بەکوڵ ئاهی بە جۆشی قەومی کورد
نەك لە دڵ گۆشتو هەناوە زوو لە سەنگك تەئسیر ئەکـــا

غەرقی لافاوە بە دیلی مەیلی ئازادی هەیە
چنگكو نینۆکی وەکو ئاسن لە پۆلا گیر ئەکا

دوژمنی بێدەستە پشتی هەر بە زاڵم بەستووە
کورد گەلێ هوشیارە ئێستە کۆمەڵو تەدبیر ئەکا

لاوەکانی هەڵئەسێتو هەڵمەتێ بۆ پێش ئەبەن
دوژمنی ناوخۆی لەپێشا یەك بەیەك دەسگیر ئەکا

ئەرزی کورد هێشتا بەیارە گاسنی تێناچەقێ
مامەرەجعی وا خەریکە جوت بە دووگای پیر ئەکا

سەیری ئینگلیز گەر بکەی هەر زوو ئەزانی نەگبەتە
پیر خواهوکەرپەرست نەفرەت لە لاوی ژیر ئەکا

نەوتی کانی (٠٠٠) ئەمرۆ گەییە سەر دەریای سپی
خۆی چرای پێوە بەشەو یا شاپلیتەی قیر ئەکا

وا ژنی عالەم لە علما چوونە ڕیزی عالمان
هەر ژنی کوردە حسابی مەنجەڵو گەوگیر ئەکا

خەڵق ئەڵێن شێتە (سەلام)و ڕاستی بۆچی ئەڵێ ؟
پێوەنی دیلی هەیە بۆ ئارەزووی زنجیر ئەکا

قەڵادزە : ١٩٤٦م

هەژاری کلۆل

پیاوێکی پیری بێپێلاوو جل
لای لێبڕیبو سەردڵو سپڵ
جامانە شڕو سەربە بێ کڵاو
دەرپێ پیناوی لە خامو لە جاو
فەرەنجی کون‌کون دڕاو شڕو وڕ
چڵکن ، بۆنی‌یەهات وەکو چەکەوڕ
پەتێبو پشتێن بەسراو لە پشتا
کۆلکە سەبیلێ لە قولی مشتا
هێندە خۆی‌دابوو بە ئاگری گڕ
زەردبو سمیڵو ڕیشو جلەشڕ
وردورد ئەڕۆیی لە ژیان بێزار
وچانی ئەگرت بن‌دار بە بن‌دار
پێم‌وت ها مامە بۆچی داماوی ؟
لە چی ئەگەڕێی بۆ تێك‌قوپاوی ؟
سەری هەڵبڕی ڕوانی بە بەرما
تۆزێ حەپەسا زۆر چوو بە شەرما
وتی لێم‌گەرێ دەردی من زۆرە
بەیان ناکرێ مەگەر بە نۆرە
هەشت سەرخێزانم هەموو ڕەشو ڕووت
تامەزرۆ برسی بێزەبادو قووت
زنجە شڕێکە جێگەیان بە شەو
ئاسمانو زەوی پێخەفن بۆ خەو

پۆلیس بردمی بە پاڵەپەستۆ
خۆمو دووبزن دام‌نابوون بۆ دۆ
چوینە لای مودیر خۆمو بزنم
ڕەبی نەیبینێ دۆستو دوژمنم
بە بێ‌پرس‌و ڕا زۆر لێم توڕەبوو
جنێوی دامێ تا تاقەتی‌چوو
ئەوسا پێی‌وتم سەگبابی تەرەس
موڵکانەی ئاغا نادەی بە هەوەس ؟
ئاغاش لەوێ‌بوو سەری‌هەڵبڕی
مودیر هەر چاك‌بوو تونگ‌تر ئەی‌خوڕی
بەڕووتی مسکێن قەت مەبە دڵگیر
وەسیەتی ئاغای گەورەیە مودیر
وەك کۆتەڵ وایە مسکین لێی گەڕێ
هەتا بیکوتی لێی هەڵئەوەرێ
تا باری قورس‌بێ ، کۆڵ زۆر بکێشێ
مسکێن برنجە چاك دەم‌ئەکێشێ
پێم‌وت فیدات‌بم جەنابی مودیر
تۆزێ گوێ‌بگرە لێم مەبە دڵگیر
من جووتم نی‌یە زەوی ناکێڵم
موڵکانە لەچی ڕەشایی خێڵم
ئاغا پێی‌وتم سەگباب بێ‌عاری
ڕەشاییت کوانێ ؟ بێگارو دیاری
ڕەشایی وەك تۆ لە دێی ئەم‌وئەو
دیاری ، بارەدار ، مریشکی قەڵەو

کوانی ؟ فرۆوماست ، کوانێ کەرەوڕۆن
سەگباب ڕەشایی لەکوێ وەکوتۆن ؟
لەژێر بێگارا ساتێ ناسرەون
بۆچی وەکو تۆ خەریکی خەوون ؟
خۆت و منالو بزنت ئاو ئەخۆن
لە موڵکی منا ، زوو ئەبێ برۆن
ئاوخورانەو پوشانەم ئەوێ
نابێ لە موڵکما بمێنی شەوێ
هەر من ئەزانم تۆ گۆڕت چی‌یە
لاتان وەهایە حکوومەت نی‌یە
ڕووی کردە مودیر فەرمووی بزنەکان
یەکێکی بۆ تۆ قاورمەی زستان

★ ★ ★

بزانە دەردم چەندە گرانە
ئەمەی پێم‌وتی هەر یەکێکیانە
پەنجە مۆرم‌کرد ئەمشەو بکەم‌بار
هیچ پەنام‌نی‌یە ساخوا هاوار
سەری هەڵبڕی ڕووی‌کردە حەوا
پیرە نالانی وتی ئەی خوا
بە کفری ناڵێم ڕەبی لێم نەگری
تۆیش هەر لایەنی دەوڵەمەن ئەگری
ئەم دنیا پیسەت وەك وتم وایە
ئاخۆ ئەوی‌تر چی‌تری تیایە

سلێمانی : ١٩٤٦

گزەی جووتیــار

لاتو هەژارم کەساسو کڵۆڵ
تامەزرۆو برسیم جێگام دەشتو چۆڵ
پیاوی ئاغابووم حەوت ساڵی ڕەبەق
زەویم بۆ کێلا دەشتو یاڵو دۆڵ
حەقی مانگانە یا کرێ کاریم
وردە جنێوبوو لەگەڵ پرتەو بۆڵ
بەرگی زستانم یەك لۆ فەرەنجی
پێلاوی پێمبوو یەك تەختە سەهۆڵ
تفەنگی دەستم یەك نەقیزەبوو
گام پێ دەر ئەکرد شەو لە جێگە مۆڵ
زستان جووتیاربووم هاوین توتنەوان
پاسەمەرەزە ئەبووم بە داهۆڵ (١)
بە ڕۆژی باران بۆ کوورەی ئاغا
دارمئەکێشا بە شانو بە کۆڵ
من دوایئەکەوتم بۆ هەرکوێ ئەچو
بە کەشوفشو عەبای فشوفۆڵ
جێی پێنج شەش دەنك ئاولەم پێوەبوو
ناویان لێنابووم کابرای کرمۆڵ

★ ★ ★

ناچار بووم ڕامکرد بۆ خزمەتی شێخ
دەستوپێم ماچکرد لەگەڵ شانوقۆڵ

بووم بە خزمەتکار بووم بە دەروێشی
پرچم هێشتەوە لەجیاتی کاکۆڵ
چەن پیاوم بۆ کوشت خەرمانم سوتان
بووم بە پیاوێکی حەرام زادەو زۆڵ
بە ڕۆژ جەردە بووم بەسەر شاخەوە
ئێشکم ئەگرت شەو لەجیاتی قۆڵ
لەجێی پاداشم وا شێخو ئاغا
لاتیان خستمماڵم گرتە کۆڵ
لە کوردستانا ڕەزی ترێم بوو
لێم داگیرکرا نامدەنێ یەك بۆڵ
نزیك مەبنەوە لە تەپڵو لە دەف
هەر لە دوورخۆشە ئاوازی دەهۆڵ
دەشتی شارەزوور بە دابڕ برا
(دەڵێن)و (مالوان) هەتا خاکو خۆڵ
لەسەر ئەم خاکە جێی یەك پێ زەوی
بۆ هەژار نەما بە گەڕو گەمۆڵ
بە تاپۆی درۆ بە لولەی تفەنگ
ئاوو دەشتو کێو بڕا خشتو خۆڵ
بە یەك سك تێرم بە سەد سك برسی
بێبەش لە ڕەنجی شانو باسكو قۆڵ
ئاهو هەناسەم سەنگ دێنێتە دەنگ
تا ئازاد نەبم بە خوا نادەم کۆڵ
چرای ڕووناکی خستە سەرپەنجەی
باسکی باخواردوی لاوی گورجو گۆڵ

داری ئەقطاعی لەبن ئەهێنن
لە مەکری ئینگلیز دنیا ئەبێ چۆڵ
جوتیارو لاوو دەستەی کرێکار
کۆمەڵێ ئەگرن ڕێكو تونو تۆڵ
بە ڕەنگێ برۆن بەرەو ئازادی
شێخ با نەداتۆ بۆ عەساو کەشکۆڵ

سلێمانی : ١٩٤٨

---

(١) (داهۆل) جوتیارەکانی کوردستان لە پەڕۆوپاتاڵ لە وێنەی ئینسانا شتێك دروست ئەکەن لەناو بیستانەکانیاندا هەڵی ئەواسن (داهۆل)ی پی ئەڵێن چۆلەکە ناویری بچیتە ناو نەو کشتوکاڵەوە وا ئەزانن ئینسانە ٠

ـ سەلام ـ

هەرکەسی

هەر کەسێ ئیشی لە دنیا کەوتە سەررێگەی تکا
سوكو ڕسوا بوو بە جارێ ئابڕووی تیاداتکا

کێ لە بازاری جیهانا سوودی‌دی بێدەردو ڕەنج
تەمەڵێکی دەوڵەمەن کاتێ ئەزانی تێشکا

کێ لەسەر کێ خۆی ئەخاتە زیللەتو دەردی سەری
پیاو ئەبێ بۆ خۆی ببی خۆی ئیشی قەومی خۆی‌بکا

قەت بە بێباکی مەچۆ ناو لەشکری دوژمنەوە
شێری بێباکی شکاکت[1] چوو بە دوو ڕێوی‌شکا

میللەتێکی کوردی مەزلوم چارەیی هەر مردنە
پیاوێکی دیلو زەلیلە کێ سەلامی لێ‌ئەکا

نیشتمانی ئێمە شاخو .....
..... چۆن بە یەکتردا لکا

(قەڵاوزە ١٩٤٦)

---

(١) شکاك : ئیسماعیل خانی شکاکە ٠

شێوەنی ئەمین زەکی بەگ

١ ـ شین

گەرمای تەمووزی ئیمساڵ بۆ گەرمە
دڵ ئەکا بە ئاو
ئاسۆگەی شاخان پڕ تەمی شەرمە
بێسۆمایە چاو
گێ دی تەمومژ بە چلەی هاوین
گوێژە دایکرێ
گەر نەبێ ئاهو ناڵەی گریەوشین
ناوداری بمرێ
بەیداخی هیوای کوردی مەینەت بار
لەگەڵ هەڵدرا
قەڵای قایمی لەبن هەڵکەنرا
بە بێ شەروخوێن
شیعاری قەومی بە یەخسیر برا
بە بێ سەروشوێن
سەرمایەی عیلمو دانشو هونەر
عالمی ناودار
حەکیمی حاڵزان پێشەواو ڕەهبەر
بۆ کوردی هەژار
ئەرکانی حەربی هۆردوی شەشەمین
بە ڕایی و تەدبیر

وەزیری عیراق محەمەد ئەمین
دەکەڕەت وەزیر
نائبی رەئیس مەجلسی ئەعیان
گلێنەی چاوان
ئیجاد کونندەی تەئریخی کوردان
سۆرانو بابان
تۆ قەومی کوردت زیندوو کردەوە
تەئریخت نووسین
دیلیو ئەسیریت لەبیربردەوە
هەر بە تێکوشین
شوعلەی ڕووناکی دامرکایەوە
هەرەس بە مالم
سەفحەی تەئریخی کورد کوژایەوە
دوژمن بە حالم
ئەی خاك مەیگوشە لە باوەشتا ورد
پەنجەی ئێشێ جەرگو دلی کورد

٢ ـ میوانداری لە گردی سەیوان
پاشا ، میرلیوای قەومی کوردستان
خاوەن هۆشو بیر
میر حەجی حیجاز سەفیری ئێران
لە چەشنی وەزیر

میوانی تۆیە محەمەد ئەمین
دۆستی شیرینت
ئەرکان حەربی شاهی قوستەنتین
یاری دیرینت
توخوا گوێ بگرە لە گوفتارەکەی
چەندی شیرینە
سەرنجێ بدە لە ڕەفتارەکەی
چەندێ ڕەنگینە
خەریتەی هەمو خاکی کوردستان
خۆی نەقشەی کێشا
جێی نەهێشت هێنای بۆ گردیسەیوان
دڵی بۆی ئێشا
لێی بگرە داینێ ئاساری سەرمەد
دەس کەن بە تەدقیق
بڕێ بکەن بە مێز بەردەکەی ئەلحەد
مێزە بە تەحقیق
سوپا نەماوە لەشکر شکاوە
قائید ئەسیرە
مەعلووم هاواری بۆ تۆ هێناوە
وەختی تەدبیرە

چەن زابتی لاو لەو دەوروپشتە
وریاو ئامادەن
شەهیدن هەموو جێیان بەهەشتە
لەقەید ئازادەن

هەموو پڕهونەر غیرەت ئەنوێنن
ئازا زوو بە زوو

زنجیری مەرگ زوو ئەپسێنن
بە زۆری بازوو

کە ئیشتان هەموو گەیانە ئەنجام
هەڵسن بە یەکجار

بۆ قسنی بابان وەك (بيت الحرام)
بچنە سەر مەزار

لەو حاکمانە هەر کەس کەوتە دەس
بگرن دامێنی

بۆی بکەن باسی کوردانی بێ کەس
بەدڵ خاوێنی

چەندی بێ کەسن ، چەندی زەلیلن
چەندی خنکاون ، چەندیکیان دیلن

٣ ـ کۆچ

میرم تۆ ئەرۆی یەزدانت یارە
بەهەشت مەئواتە

بەڵام قەومەکەت زۆر گرفتارە
لەسەر ئاواتە
بۆ کێت بەجێ‌هێشت تۆ قەومی هەژار
وا بە بێ‌دەنگی
بەداوی دەردی دوژمن گرفتار
زۆر بە دڵ‌تەنگی
میرم تۆ مەڕۆ با (سانحە) بێت
ڕۆڵەی شیرینە
دەس‌کاتە ملت تاسەی بشکێ لێت
زۆر دڵ‌غەمگینە
ڕاوەستە با بێ تاقە گوڵەکەت
مەحرەمی ڕازی بەستەی دڵەکەت
میرم تۆ ئەڕۆی ئێمە ئەمێنین
لە سەرسەختیا
تۆوی نیفاق کینە ئەچێنین
لە بەدبەختیا
یەك‌کەس دۆست نی‌یە دنیا دوژمنە
لە بێ‌کەسیا
ئیشی ڕاست‌و حەق هەر سەروبنە
لە بێ‌دەسیا

خۆزگه ئاواتم زوو ئەهاتە دی
تف لەم ژیانە
تەریك لەم دنیا تەنها تۆم ئەدی
بەم دوو چاوانە
قەدری یەك ناگرین هەتاکو نەمرین
بێچارەین ناچار بۆ مردو ئەگرین
ساڵی تاریخی دڵی ئاشفتە
وتی بە (تەعجیل)
ئەمین زەکی بەگ شوێنی بەهشتە
بە یەکسەد دەلیل
دیسان بۆ تاریخ دڵ بە دەستو برد
وتی : بمحرم مؤرخ کورد(١)

هەڵەبجە : ١٥ی تەمووزی ٩٤٨

(١) ١٣٦٧ کۆچـــی نووسراوە ئەگـــەر ژمارەکان کۆبکەینەوە ساڵی ١٣٦٨ دەکات .

بەسیەتی

بەسیەتی کوردی خەواڵو ڕاپەڕن هەڵسن لەخەو
ڕۆژ لە مەشرق هاتەدەر لاچوو بە جاریێ سامی شەو
مەزرەعەی ئومێدی تۆ وا هاتە بەرهەم نوخشەیە
پێگەیشتو بێدرۆ وا هاتووە وەختی درەو
تۆ ئەبێ پاسی بکەی ئەیخوا بەرازی زیانە خۆر
یا ئەسوتێ خوانەخواستە بۆی ئەچێ جەردە بەشەو
بیبژیرە لێی فرێدە تۆ مرۆری تاڵو ژاڵ
بیکوتە گێرەی بکە پاکی بکە بیدە لە کەو
کۆتەڵو بەربا فریدە پوچەڵی لێلابەرە
پڕبکە گونیە بە فەردە بی بەرۆ گەنمی قەڵەو
سوودی خەرمانت بە پاکی قیمەتی زیاتر ئەبێ(1)
دەغڵو دانی پیسو پۆخڵ کێ ئەڵێ ئەیبێ برەو
کۆڵمەدە ئیشت بکە هەر چەندە گیرەو کێشەیە
نابێ ترسی قەت ببێ ماندو ببێ لاوی بتەو
خۆت خەریکی ئیشی خۆت بە دەسخەرۆی خەلقی مەبە
خوانەکا تەفرە بخۆی ئیتر بە ئەم یاخو بەئەو
دەستی ماندو سەرزگی تێری ، بە جیگە دائەنێن
تۆ لە کردە ناهومێد نابی لە سەر مەرجو گرەو

هەڵەبجە : ئابی ١٩٤٨

قەومی کورد

جێی تەلیسمو دێوە ئەلبەت ڕێی نەجاتی قەومی
کورد
پڕ لە ئەفسونە بە جارێ ڕەهبەری ڕێ دەرنەکرد
چەند کەسێکی لاوو چەن گەنجی شەریفو دڵقەوی
ئیسمی ئەعزەمیان ئەزانی ڕاپەڕین زوو
دەستوبرد[1]
یەکدەسی یەکیان هەموو گرتو ڕوەو ئەفسونی دێو
تێ پەڕین وەك شێری بێشە شێر لە هەڵمەتیان
ئەمرد
چەن پلەی سەختو تەلیسمی دێوی بەدکاری لەعین
شوێنو ئاساری نەما شێرانە زوو لایان ئەبرد
توشی دەربەندی تەلیسمی هەشتدەری حەوت
خوان بوون
پیری کۆنە کەوتەکار بۆ تەفرەدانی لاوی وورد
شەربەتی هێنا بە ڕیزا هەر یەکی یەك ئیستیکان
پیاڵەکانی کەللە بوو ، کەللەی سەری کوردانی
گورد[2]
شەربەتیش خوێنی گەشی لاوو شەهیدی ڕەهبەران
ئیسمی ئەعزەم چوو لەبیر پیرە شعورو بیری برد
یەك بە پاڵ یەکدا هەموو کەوتن بە بێ ڕۆحو
نەفەس
پیرە ئەفسونی ئەخوێندو ڤووی بە سەریانا ئەکرد

بوون بە نەقشی بەرد هــەموو لاشەی شەهیــدی
نەو نیهال
هیچ کەسی لێدەرنەچوو چونکە نیفاقیان لا نەبرد
ڕۆستەمی مازندەرانو تاج بەخشی شاهی کەی
ڕاگری عەرشی کەیانی تا ئەگاتە یەزدی جورد[٣]
ڕاپەڕە هەڵمەت بەرە خوێنی سیاوەحشە لەنوێ
لابەرە سیحرو تەلیسمی دێوی پیری سالخورد[٤]
وا لە زیندانا ئەناڵێنن هەزاران (بێژەن)ت
پاسەبانە (زەردەهەنگ)ی جنس زەردی بوزقورد
دێوو ئەفسونو تەلیسمو سیحرو جادو پاسەبان
لابەرە هەڵیان گرە ئەی پێشەوای قەومی کورد

هەڵەبجە : ١٩٤٩

---

(١) ئەعزەم : یەکێکە لە ناوەکانیخوا ٠
(٢) گورد : پالەوان ٠
(٣) یەزدی جورد : دوا پاشای ساسانیەکان بوو لە شەڕی قادسیەی یەکەمدا ڕایکرد لە دوایدا لە نەهاوەند خۆی گرتەوە ٠ دیســـان شکارای کرد بەرەو (مەرۆێ) لەوێ کوژرا ٠
(٤) ساڵخورد بەساڵاچوو ٠

خۆزگە

خۆزگە ڕۆژێکم ئەبینی پیاوەتی باوی ببێ
چەوت‌و چێڵی لابچێت‌و ڕاستی ناوی ببێ
چاکەت‌و پانتوڵ ئەبینم پیاو لەناویا هیچ نی‌یە
خۆزگە یەك پیاوم ئەدی یەكلۆ جلی جاوی ببێ
شاری کوێرانە موحەقەق هەر کەسێکی تێکەوی
دەست بەسەر چاویا ئەبێ بگرێ ئەگەر چاوی ببێ
تاوەکو پیریی بمێنێ زەحمەتە کوردی هەژار
ناوی ئازادی ببا گەر سەدهەزار لاوی ببێ
هەر تەڵەبازێ ئەبینی مێچکە مێچکەت بۆ ئەکا
چاك ئەبێ حاڵی ببێ‌دانە ئەبێ داوی ببێ
سەیریکە وا . . . .
یەك‌بەیەك هاومل ئەکا تا شەوق‌و خووی ڕاوی ببێ
زۆر بە زەحمەت پێ‌ئەگا بێ‌پێشە وا لاوانی کورد
مەزرەعەی صەیفی موحەقەق هەر ئەبێ ئاوی ببێ[1]
لاوی کورد فێری پلەی سەخت‌و بەرەو ژورەن هەموو
دوژمنی داماوە ڕێگەی سەد بەقیر تاوی ببێ

هەڵەبجە : ١٩٤٩

---

(١) صەیف ــ صیف . هاوین .

مەلی گیرۆدە

مەلێ هەڵفڕی لە سەر هێلانە
بۆ ڕوزی بەچکە بە چینەودانە[1]
بێبەش و بێسوود مەل لەو گەڕانە
ئێوارە لەسەر یەك باڵەخانە
بینی یەك قەفەس هەڵواسراوە
مەلی ئاوازو نەغمەی بەرداوە

★ ★ ★

لەناو قەفەسدا بە کامەرانی
خەمئەدا بە با بە شادمانی
بە پیریئەکا یادی جووانی
مەل وتی بەهبەه خۆش زندەگانی
خۆزگە سەدخۆزگە وەکو ئەو ئەبووم
لەناو قەفەسدا ئەهاتم ، ئەچووم

★ ★ ★

پێچپێچە ئیشم وەکو زولفی یار
چاكچاکە سینەم وەك شانە سەدجار
کەی ئەم بۆ دانە ئەکیشی ئازار
شێت نەبی بۆچی ناڵەووهاوار
لەناو قەفەسدا ترسی لە کێیە
بۆ تیری بەڵا تولی زرییە

★ ★ ★

باڵی شۆڕ کردوو چوو بۆ لای قەفەس
بۆ دانە کێشان ئەی کێشا نەفەس
بە شوعلەی دانە ئەبوو بە قەقنەس
ڕووی کردە مەڵو وتی فەریادرەس
منەتێکی زۆر بخە سەرشانم
لە جنسی تۆم‌ولای تۆ میوانم

★ ★ ★

خوارو زەلیلم لەدەست هاتووچۆ
خوارم وەکو خار وەك گوڵ بمکە بۆ
تۆ کەڵکم بگرە دێم بەکەڵکی تۆ
دام‌بنێ لای خۆت مەمکە ڕەنجەڕۆ
تۆزێ پێکەوە بە شادی بژین
بە قاسپە قاسپو قاقای پێکەنین

★ ★ ★

وتی ئازادی لای صەیاد نی‌یە
هەر جەورە پیشەی عەدڵو دادنی‌یە
ناڵەم بە غەیری بۆ فەریاد نی‌یە
بمرێ ئەو کەسەی کە ئازادنی‌یە
کەی ئازادیە دیلیو زەلیلی
مردن چاکترە لە ساتێ دیلی

★ ★ ★

بچۆ بۆ چۆڵێ لە من بە تۆ دوور
زیخو لم بخۆ مەیخۆ گەنمی سوور
تێکەڵ بە لەگەڵ مەڵو مارو موور

دووربه لە پیاوی سەرکەشی مەغروور
ئەڵبەت دانەی ئەو بەبێ داو نابێ
شوێن دۆزی ئەوان بەبێ ڕاو نابێ

★ ★ ★

ئەم قسانەی بیست مەلی دڵخوێنین
وتی لەم قسە سوودێ نابینین
بای باڵی خۆیدا مەل بۆ هەڵفڕین
کەوتە ڕووی هەوا بۆ هەر لا ڕوانین
تاکو چەن دانەی بە چاو بەدی کرد
هاتە خوارەوە پەلاماری برد

★ ★ ★

زۆر زۆر دڵشاد بوو دانەی دی بەچاو
گەیشتە دانە مل کەوتە ناوداو
کەوتە یادی مەل بەچکەی بەجێماو
ئاهێکی کێشا دڵئەبوو بەئاو
ڕۆژی ڕووناکم لا شەوەزەنگە
ئاخ لە دەستی حیرص جێی نامو نەنگە

★ ★ ★

نەیویست ئازادی بدا بە هەوا
زۆر زۆر تێکوشا خۆی نەجات بکا
تا هەموو پەڕو باڵی تێکشکا
چەن تاڵێ لەداو ئەوساپچڕا

بۆ سەر بێچولان هەر چەن هاتووچوو
هێزی فڕینی لە لا نەمابوو

★ ★ ★

دەستێ هات گرتی تو نگ ملی مەل
بێسوود فر تەفرت بێ کەڵك پەلە پەل
خستیە ناو قەفەس برا ڕێی ئەمەل
هیچ چارەی نەما بێجگە لە ئەجەل
کە گیرۆدە بوو مەل بەدەستی غەیر
وتی (ئازادی ها یادت بەخەیر)

هەڵەبجە ۱۹٤۹

(۱) رۆز : خۆراك ٠

تـاگێتی

تاگێتی بڕوا ڕوو بە تەمەدوون
هەوڵ دەین هەموو بۆ گورڕوکفن
تازە قونبڵەی ئاتوم ئەهێنێ
چونکە قەنارە کەم ئەخنکێنێ
قەت ڕازی نی‌یە بە یەکو بە دوو
هەموو بۆ کوردە تەلیسمو جادوو
جگە لە مردن چارەمان نی‌یە
فەرموو پێم بڵێ تەدبیرت چی‌یە

★ ★ ★

سەد پیاوی گەورەی لێ لەناو بردین
دوو سەد ئەشرافی لێ‌دروست کردین
هەموو بە سواری جیبی کۆنی شەڕ
بۆ ڕاوو ڕووتو موڵکانەو گەڕ
ئەسوڕێنەوە هەردەو یاڵ‌وتون
بەم ڕەنگە کوردی کردووە بە مەیمون
جگە لە مردن چارەمان نی‌یە
فەرموو پێم‌بڵێ تەدبیرت چی‌یە

★ ★ ★

مەجلسی ئەمن کۆمەل ئەبەستێ
بۆ ناوی کورد دەمی ئەبەستێ
وەجاخی کوێر بوو (عصبة الامم)

باقل وەك مریەم عیسای بوو بەدەم
مەجلسی ئەمن پێم بڵێ چی کرد ؟
تەنها حقووقی کوردی لەناوبرد
جگە لە مردن چارەمان نی یە
فەرموو پێم بڵێ تەدبیرت چی یە

★ ★ ★

سەد بێکارەمان ئەخاتە سەرکار
بێ کاری ئەخا سەدپیاوی بەکار
کوردی ڕەش‌وڕووت بێ‌لانەو هەوار
بە داوی دەردی دوژمن گرفتار
بێ کەس ، بێ‌دەسلات ، هەر بگری بەزار
بێ کەڵکە ناڵەو فەریادو هاوار
جگە لە مردن ڕزگاری نی یە
فەرموو پێم بڵێ تەدبیرت چی یە

★ ★ ★

کوردێ بۆ حەقی زووانی نەگەڕێ
بە بەر گەللەیا شووانی نەگەڕێ (١)
لەناو پاکژیا ڕانی نەگەڕێ (٢)
سەیاحی وریاو جوانی نەگەڕێ
توخوا ژیانی ئەو کەی ژیانە
بێ‌بەش لە خاکی چاوەڕێی نانە
جگە لە مردن ڕزگاری نی یە
فەرموو پێم بڵێ تەدبیرت چی یە

★ ★ ★

له خوام ئەوێ وەك كوردت لێ بێ
لەجێی سەربەستی زیندانت جێ بێ
تۆش لەشی ساغت هەر لەرزوو تێ بێ
منالت ڕووت و بێ جێگەو ڕێ بێ
چەرمی ژێر پێی خۆت پێڵاوی پێ بێ
بەرگی شایی و شین یەك لۆ دەرپێ بێ
جگە لە مردن ڕزگاری نی یە
فەرموو پێم بڵێ تەدبیرت چی یە

هەڵەبجە : ١٩٥٠

---

(١) گەللە : ڕانی مەڕ
(٢) پاكژ : پاوان ٠

شینی کەریم بەگی جاف

ئەستیرەیەکی گەورەو شوعلەدار
چەن ساڵێ گەڕا
کشا لەسەر مەنتقەی کەلار
ڕووناکی بڕا
کارێزی خیرو حەسەنات وشك‌بوو
لە گەرمە سیرا
هەزاران هەژار بێبەش‌و پشك‌بوو
لە خیروبیرا
دەرگای عەمارەت بەرات‌و ئیحسان
داخرا ئیمرۆ
....«کەریم» کەرەم کی دی لە جیهان ؟
کەریم بەگم رۆ
کێ لە پاش تۆ قسەی حەق بکا
لەکەس نەپرسێ
... جیگەی دوژمن لەق بکا
لە هیچ نەترسێ
کێ وەك تۆ دایم بۆ عەشرەتی خۆی
دڵی بجۆشی
خۆی فیدا بکا هەر خەریك بێبۆی
قەومی نەفرۆشی
کێ دیوان بگری وەك کاووس‌وکەی
بێ جووقەی شایی

کێ تانە بدات لە حاتەمی تەی ؟
بەبێ روپایی
میرم بڕوانە کەس‌وکارەکەت
چەن بۆت غەمگینن
بەڵی پاداشە بۆ ڕەفتارەکەت
چەندی شیرینن
کۆتەڵ ئەنیرێ عیلی جاف ئەمساڵ
لە جیاتی پیش باد
تەختە تەختە بو چاتول‌و رەشماڵ
بۆ ملە دەوار
بشکنێن چلەو هەسون‌و کرمانج
ماڵتان وێران بوو
بەبێ کەریم بەگ ناگەنە ئامانج
رەهبەر لە کیس چوو
سواغی دەن بە قوڕ ماین ، ئەسپ‌وزین
نەوەك هەریالی
کولیلی گەرمی شیوەن کەن ڕەنگین
جاف‌و گەلاڵی
سەرپۆشی تلمیت بەخۆم ڕەنگ‌کرا
بە بار گەوینە
رەشماڵ نیشنینان هەموو دەنگ‌درا
بە دەوری سنە
دەنگی ئاغا ڕۆ ئەگاتە گەردون
چەرخی کردگار

بەبێ سەرکردە بێ سەرن زەبوون
هاوار هەی هاوار
بڕا بە بالای کەریم بەگ کفن !
لە بەگزادەی جاف
بەرگری نەما لە شکری دوژمن
ڕووخا قولەی قاف
قەڵغانی تیری دوژمنانی جاف
براوە بە دیل
زری داودی مەربێتە مەساف
دوژمن بێ زەلیل
سەخی ، بەهشتین بە ئایەی سەرمەد
وای نووسی قەڵەم
« شوین»ی « کریمه بهشت« «ایزد»
تەئریخە بێ کەم[1]

---

(١) بەرێز دکتۆر حەسەن جاف ئەم شیوەنەی لەگەڵ نووسینیکدا بۆ ناردم کە لە گۆڤاری گەلاوێژ ژیارە (٧) ڕیکەوتی ١٠ تەموز سالی ١٩٤٩ بلاوکراوەتەوە ، لەگـەڵ ڕیزو سوپاسمدا بۆی ، ئەوەندە دەلیم چەند پارچە شیعرێکی شاعیرم لاماوە کەبەر مقەستی ڕەقایە کەوتونو لە ئامێزی ئەم دیوانەوا نین ـ ئومێد ـ ٠

« بەیادی گیانی پاكو خاوێنو بەرز »

سالم صاحبقران

هەر ئەبێ یادت بکەم ئەی شاعیری گەورەی بەبان
(سالم)ی سالم سیفەت ئەی نوطفەیی ساحبقران
من ئەگەر یادت نەکەم کێ بێ ئەبێ یادت بکا
عالەمی مەشغوولی پارەو ڕوپیەو فلسو قران
ئەی وەتەن خۆ خوا ئەزانێ بەندەیەکم موخلیست
عەبدی تۆم زەڕخریدەم تاوەکو ئاخر زەمان
دوژمنێکم بۆ دزو جەردەت موسەللەح دڵقەوی
شیرو تیرو بەردو دارو شیعرو سەرنووکی زمان
گۆشەگیرم دڵحەزینم دەستەئەژنۆ قوڕبەسەر
هاودەمم دەردو خەمە هەمناڵەوو ئاهو فیغان
تۆ لەدەستی زوڵمی تورکو جەهلی زۆری قەومەکەت
شیعرەکانت ناڵەوو فەریادە تادەوری جیهان
ئاگرێکت کردەوە تا بێبڵێسەی زیاد ئەبێ
سوتەنی ئەم ئاگرە جەرگو دڵە رۆحو گیان
ئەو وتارانەی وتوتە یەكبەیەك وەك نەقشی‌بەرد
هاتەدی ئێستە سەراسەر بۆت ئەکەم وەضحو بەیان
شیعرەکانت وەحی‌یە ئیلهامە هەموو وەك موعجیزە
هاتەدی بۆ گرتنی حوکمی چیا سەووز شووان

خوێنی تورك بوسووریکرد کۆڵانو بەردی (پیرمەسور)
گۆڵگوڵی سوراوە بۆ کوڵمی •••••• خائینان

خۆ نەوەی ئەو ذاتە واموچەی دوعا گۆی هەبوو
بون بە ئاگر دوژمنت بێچونە عەمری ذودەمان

خۆ ئەوانەی خەرقەپۆش بوون کەوڵو کەشکۆڵیان هەبوو
سواری (جێین) خوول ئەخۆن بۆ کوشتنی لاوانمان

ڕێی هیوا هێندە درێژە هێند بەپێچە ڕێی نەجات
موشکلە تیری ئەمەل بۆ کورد بگاتە سەر نیشان

بەچکە گورگی تورکمانی (بوزقورد)ی گورگ پەرست
بوون بە گورگو چونەکۆزی کارو بەرخی کوردەکان

دوژمنت بەو دەردەچێ ئەمرۆ کە کوردی تیا هەیە
گەنجی خنکا ، پیری دیلە ، ئافرەتی مەنفی کران

چەن کەسی لاوی جەسورو زیرەکو ئازا هەبوو
گرتیانن یەکبەیەك تاکو لە سجنا دارزان

بوون بە سێبەش قەومی کوردت وەك ئەسیری حەربیکۆن
ماڵو سەریانە حەڵاڵی دوژمنانی نیشتمان

کشتوکاڵی شارەزوور وشكو سپیبوو بوو بە پووش

بۆ عەزای فەلاحەکانی بەرگی شینە ئاسمان

بوو بەهۆی تالانی ماڵی سەدفەلاحی رووتوقووت
جۆگەی نەهری دەڵێنو نەهری گەورەی مالوان

گەر کەسێ بێتو لەوێدا بانەیەك جووتی ببێ
ئەیخەنە ساجی عەلی زوو نۆکەری ئـەقطاعیان

واسەری شێواوە قەومت کاری زەحمەت سەرگرێ
بوون بە پیاوی دوژمنت بەربونە لانەو ئاشیان

تەفرەقە کوردی بەجارێ کرد بە ئاردی ناو دڕك
زەحمەتە قەت یەكگرن دەرچن لە مەکری خائنان

بۆ پەینکەی خۆی نی‌یە یەعنی وەکو ئاردی بەڕوو
وا بەڕەنگی دائەزی زەحمەت بەکەس بکرێ بەنان

ئێستە عەسری وەعی‌یە هەرکەس هەوڵی قەومی خۆیەتی
پێشمەرگەی دوژمنە کوردیش بەڵێ وەك پاڵەوان

چەن قوۆشێکی مەعاش‌و مەرحەبایی پڕ جنێو
بەسیەتی یەكچاکەت‌و نەجمە لەگەڵ روتبەو نیشان

ئەو ئەڵێ من عەسکەرم خۆ واجباتم وا ئەڵێ
مامە شێخ‌و کاکە ئاغا چی ئەڵێن هەر دووانتان

سەد عەباتان گەر ببێ یاخو ستارخانی زەریف
ئاخری یەك لوێ کفن مەندیلە یاخو گانیشان

وا بە جووتە هەردوو چوونە ژووری خاسی نجم‌الدین
تێك‌ئەچێ هەرکەس بچێ مەغلووم ئەبێ شەوکاریان

نجم‌الدین سەربەرزە ئیمڕۆ چونکە سەردارە ڕەئیس
چ لەژێری پردی پردێدا سەری بۆ دانەوان

بۆچ حکومەت گاڵتەیە سا سەیری ئیجراٸاتی کە
نجم‌الدین ماکەر سەر ، بۆچ (کوریا)یە کوردسان

تێکەڵە پولیس‌و جەردە ڕاوو ڕووتە ماڵبرین
کوشتنە ، تاڵانە ، نەهبە ، شێوەنە ئاهوفغان

ئەو ئەڵێ مەئمووری میریم ئەو ئەڵێ جەردەو دزم
هەردوو لایان هەر دزن ئەمما ئەڵێم زیاتر ئەوان

ئەو هەزارە ، لاتە تەنها هەر بەشەو هەوڵی‌ئەدا
ئەم لەکن خۆی حاکمە مەئموورە یەعنی پاسەبان

وا لە کۆیە شای‌یە مەعلوومە (یارۆ)ی بۆ ئەبەن
بێ‌خەسوو (...) ئەبێت‌و بوورەکەی بەربوکیان

کەی لە عاسی ئەم ئیدارە بو دەفی دەنگی‌نی‌یە
تۆ بڵێی ئەم شارەبێ ئێستاکە شاری خامۆشان

وا لەیەك بەربوین هەمو عەینەن وەکو جوجکەی هەتیوو
نجم‌الدین کڕکەوت لەسەر هێلکەی دزی وەك ماکیان

ڕۆشنایی خۆ نەماوە شوعلەیە بێتو ببێ
ئاگری جەردەو دزە سوتاندنی خەرمانمان

ئێستە ئەو جافە نەماوە باسی هەستەی لێ‌بکەی
چەند کەسی بەگزادەیە دوژمن لەگەڵ یەكدا بەجان

عەشرەتێکی زۆرو گەورە پیاوی ناوداریان هەبوو
هەندێکی بەگلەربەگی هەندێ ئەمیری میرەکان

ئێستە ئەحفادی ئەمانە خاوەنی موڵکن هەموو
ئەرزو ئاوە ئێستادو کشت‌وکاڵە پیشەیان

پێستی ڕێوی یا دەڵەك بۆچی نەماوە پێت‌بڵێم
خۆ فلانی گشتی‌برد بۆ مەجلیسی نوابمان

عەشرەتی جافیش بەجارێ ناوو ئاساری نی‌یە
پارچەپارچە تەفرەقە هەروەك موهاجیر بەشکران

مەجلسی شورای ئێستە سەیری‌کەن بۆ پێکەنین
وا فلانی خۆی‌و یاری‌چوونە جێی ئاغالەران

کێ ئەویرێ دەرکەوێ کاتێ کە شەو تاریك ئەبێ
مەر فلانی بێ بە تەنها ژن بەرێ بیدابەگان

هەر دزو جەردە ئەبینن شەو لەسەر جادەی عمووم
هەندێ پۆلیسی حکومەت بەعزێ پیاوی شێخەکان

هەردوولا وەك چەرخە چی‌تاکو بەیانی خوول ئەخۆن
نەهب‌و قەتل‌و کوشتنە وەك فتنەیی ئاخر زەمان

مەر بە ناچاری هەزارە وا لەگەڵ گورگا بەجووت
ئاو ئەخوا تۆ سەیری‌کەن بو گەللە وا گورگە شوان

میری خورماڵ دەڵێن ئێستە مودیری پێ‌ئەڵێن
حوکم‌ئەکا هەر لە مووان‌و تا تەوێڵەو سوسەکان

دوورە دەستە بۆ حکومەت ڕێ‌دەستی کەمتر هەیە
چاکترە تۆزێ لە وەزعا ماوەتۆ سەمتی قەشان

هەرزەمانی تورکە (سالم) ئێستە ریشوەت زیاترە
چاکەتو پانتۆڵو نەجمە روتبەو ومۆرونیشان

تاقە یەك والی بوو ئەوسا بۆ عێراقو ئێستەکە
نۆ وەزیر گوڵبەدەم سیچل وەزیرە کۆنەکان

وەك قیاسێکە کە موسبەت بێ نەتیجەی حاسڵی
هەردوو بۆ (••••) کوشتنە ئایا ئەوان یاخو ئەمان

عەینی وەك مێشە •••••• پاكوپیسی بۆ نی‌یە
مەیلی پیسی زیاترە پیسە ئەساسی کاریان

مەجلیسی شورای ئێستا هەر بەشەو کۆمەڵ ئەبێ
تە بەیانی بەزمو ڕەزمە ڕۆژ ئەبێ بگرن وچان

مەزرەعەی ئومێدی ئەم قەومە بە ڕەنــگی تینوە
زەحمەتە پاراوی‌کا جۆگەی (دەلێن)و (مــالوان)

ڕەبی موسایەك بنێرە خــــۆی‌و هــارونو عەصا
شارەزوروە میسری ئێمـــە بیکوژی فیرعەونمان

پڕ لـــە جالوتە سلێمانی سەراسەر ئەی‌خوا
یا بە جــارێ غەرقی‌کە یا ڕاپەڕێ داوودمان

ئەی‌خوا خۆ تۆ ئەزانی کوردی بێچارەی زەلیل
چەندی برسیو تینوون چەن هەوڵ ئەدەن بۆ ئاوونان

پێکەنیم تێر ئەمما رۆژی گریانە ئەڵێن
ژن‌جلی‌پیاوی لەبەرکرد تۆش مل کەچی بۆ ماڵەکان

داوەشێ بۆ کاروێشت دارزێی بۆ سنعەتت
وا ئەبیتە حاکمو گەورەو رەئیسی کوردەکان

سەر لەخاکا بنێە دەر تاکەی ئەسیری خاك ئەبی
ئەی (عزیز بگ)(١) شۆڕە سواری گەورەیی قەومی بەبان

بڕبڕەی پشتی (بەبان)و پشتیوانی قەومی کورد
ئامۆزای شیرینی پاشا شاهبازی بازیان

با ئەمینەی پیاوی شیرینو ئەمینت ڕابەڕێ
ئەسپەکەت بۆ زین بکاتو سواری بە شێری زەمان

تۆ بە شمشێرۆ هجومت کردە سەرتۆپو تفەنگ
ناوی پیاوە دوژمنی ئێستە وەلێ عەینەن ژنان

وەك هەڵۆ هەڵمەتبەرە بۆ دوژمنی ڕێوی صیفەت
چەشنی کەو باڕە لە عاستی هەڵمەتت شێری ژیان

تۆ لە ئێمە عاجزی ئەی گیانی شێرینی عەزیز
ڕابەڕە قوربانی تۆ بێ کوردی سۆرانو بەبان

هەر کەسێ ئەمرۆ ئەبینی وا بە خوێنی قەومی کورد
ڕەنگی خۆی لێسوور ئەکاتو خاوەنی ناوەو نیشان

من بە کوردی پێتئەڵێمو تۆ ئەبێ باوەڕ بکەی
دوژمنی قـــەومی نەجیت •••••

هەولێر ١٩٥١م

---

(١) (عزیز بگ) شوڕە سووارێکی بابان بووە تەسلیمی حکومـەتی تورك نەبوو مودەتێکی زۆر بە تەنها شەڕیکرد لە پاشا بە تەنیـا سوارە ڕایکرد چووە (میرەدی)و لەویوە بۆ زەهاو •

بەیادی

دێوانەی بەناوبانگ (ئێڵ بەگی) یەوە

دنیا هەمووی چاوو ڕاوە
فڕو فێڵو بەنوباوە
ڕاستە ڕاستی هەڵگیراوە
درۆو خوشە بەلێشاوە
من لە درۆ گوێ ناگرم
ڕاستیم ئەوێ هەتا ئەمرم

★ ★ ★

دوو ڕێگانە جێگەی ئێستەم
دڵ پڕپەژارە پڕ لە خەم
بۆ هەردوو ڕێ سەرنج ئەدەم
بە دڵ مەیلی ڕێی ڕاستئەکەم
ڕێگەی ڕاستی ڕێگەی ژیرە
هەر چەن ئێستە چاڵوبیرە

★ ★ ★

ڕێگەی ڕاستی ناهەموارە
چەوتو سەختو ناڵەبارە
تەلیسمی دێوی تیا دیارە
گەڕانەوەم لە لا عارە
ئەڕۆم ، ئەڕۆم هەتا مردن
بە ڕاستی ڕێدەرکردن ۰۰۰ !

★ ★ ★

تو و لە ڕێگەی سەختی باریك
لاپێ و پلەی شەوی تاریك
ڕێگە لە من نابڕن ئێوە
هەرچەن پلەو سەختو کێوە
کالآی ئاسن لە پێ ئەکەم
ئەڕۆم هەتاکو پێی ئەگەم

★ ★ ★

عەزمی قەویم عەسای دەسە
سەعی و کۆشش پشتو کەسە
جیڕبو نەوەت بەسەبەسە
هیوای عەزیزم دەسترەسە
سوودی نییە فڕوفێڵت
ڕاست ئەبێتو چەوتوچێڵت

★ ★ ★

ڕێی ڕاست ئەوە ڕێی نەهاتە
شا بۆ حوکمی پیادە ماتە
بەڵام ڕێی ڕاست ڕێی نەجاتە
ڕێگەی راستیم لا ئاواتە
ڕاستی ڕێگەی ئازادییە
ڕێگەی سەربەستیو شادیە

★ ★ ★

ڕێگەی چەوت هەر قیرتاوە
سەد وەزیری تیا داماوە

دۆلار وەك كا یا وەك ئاوە
کەمتر پیادەی لەسەر ماوە
هەموو سواری ئۆتومبیلن
پانو قەڵەو ئەڵیی فیلن

★ ★ ★

دێنو ئەچن بە پەلەپەل
فرتەئەکەن وەکو مەل
فەرقی نی یە بۆ ساغوشەل
بیریَناکەن بۆ کاری گەل
جێگەی خۆیان نەرمو خۆشە
عەدلو ڕاستی فەرامۆشە

★ ★ ★

من هەرئەڕۆم قەت ناخەوم
لە شاخی سەخت سەرئەکەوم
ئەمڕۆ سبحەی ماندوئەوم
ئەوسا بەخۆشی ئەسرەوم
سەربەست ئەبم من ئەوەندە
نەیخۆم قەت نانی دەسندە

★ ★ ★

گەلێ پیاوی بێهۆشو بیر
پارەنەدیوو کۆنوپیر
ڕیزیان ئەکەن بەناو ....
بە بێ ڕەزای گەلی فەقیر

قەسری خۆش‌و جوان‌و گەورە
دروست‌ئەکەن بە یەك دەورە

★ ★ ★

دەوری قەسر باخ‌و ئاوە
شورەی سەختی بۆ کێشاوە
بان‌وحەوشی هەر قیرتاوە
مۆتۆکاری لا وەستاوە
سواری ئەبن بەکەش‌وفش
یادگارن بۆ قەرەقوش

★ ★ ★

وا لە لایا زنجی هەژار
ژن کارەکەر پیاو خزمەتکار
لەگیان‌و ژین هەردو بێزار
وا دەست ئەدا بۆ ئیستعمار
هاوین ڕێ ئاوی گیراوە
زستانە غەرقی لافاوە

★ ★ ★

ئەو قەڵەوە سورە زلە
پان‌و پۆڕو خیپشە ملە
خۆی وا ئەزانێ (چەرچڵە)
عیلم‌و فەنی تەنیا جلە
ئیستعمارە وا زلیەکا
خاوەنی ناوو جلیەکا

★ ★ ★

ورگی زلی گەنو گووه
عیلمی لە ناواکەی بووه
هێزی هۆزی لەبیر چووه
هەروا بووه ، هەروا بووه
ڕەنگی سووری تاریك ئەبێ
ورگی زلی باریك ئەبێ

★ ★ ★

سەیارەکەی پەنچەر ئەبێ
خاکو خۆڵی بەسەر ئەبێ
برسیو ڕووتو بێفەڕ ئەبێ
موحتاجی سواری کەر ئەبێ
دەستە ئەژنۆ دائەمێنێ
ئەوسا هاوار بۆکێ بێنێ

★ ★ ★

منالی ڕووتو پیس ئەبێ
ڕەنگی سووری زوو سیس ئەبێ
چاوەڕوانی ئینگلیز ئەبێ
موستەحەقی گوریس ئەبێ
کاتێ ئەزانی خنکاوە
قەسرو پارەی بەجێ ماوە

★ ★ ★

ئەی دوژمنی قەومی هەژار
برسی کەری گشت کرێکار

خاوەن پارەی هەموو ئەعمار
گەلت سوتان تۆ بەیەك جار
پارەت هەموی چەشنی ڕاوە
حیلەو فێڵو بەنو باوە

★ ★ ★

تەلیسمو سیحرو ئەفسونت
فرۆفێڵو چەنو چوونت
دڕكو دالی سەرنخونت
ئەبن بەهۆی تیادا چوونت
ئیسمی ئەعزەم من ئەزانم
ئازارت نابێ بۆ گیانم

★ ★ ★

من نامەوێ قەت بەندە بم
یاخو فێری دەسندە بم
یا لای میری پەسندەبم
یا وەکو مەل پەڕەندەبم
لە عاستی گەل شەرمندەبم
ڕوو زەردی خواو هەم بەندەبم

★ ★ ★

خاکی خۆمە زیدو مەئوام
دوور لەشەڕو دوور لە دەعوام
لە ناو مالما بێجێگا مام
بوون بە دوژمن بابو برام

لاچۆ برۆ هەی دایکی (هاڵ)
بە جێم بێڵە (سوری چاوکاڵ)

★ ★ ★

تاریکستانە جێی شەوم
بەڕۆژ ناوێرم دەرکەوم
بەڕۆژو شەو قەت ناسرەوم
نابێ ، ئەبێ من سەرکەوم
شوعلەی ڕووناك من لە خەودا
دێتەبەر چاوم لە شەودا

★ ★ ★

دەورو پشتم ڕووناك ئەبێ
دنیا جارێ چاك ئەبێ
خائن وەکو (زوحاك) ئەبێ
کورسی قەسری کەلاك ئەبێ
ئەوسا منیش بێباك ئەبم
ڕەفیقی پیاوی چاك ئەبم

★ ★ ★

دنیا هەمووی دڵشاد ئەبێ
ڕێگەی ڕاستی گوشاد ئەبێ
ئەسیر لە بەند ئازادئەبێ
زەمانی عەدلو دادئەبێ
ڕۆژی ڕەشی ئیستعمارە
جەژنو شادی کرێکارە

★ ★ ★

خەریکی ئیش‌وکار ئەبم
کرێکاری بەکار ئەبم
دوور لە دەردو ئازار ئەبم
پشتیوانی هەژار ئەبم
ناچمە سجن‌و ناچمە زیندان
خزمەت ئەکەم بۆ نیشتمان

★ ★ ★

ڕەش‌و ڕووتم زۆر خۆش‌ئەوێ
ئەقطاعی نابێ سەرکەوێ
هێزی هۆزم قەت نانەوێ
با سەرکەوێ ، باسەرکەوێ
ڕیشەی زاڵم دێنێ لەبن
بمرێ دوژمن • بمرێ دوژمن

★ ★ ★

هەرکەس هەوڵی هەر بۆ خۆیە
نەك بۆ منە یا بۆ تۆیە
هۆزی نازك ڕەنجەرۆیە
نانی وشکی بە بێ دۆیە
هەوڵت ئەبێ تۆ بۆ گەل‌بێ
پۆل گرتنت وەکو مەل‌بێ

★ ★ ★

لە لای خۆمان ئێمة پیاوین
چاوەڕوانی چاوو ڕاوین

گیرۆدەی بەن‌و باوین
حەپس‌و دیل‌و پەل‌بەسراوین
زنجیر قەف قەف کۆت ئەشکێنم (١)
تۆلەی دیلی زوو ئەسێنم

★ ★ ★

ئازاد ئەبم ئازاد ئەبم
بە ئازادی من شادئەبم
هاوپشتی عەدل‌و دادئەبم
گەل (شیرین)ە ، فەرهادئەبم
قولنگی عەزمم لە پۆلایە
(بێستون)م لە لا بایە

★ ★ ★

پشت بۆ هەژار دانەوێنە
با سەرکەوێ وەك ئاوێنە
مەردی ، راستی زوو بنوێنە
زولم‌و زالم بخنکێنە
لاوە کە تۆ ئازاد ئەکا
لاوە دوژمن بەرباد ئەکا

★ ★ ★

دەس ڕاکێشە بۆ کرێکار
بۆ فەلاح‌و بۆ جووتیار

یەکیان‌بخە بۆ ئیستیعمار
دەری ئەکەن بە نوکەدار
ئیشی چی‌یە ؟ لە لای ئێمە
هیوای شەڕی بۆچی پێمە

★ ★ ★

ئیستیعمارت خەرەفاوە
وەها سەری لێ شێواوە
بۆ (گا) ئێسقانی داناوە
بە ڕەشکە کای بە سەگ داوە
هیوای هەموو چاوڕاوە
داری دەمانچەی شکاوە

★ ★ ★

لەگەڵ گەلدا فڕوفێڵت
حیلەو درۆو چەوت‌و چێڵت
بێنە پاڵت هەموو خێڵت
زەوی ئێمە نابڕێ بێڵت
زەوی ئێمە هەر بەیارە
تەنها هەر بۆ کرێکارە

★ ★ ★

هێزی گەلە گەل سەرئەخا
چەپکە گوڵی وا (کەر) ئەخا
دوژمن لە ترسی بەر ئەخا

وەزیر لە جێی چۆکەر ئەخا
قوماری تۆ هەر بۆ نەوتە
پێرو جووتت هەموو چەوتە

★ ★ ★

شەعب ئێستا خاوەن بیرە
خاوەن لاوی وریاو ژیرە
جولانەوەی بە تەدبیرە
هەرچەن ڕێگەی چاڵ‌وبیرە
باڵەوێ بێ‌زوو سەرکەوێ
بە ڕۆژو شەو قەت نەسرەوێ

★ ★ ★

ئێمە زۆر زۆر لێ‌قەوماوین
بێ‌کەس ، بێ‌دەس ، زۆر داماوین
بۆ سەربەستی تێ‌شکاوین
لەسەر ئەزرا بێ‌ناو ماوین
بۆ چەرخی کورد وا بگەڕێ
لاوی ئەبێ زوو ڕاپەڕێ

★ ★ ★

هەڵسن بە جارێ لاوی کورد
زوو ڕاپەڕن بەدەستو برد
بۆرە پیاوو فەلاحی ورد
کرێکارانی کوردی گورد

مەژین بمرن بە ئازادی
نەوەك ئەسیری‌و بێدادی

★ ★ ★

ڕۆم عەجەم ، هندی‌چینی
شەرق‌و غەرب ۰ سەرزەمینی
هەموو بە شەڕ ۰ چ‌بێ دینی
کە تۆ لێیان زۆر بەقینی
تێکڕا برای هاوپشتمن
لەگەڵ تۆدا هەموو دوژمن

★ ★ ★

سیانزە ملیۆن کوردی ناودار
بێ‌نان‌و ئاو لە ژین بێزار
حەپسن دیلن بێ‌ئیش‌و کار
بۆ ئەم ، بۆ ئەو وەك خزمەتکار
تۆ کوردت کرد بە سوسەمار
وا دەست‌ئەدا بۆ ئیستیعمار ؟

★ ★ ★

لاوانی کورد قەت ناخەون
هەوڵ ئەدەن پێش بکەون
سەردائەنێن تا سەرکەون
نابێ سەعاتێ بسرەون

بۆچی لە جوو کورد کەمترە
خاکت بەسەر ، زۆر زیاترە

★ ★ ★

چەن سپڵەیەك بۆت بوون بەگا
دانا لە دەستت ڕائەکا
لا چۆ برۆ کێ شەڕ بکا
ئابرووت تکا ، ئابرووت تکا
ئاشتیم ئەوێ ئاشتیم ئەێ
خوێنڕێژ قەت نابێ سەرکەوێ

سلیمانی : ١٩٥٢

---

(١) ئەشێنم (ئەشکینم) بەراستر زانی ٠

چاوەڕانی

چاوم ئەبلەق بوو سپی ، بلقی دۆ
چاوەڕوانیم کرد هەر نەهاتی تۆ

ساردی هەناسەم بۆ چاوی کاڵە
فرمێیسکی سوورم لە خوێنی ئاڵە

وا گیانم دەرچوو بۆچی نات‌بینم
دەك بەختت سوتێ گیانی شیرینم

تۆ زۆر سوێندت خوارد کە بێ‌بەینەت نیم
ها ! فەرموو ئێستە بە کوێری من دیم

★ ★ ★

بینایی دیدەم گلێنەی چاووم
بۆ تۆ من کوێر بووم بۆ تۆ داماوم

(تۆ هەر نەهاتی بە سەر وەختما
پێت نەنا بە بان زامی سەختما)

چی بوو تاوانم بێجگە لە وەفا ؟
پاداشت چی‌بوو بە غەیری جەفا ؟

ئەو چاوە کەوا بە ڕۆژو بە شەو
چاوەڕێی تۆ بوو لێی حەرام‌بوو خەو

هەردووکی کوێر بوو داهات سیالایی
تۆی داپۆشیوە لەژێر تارمایی

با کەس نەتبینێ دڵ لایگرانە
هەرخۆی سەیری کا ئەو چاوەجوانە

هەر لێت نەگەڕا دڵەی داماوم
هەتا خستیتیە ژێر پەردەی چاوم

بەزوڵفو پەرچەمی

بەزوڵفو پەرچەمی وەك مارو عەقرەب
ئەكا پاسی دو گەنجی کوڵموغەبغەب
لەبەر دەرگاکەتا جێگەم ببێ من
بەسە بۆ ڕۆتبەو تەرفیعو مەنسەب
لەسەر لەوحی دڵم ئەلفی قەدت بێ
وەهای نووسی مەلا بۆ من لە مەکتەب
کە تۆ دەرکەوتی شەوقی چۆن ئەبێ نوور
کە خۆر هەڵبێ لە کوێیە مانگو کەوکەب
لە بەحری تاڵی دنیادا ژیاوم
ئەژیم تا گیانی شیرین دێتە سەرلەب
ئەوێ ئیمرۆ لەلای خەڵقی موهیمە
لە لای من قەشمەریو گاڵتە گەموگەب
درۆیە پیاو خیانەت کا لە قەومی
کە سەگ نایکا لە ناسیاوی مرەو حەب
قەزیەت کوردو فێڵی مامە ئینگلیز
درۆو ئاینە ، چاوو ڕاوە مەزهەب !
نیازم لای خودا هەر یەك نیازە
ئەویش ئازادیە بۆ کوردە مەتلەب

بەد بەختی

بەختی من بەدبەختە خەڵقە پێم‌بڵێن چارەم چی‌یە ؟
سەرئەهێنم سەرئەبەم تەدبیری ڕاستم لا نی‌یە

خوا ئەزانێ من دڵم پاکە سپی خاڵی لە غەش
دۆستی شیرینم لە عاستم ژەهری ماری دێمیە

داری هەرمێو سێو ئەنێژم پاکو بەردارو تەمیز
بنیەکێڵم ، ئاوی ئەدەم ، کەوتە بەرداری (بی) یە

زەویەکێڵم پاکو پوختە دای‌ئەچێنم من بە گوڵ
سەوز ئەبێ خەیمە ئەدا (بەی‌کوڵ) لەگەڵ دڕکی‌زیە

گەنمی سووری پاک ئەچێنم وەردی پوختە تۆو ئەکەم
سەوز ئەبێ گشتی (مرۆر) (دوگونە)و پیسایە

من خەتای کەس ناگرم دنیا درۆیە چاووڕاو
من بەراستی تێگەیشتم (ڕاستی) باوی نی‌یە

ڕاستیتان پێ‌بڵێم : کوژراوی دەستی ڕاستیم
توشی سیلی کردووم ، خۆراکی ئەو جەرگو سی‌یە

بەغدا مایسی ١٩٥٢

کورد

کورد هەموی دڵسۆزە ئەمما پیاوی هوشیاری کەمە
ئەو کەسەی پیاوە خەریکی میحنەتو دەردو خەمە
من بە مەنتیق هەر قیاسی وەزعی کوردستان ئەکەم
حاسلی ئاخر نەتیجە چاوورِاوەو هەمهەمە
دەستەپاچە بێزمانن روو بە ڕووی بێگانەکان
خۆ بەخۆی خۆیان دەمانچەو خەنجەرو شیرو قەمە
بوو بە دۆزەخ نیشتمانت پڕ لە دیلو بەندی‌یە
خۆ بەهەشت بوو سەیری‌کە ئەم شاخو دەشتو گوێ چەمە
بێشەیی شێرانی (ماد)و جەرگەی کوردانی گورد
مامەڕێوی خۆیو کلکی تیائەکا گاڵتەو گەمە
کوردە هەڵسە ڕاپەڕە تاکەی وەها تۆ دیل ئەبی
قەومی سەربەرزت بە جارێ ژێر چەپۆکەی عالەمە
ئاسمانی عەدلو عیرفانی زەمانی عەسری نوور
هەر لە عاستی قەومی کورد تاریکو نوتەك هەرتەمە
بۆ برینی زامو ناسۆری سیاسەت بێحەکیم
ئیتیفاقو یەکیەتی وەك پانسلینو مەڵحەمە
هیچ گەلێ بێ پێشەوا پێش‌کەوتنی هۆزی نەدی
چۆن بە بێ شوان ڕائەگیرێ مێگەلو ڕانو ڕەمە
وا (گوریسێکی سیاسەت) بادراوە گورزە هۆن
ڕای ئەکێشن جوڵە ناکا کورد لەجێی خۆی مەحکەمە
(ورزە هۆنە)(۱) ئەم گوریسە بەڵکی (شیرازەی)(۲) هەیە
هێزی کوردە لابەری شیرازەو هەم شەرزەمە

بێ‌محامی بێ‌تەشەبوس حەقی خۆی داوائەکا
ڕووت‌و قووتی‌و ناتەواوی شاهیدن بۆ مەحکەمە
خاک‌و ئاوی بەش‌کراوە سوخرە کێشە پاووژن
(مەحکەمەی عەدلی دوەل) تەمسیل ئەکا (مامە خەمە)
تۆ بڵێی ڕۆژی بە لای کوردا فەلەك چەرخێ نەدا
دەربخا نەجمی سەعادەت ڕاپەڕی کورد ئەو دەمە
هیچ گومانی تیانی‌یە تەئریخ نۆرەو دەورەیە
ڕۆژی شین ئەڵبەت ئەبێتە ڕۆژی شایی‌و زەمزەمە

سلێمانی : ئەیلولی ١٩٥٦

---

(١) گوریسی سیاست ـ میساقی بەغدادو معاهەدەی سەعدئاباد ·

(١) گورزەهۆن : هۆندنەوەی پەت ڕەنگاورەنگی هەیە · خـــاوکرژ بادراو · هۆنینەوە ـ پانەهۆن هەیە ، گورزەهون هەیە · پانەهۆن لە سێ لیپ ئەهۆنرێتەوە لە شکڵیکی پانا ڕائەوەستێ و زۆر قایم نی‌یە · بەڵام گورزەهۆن لە چوار لیپ ئەهۆنرێتەوە لە شکڵێـــکی مدەوەرا ئەوەستێ و زۆر قائمــەو بە کەلکی هەموو ئیش‌و کارێکی سەخت‌دێ ·

گوریسی سیاســـەتی ڕاکێشانی قـــەومی کورد بۆ خنکاندنی گورزەهونە چونـــکە بەسێ‌لیپ و زۆر مەحـــکەم هۆنراوەتەوە (١) شالیپ پەریتانیا (٢) تورك (٣) ئێران ، ئـــەم دوو لیپـــە مەربووتی شالیپن بەریتانیا نەوت‌و فەڕو بەرەکەت مـــەعادین‌و خێراتی هەرسێکیان ئەبا لە بەرامبەرا کوردیان ئەداتێ‌و بۆ قائمی شیرازەی ئەم پەتەگورزەهونە شیرازەی بە ئەمەریــکا و پاکستان گرتووە ·

(٢) شیرازەی ـ بۆ قائمی ئەو پەتە کوردەکان جگە لەوە کە بە چوار لیپ قایم ئەیۆننەوە دیسان هەر چواریان دەورە کەی بە بەنێــکی کرژو ·

پێنج خشتەکی

لەسەر هەڵبەستێکی ئەحمەد حەمدی صاحبقران

دەربەدەر بووم‌و غەریبم من بەدەس ناپاکەوە
وێڵ‌و سەرگەردان‌و حەیرانم بەسینەی چاکەوە

چاو بەخوێن‌و لێو بەئاهو سەر بەتۆزو خاکەوە
(وەك هەوا کەوتوومە گێژی گونبەدی ئەفلاکەوە)

(ڕەبی ببینم وەکو کیسرا بەسینەی چاکەوە)
من بەدەست گەردوونەوە جەرگم هەناوم لەت‌لەتە

شاهو سوڵتان وەزیری لا گەداو بێ‌سەتوەتە
بێ‌وەفاو پڕجەفا بێ‌ئیحتیاجی حوجەتە

(بۆ کەسێ تا سەر وەفاداری نەبوو بێ‌مروەتە)
(سەیری ئەسکەندەر بکەن ڕۆیی بەمشتێ خاکەوە)

تەوقی زەڕینی بە کەردا ئەسپی نەژدی مردووە
تینویی ئاوی حەیاتە زەهری ماری چەشتووە

پێچ‌و ناسازە تەبیعەت قەرنەها هەروا بووە
(چاکە دایم هەر لە پێناوی خراپا ڕۆیوە)

(گەوهەری دەریا بەدایم وا لەژێر خاشاکەوە)
چەن لەژێر خاکا ڕزانی لاشەیی شاهو وەزیر

پیاو بەسەر دارائەکا ناپیاوە سەردارو ئەمیر
بێ‌غوبارە تیغی دارین ژەنگ ئەیێتە تیروشیر

(هەر شکستی ئەهلی مەعنای مەتلەبە دەورانی‌پیر)
(ڕەش ئەخاتە سەر سپی پیسی ئەخاتە پاکەوە)

ئەهلی غیرەت قەت بە قەولی ئەم سەگە قانع نەبێ
تەفرەو مەکرو فروفێڵی بە گوێێ سامع نەبێ

گەر لەدنیادا بمێنم فرسەتیش واقع نەبێ
(ئینتقامی خۆم ئەسێنم جەهل ئەگەر مانیع نەبێ)

(شوعلەیی ئاهم ئەنێمە خەرمەنی ئیدراکەوە)
ڕاحەتی دنیا سەراپا تا بە ئاخر میحنەتە

سەڵتەنەت ئیمڕۆ ئەگەر مابێ لەکونجی عەزلەتە
تاجی خوسرەو جامی جەمشیدی وەکو سواڵەلەتە

(خەرقەی شاهو عەسای مووسا گەلێ بێ‌شەوکەتە)
(فەخری ئێمە وا بە کەوڵو پۆستو دار مەششاکەوە)

تێ‌بگەن ئێمە ئەسیرین موختەسەر من وا ئەڵێم
دەستت بەسراوە مەڵێ من ناوی خۆم مێجەر ئەنێم

فائدەی چی ناوی حەپسە با لە زەڕگیری نقێم
(عیبرەتە ئەربابی غیرەت تێ‌بگەن من چی‌ئەڵێم)

(ئەهلی عیسمەت حەپسە سەربەستی بە لای بێ‌باکەوە)
ئەی برا بێگانە چاکە سالە خزمو دۆس هەڵێن

تاقە یەك‌کەسیان ئەشێ بۆ شیری نۆ مەنجەڵ هەوێن
بۆ فڕانێ مەنفەعەت (صاحبقران)ێ دائەنێن

(قەومەکانی ڕوپیەخۆرم دێنە بەرچاوم ئەڵێن)
(گەر بە جۆ بمرێ شەهیدە سەگ بە گۆشتی لاکەوە)

گەرچی عەدلی ئێستە وایە شێر لە ڕێوی ڕەم‌ئەکا
حاجی‌یە ئەسنافە ئیمڕۆ ئیدعای جەم‌جەم‌ئەکا

بۆ نەمانی ئەهلی عیزەت (وا) سیاسەت زەم‌ئەکا
(تا ئەبێتە مولکی ئەربابی حەمیەت کەم‌ئەکا)

(ئاگری تاجر ئەنێتە خەرمەنی مەلاکەوە)
شین‌و واوەیلایە ئیشم خواردنم هەر دەردوخەم

ئاهی گەرمم هەڵئەکێشم گڕ لە دنیا بەرئەدەم
خوێن لە چاوم هەر ئەبێ بێ قوڕبەسەردا هەرئەکەم

(شەرتە تا ڕۆژی قیامەت دەس لەئەژنۆ بەرنەدەم)
(سەر لە قوڕ نێم بۆ سیادەت بەم دڵەی غەمناکەوە)

حەسرەت‌و داخ‌و ئەسەف سەدناڵەوو ئاهوفیغان
بۆ ڕەئیسی شێخ‌و سادات‌و ئەمیری کوردەکان

بۆ حەفیدی حەزرەتی کاك ئەحمەدی قوتبی زەمان
(بۆ دیاری حەزرەتی مەحموود مەمدووحی جیهان)

(تاقە یەك‌گوڵ‌بوو بە فەرقی پیری ئەحمەد کاکەوە)
بۆ دوو(۱) شێرزادانی مەعصوم مۆنیسی دەردو ئەلەم

بێ‌کەس‌و بێ‌یارو یاوەر ویڵی شارانی عەجەم
دوای ئەمانە من بە دڵزاری بەکوڵ دیسان ئەکەم

(بۆ دوو مەحموودخان ئەمیری سەرحەدی ڕۆم‌و عەجەم)

(بو لە ئەصحابی قورەیش‌و چوونە سیلکی چاکەوە)

فەسلّی گوڵ ڕۆین‌ئەبێ بۆ خۆی بزانێ عەندەلیب

من لە بەحری بیری تەئریخا (غریق) مابووم عەجیب

هاتفی غەیبی (ندای فەرمو الا غەمگین ئەدیب)

(ساڵی تەئریخی ئەبرسی (آل کاك احمد غریب))(۱)

(کەوتە عالەم دڵ‌حەزین‌و دیدەیی نمناکەوە)

- سـەلام -

---

(۱) (دووشیرزادان) مەبەس شێخ رؤف‌و بابا علی کوڕانی شـــێخ محموودن چونکە کە باوکیان بە برینداری گیراو لـە دەربەندەوە نیررا بۆ بەغدادو لەویوە بۆ تانە ئەم دوومناله لەگەڵ هـــەندی کەس‌وکاریانا فیراریان کـــرد بو ئێـــران بە راســـتی زۆر نارحەتی‌یان بینی ٠

(دوو مەحموود) مەحمود خانی کانی‌سانان‌و مەحموود خانی دزلی مەبەسە ٠

(۱) ال + کاك + احمد + غریب

۳۲ + ٤۱ + ۵۳ - ۱۲۱۲ = ۱۳۳۸هـ

هەشت فلس

بیستو دووی مانگ بو هەشت فلسم مابوو
هەر فلسێ لەگەڵ ڕۆژێ وەستابوو

واسیتەی ژینو شەوقو ئیدارەم
هەشت فلس بوو هەمووی کۆمەڵی پارەم

جێگەی تایبەتی هەبوو لە گیرفان
مەخصوصی بۆ خۆی چوار پەردەی جزدان

دەستێکم دایمنابووە سەرسەری
بە دڵ ئەم پاراست نەیبا سەرسەری

مانعی خەمو پەژارەی شەوبوو
هیواو ئەمەڵو ئومێدم ئەوبوو

ڕەفیقێکمبوو زۆر خۆشەویستبوو
دڵڕاگرتنی بەدڵ پێویستبوو

وتی سبەینێ دوای نۆیژی شێوان
وەرە بۆ ماڵۆ وتم بەچاوان

ڕۆژی بیستودوو سەعات شەشی شەو
نوستبووم ، هەڵسام ڕاپەڕیم لەخەو

لەبەر (تورمپا) سەروگوێم شۆری
بیجامەمداکەند جلم لێگۆری

بۆینباخم‌بەست قوڵفێکم لێنا
بەڵێ : دەستێکم بەخۆما هێنا

(ماینوس)م بانگ‌کرد (گێل بەنە مادام)
ئوصولەن لەدوای سەلام‌و کەلام

ئەرۆم بۆ ماڵێ هەتا نیوەشەو
لەوێ نان‌ئەخۆم دێمەوە بۆخەو

لە خوای ئەویست (مادام) وەك جاران
من برۆم ئەویش بروا بۆ گەران

بەڵێ مەعلومە بۆ گاڵتەو گەمە
گاوور دەرئەچن شەوی یەكشەمە

لە (باب الشرقی) تا (اعظمیة)
حەوت کیلومەتر هیچ کەمی نی‌یە

سواری پاسێ‌بووم باکم لەچی‌یە
ئەزانم (رشید) بێ‌پارە نی‌یە

هەر هەشت فلسەکەم دا بەکرێ‌دا
داوی موفلیسیم بۆ خۆم گرێ‌دا

چۆڵ‌بوو بەجارێ چوار پەردەی جزدان
(سەوزەڵێ)ی ئەووت ئەسپێ لەگیرفان

ترنجامە ناو کۆمەڵی ناو پاص
لە ئەعزەمییە خۆمم‌کرد خەلاص

دابەزیم دەرچووم خۆمم لێ تەکان
بو لای دەستەچەپ ملم بۆ چەرخان

ورد ورد ئەرۆیم دڵکەوتە خەیاڵ
زۆر سەیرە (رشید) دەرچووبێ لە ماڵ

لۆژلۆژ بێمەوە بێ پول‌و پارە
ببم بە پەندی کوردی ئەم شارە

لەگەڵ لەو وەزعە کە چوومە کەمین
بەبێ ئیختیار هارەی پێکەنین

لەم فکرە دڵم زۆر زۆر ئەترسا
چوومە بەردەرگا توشم بوو (موسا)

کام موسا ؟ کوێرێك یەكچاو وەك شەیتان
سەد لەعنەت لەو بێرەحمەت لە هامان

پرسیار :ـ
موسی ، ئەفەندی لەخەو هەڵساوە ؟
بڵێ : لە دەرگا فلان وەستاوە !

سەرێکی بادا ، ملی بۆ کرد لار
تەماشای کردم چاوی چەپ‌و چوار

وتی : ئەفەندی لەپاش نیوەڕۆ
هەڵسا ، خۆی گۆری دەرچوو بەر لەتۆ

ئەم پسولەیەی نووسی ، دای بە من
کە بیدەم بە تۆ فەرموو بیگرن

پسوڵەم وەرگرت چاوم پیاخشان
بەڵێ : (کاك رەشید) کووتی خۆیوەشان

شادیم شێویا کەیفمبو بە دەرد
ڕەقڕەق ڕاوەستام ئەژنۆمبوو بەبەرد

وەك شیفەلەتە چۆن نەبم لەتلەت
دە ئاسمان بەرزو دەسا زەوی سەخت

هەڵمناکێشێ ئاسمان بۆ حەوا
خۆ دیارە زەوی کە قووتمنادا

زلزل دۆش دامام ، خۆم ئەڵێم بەخۆم
فلسێك شكنابەم من بۆ کوێ برۆم

بیرم لێئەکرد سەرم سڕ ئەما
حەبەسام ، دامام ، تا واقم وڕما

شێوەنی جیاووك

دەك فەلەك بمری تۆش بەسەرەتان
دارزێ جەرگ‌و جومگەو ئێسقان

برۆی بگەڕیی شاران بە شاران
دەستت نەکەوێ تۆ تۆزێ دەرمان

بەردی بنچینەی قەلاّی قەومی کورد
تۆ لە ناوت‌برد

درەختی هیوای کوردانت وشك‌کرد
جیاووك بوو مرد

کێ هەڵسێ ئیتر وەك شێری زەمان
دەرخا قەزیەی کوردوکوردستان

کەی مەئساتی ئەنوسرێ (بارزان)
نەما باوکی جەسووری (بۆتان)

کێ هەردوو دەستی ڕاکێش سەدجار
بۆ کوردی هەژار

لە دەشت لەسەرا لە شار لەبازار
خۆیشی مەینەت بار

کێ له مه‌جلسدا ئه‌توانێ هه‌ڵسێ
وه‌ك شێر ڕاوه‌سێ

حقووقی قه‌ومی یه‌كیه‌ك بپرسێ
له‌كه‌س نه‌ترسێ

کێ بیكاته‌وه (یانه‌ی سه‌رکه‌وتن)
بۆ كوردی مه‌زن

دایم هه‌وڵی بێهه‌ر بۆ یه‌كگرتن
به كوێری دوژمن

میرم تۆ نامری ئاسارت دیاره
زۆر پایه‌داره

قه‌ومی كورد یه‌كسه‌ر بۆ تۆ خه‌مباره
له‌ژین بێزاره

میری شیرینم مه‌عروف جیاووك
بۆ كورد بووی باووك

كورد بۆ تۆ ئه‌ڵێ چه‌ند به‌ندی لاووك
دڵئه‌سوتێنێ وه‌كو چراووك

شێوەن (١)

بۆ هاورێیەکی زۆر شیرینم

کام دەردە دیسان وا دڵ ئەجۆشێ
کام خوێنی جەرگە دەروون ئەینۆشێ

کام وەیشومەیە وا هینای بەتاو
تۆوی ئەمەلی بردین بە لافاو

کام تر یشقەیە بە یەك مەخشەڵان
گردی ئومێدی کرد بە کەنەڵان

بۆ بەندیخانە دەرگای داخرا
بۆ بەندی جەرگم بە جاری بڕا

کام سێدارەیە بۆ کێ هەڵخرا
ملی کام کوردە لە تەناف درا

---

(١) ئەم شیعرە تەواو نەکراوەو لەوە زیاترمان دەستنەکەوت •
(ئومێد)

چـوارین

ـ ١ ـ

وا مەزانە عاجزم من عەزمی جارانم هەیە
تابی سەرماو زوقمو تۆفو بەفرو بارانم هەیە
گۆشە گیریم پێت بڵێم بۆچی قبوڵە ئەیوەتەن
پیمی هارو ترسی شێتو خۆفی مارانم هەیە

ـ ٢ ـ

خۆزگە ژیانم هەموی شەو ئەبو
دوژمن خەریکی شیرین خەو ئەبو
من لەگەڵ یارا سەرلەسەر سەرین
پشتم لە دنیاڕووم هەر لەو ئەبو

ـ ٣ ـ

دنیا خۆی چی‌یە ؟ ژیانی چی‌یە ؟
خواردنو خەوتنە ، هیچ کەڵکی نی‌یە
ڕاست بڕۆ بژی دەرچۆ بە ڕاستی
دۆستی بە درۆ هەر دوژمنی‌یە

ـ ٤ ـ

مانگی خەڵقی هەر بەشەو هەڵدێ لەسەر شاخ‌وچیا
مانگی من هەلدێ بەڕۆژو شەو لە ژووری خانوا

مانگی کێوی کەی ئەگاتە مانگی ماڵی پڕ لەنار
مانگی من یەك خانمە ئێستە لەڕیزی بانوا

ـ ٥ ـ

یاری شیرین‌و عەزیزم بەسیە ئازارو جەفا
چی ئەبێ جارێ ببینم من لەتۆ تۆزێ وەفا
هەر بەتەنها من حەزین‌و دەستەئەژنۆ قوڕ بەسەر
عالەمێ مەشغووڵی کەیف‌و شادی‌و سەیرو صەفا

ـ ٦ ـ

تف لە شێخ‌و تف لە ئاغا تف لە بەگ
تف لە جەردە تف لە دز خۆزگەم بە سەگ
بەچکەدز هەر دز ئەبێت‌و بەچکە گورگ گورگ ئەبێ
گیا لەسەر تۆوی دەرێ یاخو لەسەر بنجە لەرەگ(١)

ـ ٧ ـ

دڵ ئازار مەدە ، قەت دڵ مەشکێنە
بە ئاگری ڕق ، کەس مەسووتینە
گەر ئاسوودەکی یەك جاریت ئەوێ
خۆت برەنجێنەو کەس مەرەنجێنە (٢)

\- ٨ -

جەژنی نەورۆزتان یاخوا پیرۆزبێ
شەوتان هەر ڕۆژو ڕۆژتان نەورۆزبێ
هەر ئەم ڕۆژە بوو کاوەی کوردی گورد
مێشکی زوحاکی بە چەکوش ورد کرد (٢)

\- ٩ -

کەریم خانی زەند

نامری تۆ زەندەئی ئەی شاهی زەندی کوردەکان
ناوی تۆ ویردی زمانە تاوەکو دەوری زەمان
شاسواری دەشتی (داد)و ئەی قەڵای ئەمن و ئەمان
جێگری ساسانیان ، ئەردەشیری بەبەکان

---

(١) لەو دیوانەدا نورسرابوو کە لـە بەرێز دکتۆر (عیزەدین مستەفا) مـــان وەرگرت .

(٢) لە کە شکۆڵەکەی مامۆستا عومەر عبدالرحیم وەرگیراوە کـــە پێشکەشی کردووەم .

(٣) لە دەمێ (ناهیدەخان)م وەرگرت .

تـــاك

ـ ١ ـ

نەمزانی فەلەك وا لە كەمینا
ئازارم ئەدا لە جۆشی ژینا

ـ ٢ ـ

من ئەگەر تۆی پێ نەبینم چاوی تیژم بۆچی‌یە
باوەڕم گەر پێت نەبێ ئیمان و دینم قەت نی‌یە

ـ ٣ ـ

حەقیقەت شێخ‌و موفتی دەعوەتی خواردی
چەفائیدە تیا نەبوو خۆ لوقمە قازی

ـ ٤ ـ

دەنکێ خاڵی شین لەسەر گۆنای جووان
بازاڕی هەزار وەنەوشەی شکان

تاقه کوره‌که‌م

به بوونی مردنی ـ نه‌وشیروان ـ کورمه‌وه گه
له سلێمانی له تشرینی دووه‌می سالی ۹۳۹ دا مـرد

جه‌رگك هه‌ڵئه‌قرچێ دڵ پڕ له ناڵین
جه‌رگم بڕاوه
چۆن ئۆقره ئه‌گرێ سه‌ر له‌سه‌ر سه‌رین
مێشکم پژاوه
بۆ دوایی نه‌هات فرمێسکی چاوم
هه‌تا بو به خوێن
په‌ترۆکه‌ی نه‌به‌ست جه‌رگی بڕاوم
تۆ بێ‌سه‌رو شوێن
یه‌ك تیری مابوو چه‌رخی به‌دکردار
خستیه که‌مان

جه‌رگك‌و دڵ هه‌ردووی پێکا به‌یه‌کجار
ده‌رچوو له نیشان

تورێ بۆ لاشه‌ت بۆ ڕووناکی دڵ
دڵ ئه‌سوتێنێ

فڕێدرایه توێی تاریکی گڵ
زوڵمه‌ت ئه‌هێنێ

نازانم یادت چۆن له توێی دڵدا
ماوه‌و ئه‌مێنێ

هیچ شتی نازی لە توی سکڵدا
کلپە ئەسێنێ
چونکە تۆ مەیلت بەڕەنگی گوڵە
گوڵێ ڕەنگینم
فرمێسکم گوڵگوڵ لە خوێنی دڵە
کۆرپەی نەخشینم
کلۆڵی شینە ئیشم بەنۆرە
ڕۆڵەڕۆ ڕۆڵە
دەستە ئەژنۆبووم ، بووم بە کۆتەرە
لەم دەشتە چۆڵە
دڵ بێئارامە جەرگ بە تیرەوە
دەردم کاری یە
گیانت کێشرا دەم بە شیرەوە
زامم دیاری یە
ڕۆڵەی پێڕەوکەم منالی دووساڵ
ڕۆڵەی شیرینم
بە ژیری گەورە بە ژیان منال
ئیتر نات ببینم
تا دڵ بەیادت ڕۆژێ نەسرەوێ
لە گریەو نالین
دواچۆڕی نایە ساتی لە شەوێ
فرمێسکی خوێنین
چەن دڵ بە یادت خۆی دڵخۆش ئەکرد
لە ژیانتا

ئێستە ئەسوتێ بە یادت ووردووورد
لە گریانتا
ئاگری مەرگت جەرگی هەڵقرچان
گڕیسەند بە تاو
کەفوکوڵ ئەکا دڵ وەکو قازان
هەڵئەچێ تاوتاو
خول ئەخوا چاوم لە کاسەی سەردا
وەکو هەڵماتت
خاك بازی ئەکەم ئەیکەم بەسەردا
من بۆ مەماتت
بە یەك دەست ئەتدا لە تۆپی فتبۆڵ
لە یاری گەرما
بە هەردوو چەپۆك تا شل ئەبێ قۆڵ
ئەدەم بە سەرما
سا خۆزگە فەلەك یەك کوری ئەبوو
شیرین وەکو تۆ
ئەم کوشت ئەیبینی گیانی دەرئەچوو
ئەیگووت ڕۆڵەڕۆ

شێوەن

بۆ کاکە حسینی شێخ عبدالکریمی گرپچنە

فەلەك هەمیشە سەر لێ‌شێواوبی
بێ‌مراد ناکام
بە چەپ گەردی هەر ڕسواو بەدناوبی
بە بێ‌سەر ئەنجام
جەرگ‌و هەناوت کوت‌کوت داڕزێ
تۆ بە (سەرەتان)
جومگەو ئەندامت یەك‌یەك داخزێ
بە دەرزی‌و دەرمان
بە لاوی بمری شوێنت نەمێنێ
لەسەر زەمینا
بەزۆر ئیزرائیل گیانت بسێنێ
لە گەرمەی ژینا
بە کۆڵ بتگێڕن شاران بە شاران
بە برینداری
زگت کون‌کون‌بێ وەك گەستەی ماران
بەبێ قەراری
فەلەك هەی یەزید شەمری رووسیا
ڕووڕەشی تۆیە
کوردستانت کرد تۆ بە کەربەلا
هەر حسین ڕۆیە

گوڵ لە خاك دەردێ فەسڵی بەهاران
چۆڵ لالەزارە
چۆن بو خاك ئەچێ شاگوڵی شاران
ئێستە بەهارە
بۆچی بەجێت هیشت قاڵەو قەلەندەر
ڕەنگ‌زەردو داماو
چاوەڕوانتن وەستاون لەدەر
زوو بێرۆ لەڕاو
باوكو دایكت خوشكانو برات
هۆشیان نەماوە
خاڵوانو مامەو قەومو ئەقرەبات
پشتیان شكاوە
ئاهو هەناسەی قەومو ئەقرەبا
بو بە هەورو تەم
هەڵسا چین‌بەچین كەوتە ڕووی سەما
باران بەخوڕەم
چەن لە لام خۆش بو دانیشی لەلام
وەك شێری زەمان
دانیشن بەجووت تۆو خاڵە (سەلام)
خاكم بە دامان
یەكێ بوی‌مردیت دڵ پڕ لەهیوا
دەم بە ئۆفوئاخ
هەزاران لە دوات سەریان لێ‌شێوا
دڵیان پڕ لە داخ

(حسين) نامرێ ، حسين هەرماوە
حسين زندووە
بۆچی دیار نی‌یە ؟ چی لێ‌قەوماوە ؟
بۆچی گوم‌بووە ؟
(حسين) چۆن ئەمرێ دنیا چۆڵ‌ئەکا
بە نەوجوانی
زیارەتی مامەو باپیری ئەکا
بە شادمانی
دڵ بۆ تەئریخی وتی زووبەزوو
بنووسە قەڵەم
شێخ حسين بس لای باپیری چو
بەبێ زیادوکەم

سکالاییێکی شـاعیر

بێ بەش لەو دنیا ، لەم دنیا بەری
ئەو دەردی سەری ئەم کوێرەوەری
ساقی شەرابێ بێنە فرسەتە
ژیان گاڵتەیە ، دنیا قەشمەری (١)
کە کەڵکت نەبوو تۆ بۆ نیشتمان
چاکترە لەتۆ گاوانو شوان
بە بەرگو خەوو خواردن ئینسانی
فەرقتان چی‌یە تۆ لەگەڵ حەیوان
دارێ بەردار بێ لە پیاوی بێ‌بەر
چاکترە لە لای ئەربابی هونەر
بەری ئەو تۆزێ هەزار تێر ئەکا
بەری بێ بەری دەردە دەردی‌سەر(٢)
قەومێ کلۆل بێ خەوی گرانە
وەکو کەروێشکی نوستووی ناو لانە
دیاردی(٣) لێ ئەکەی چاو ئەنووقێنێ
گەماڵ ئەیگرێ بۆ تیرو تانە
قەومێ نەفامبێ دوای خەڵك ئەکەوێ
جێی خۆی خۆش ئەکا بزن بۆ شەوێ (٤)
تا ماڵ وەستابێ مزگەوت حەرامە
ماڵت ڕووخاوە نیرگەی ئەنەوی (٥)
کێ دەست بۆ دەرگای هەزاری ئەبا
کێ ئەیکاتەوە غەیری (ڕەشەبا) (٦)

دەستو قەڵەمی ئەم چەرخە شینە
بۆ سەرسپیو سوور دایم ڕەشەبا
(نعوذ بالله) چاوی کردگار
ئەڵێیَ نووقاوە لە عاستی هەژار
ئاهو نزوولە سەنگ دێنێتە دەنگ
بێ تەئسیر نابێ ناڵەی دەردەدار ٠

ـ سەلام ـ

---

(١) ئیشارەیە بۆ ئایەتی کەریم : (وما الحیاة الدنیا الا لهو ولعب) ٠
(٢) یەکی لە شاعیرەکانی ئێران لەم نموونەیە شیعرێکی جوانی وتووە:
مردی کــه هیچ جامــه ندارد باتفاق
بهتر زجامــه‌یه کــه درو هیچ مرد ینست
(٣) دیاردی : بانگ کردنێکە کە ڕاوکەر ـ کەروێشك ـ لـە ناو لانـە ئەدۆزنەوە بۆ تێگەیاندنی ڕەفیقەکانی بە دەنگێکی بەرز ئەڵێ :ـ غوڵامی سەری ڕاوکەرانم ، وە وام دیوە کە کەرروێشك دەنــگی ـ دیاردی ـ بیست ئیتر ڕاناکا ، وە خۆی مەڵاس ئەدا ٠
(٤) مەسەلی مەشە وورە ـ جێی خۆی خۆش ئەکا بزن بۆ شەوێ ـ ٠
(٥) نیرگــە : حەماڵی خانووە ، ئەو دارە گەورەیەیە کــە خانووی ڕاگرتووە ٠
(٦) ڕەشەبا : باێکی زۆر نارەحەتو ئایمە لە هەموو جێگەیێك زیاتر لە سلێمانیو ناحیەی سەنگاودا هەیە ، وە لە سلێمانیو ئەترافی بەم بایە ئەڵێن ـ ڕەشەبا ـ ، وە هیچ ناوی تری نی‌یە ٠
ـ سەلام ـ

زۆر عەیبە

زۆر عەیبە بۆ پیاو درۆو چاوڕاو
نەکەی گوێبگری قەت لە بەنوباو
چوار دەورت تەنرا وەکو قوڵفیداو
زەحمەت لە سێبەر بگەیتە هەتاو
بمرە قەت مەژی خۆت مەکە بەدناو

★ ★ ★

تاکەی چاوەڕێی ئەمڕۆو ئەبی
تاکەی تەمەڵ و چاو لە خەو ئەبی
تاکەی خەریکی ڕۆژو شەو ئەی
تاکەی بۆ ڕاوی قەومت کەو ئەی
بمرە قەت مەژی خۆت مەکە بەدناو

★ ★ ★

عارەقی شینو ڕەشت بڕێژە
ساتی دووسەد مەیت بۆ حەق بنێژە
لە حەق لامەدە هەر حەق ببێژە
ژاری ئەسیریو دیلی مەچێژە
بمرە قەت مەژی خۆت مەکە بەدناو

★ ★ ★

بە واتەی دوژمن قەت تەفرە مەخۆ
یەکگرن هەمو بەبێ منوتۆ
تەوەن چۆن ئەبێ بەبێ تانوپۆ

بە وادەی درۆ مەبن دەس‌خەرۆ
بمرە قەت مەژی خۆت مەکە بەدناو

★ ★ ★

خۆت بۆ خۆت نەبی کێ بۆ تۆ ئەبێ
چۆن نانی گەنم لە جێی جۆ ئەبێ
هەر ڕەنجی ئیشی خۆت بۆ تۆ ئەبێ
کورد هەر کوژراوی منو تۆ ئەبێ
بمرە قەت مەژی خۆت مەکە بەدناو

کوێرو چاوساغ

دوو پیاو هاوڕێ بوون لە ئیش و کارا
خاوەن بیروهۆش ناسراو لە شارا

یەکێکیان یەکجار پیاوێکی ژیر بوو
داناو دانشمەند پڕڕاو تەدبیر بوو

وا ڕێکەوت کویر بوو دانا دووچاوی
داما لە ماڵا بە دڵداماوی

ڕەفیق چوو بۆ لای ڕەفیقی دانا
سەرخۆشی لێکرد کە چاوی دانا

لە دوای سەرخۆشی ڕەفیقی شیرین
سەری هەڵبڕی دانای دڵغەمگین

وتی ئەی ڕەفیق وەها مەزانە
کە من کوێربوونم لە لا گرانە

دۆعام بۆ بکە کەڕ بێ هەردوو گوێم
لاڵ بێ زمانم بشکێ دەست و پێم

هەموو ئەندامان بێ کەڵک و کارە
بۆ دەردو زوخاو بارو سەربارە

کوێرایی دابێ با هەر دووچاوم
دنیا نەبینم هەتاکو ماووم

چاومان بۆچی‌یە کاکە من‌وتۆ ؟
دەرپەڕێ سپی وەکو بلّقی دۆ

یەك پیاو نابینێ بە ساڵێ دووچاو
یەك سات ئەبینێ سەدهەزار ناپیاو

پیستی تەپڵی گوێم وا شێ هەڵێنێ
بەڕەنگێ کەڕبم کەس نەم‌دوێنێ

نەبیسم باس‌و قسەی ئەم‌وئەو
بێ فەرق لە لام ڕۆژو نیوەشەو

بە کوێری‌و کەڕی سەرف کەم ژینم
نەهیچ ببیسم نەهیچ ببینم

چاو پیاو نەبینێ ، گوێچکە نەبیە ناو
دەبا کەڕبێ گوێ ، دەبا کوێر بێ چاو

دەرد بە دڵ ئەدا بینینی ناپیاو
وەك واتەی بێ‌سوود جەرگ ئەکا بە ئاو

له جۆشی کوورەی[1]

له جۆشی کوورەی دەروونی پڕ تاب[2]
دڵ ئەناڵێنی وەك تەلی روباب[3]
فرمێسکی چاوم ئاڵە وەك شەراب
جەرگ هەڵئەقرچێ ئەبێ بە کەباب
بۆ چاوی مەستی یاری عیشوەدار

★ ★ ★

داری مێخەکەو گۆڵی دەرداوە
خەرمانی گوڵەو بەناز خەملاوە
یاری نازدارە له خەو هەڵساوە
دەسماڵی پەشمین له مل ئاڵاوە
گوله وەنەوشەو نەسرین شەرمەزار

★ ★ ★

هەر بە یەكلەنجە یار بەسەرپەنچەی
ئاسکی ناردە چۆڵ ، کەو چوو بۆ هەردەی
دوو ددانی دەرخست زەردە خەنەکەی
سەدەف خۆی خستە ژێر بەحری بێپەی[4]
پێکەنی ۰ ڕژا کەوهە بە خەروار

★ ★ ★

گوڵو سونبولو نێرگسی شەهلا
عەرعەرو شمشاد ۰ ئاسکۆڵەی خەتا
بلووری بێعەیب ، گەردنی مینا

هەموو بەجارێ بازاڕیان شکا
ئەو سەروی نازە هاتە لەنجەولار

★ ★ ★

سۆفی ، تۆ دینت وازبێنە لە من
ملپانیڕیشزل · بناگوێ کولکن
خۆت لەمن مەکە تۆ بە ڕمووزن (٥)
برۆ بۆ تەفرەی پڕو پیرێژن
من بە قسەی تۆ چۆن دێمە بەربار ؟

★ ★ ★

بە تاپۆ بۆ تۆ بەهەشتو غیلمان
تێیبگەوزێن تۆو شێخی ملپان
سەوزای بەهەشت حەڵاڵە پێتنان
من بۆ جەهەنم بۆ حەزرەی نیران
با لە من دوور بێ شێخی · · · · · · · · · ·

★ ★ ★

چەند ساڵە وەعزەت فیترەو زەکاتە
هەر کۆنت نەکرد ئەم · · · · ·
بەرزبوونی میللەت لات تورەهاتە
بۆچ کوردت فەوتان بەم خەرافاتە
بەعیلم وفنون تۆ بێرە گفتار

★ ★ ★

ئەو نەو غەزالە لە دەستم دەرچوو
چی ئەوێ لە من ڕەقیبی بەدخوو
بەسیەتی بیکا تەلیسمو جادوو
بێ کەڵکە لە لام مڕەو حایوحوو
چڵشەوی عومرە ئەڵێن سەگیهار(٦)

★ ★ ★

ـ سەلام ـ

---

(١) لە کەشکۆلێکی دەستنووسی (مەلا نەجمەدین) دەرم هێناوە کە مامۆستا عبدالرقیب یوسف بۆی هێنام کە بەدستەوەم کەشکوڵەکە چاپ بکەین ٠
(٢) تاب : گەرم ٠
(٣) روبات : ئامێرێکی موسیقابەو بە زۆری عەرەبەکان بەکاری ئەهێت (رەبابە) ٠
(٤) سەردەف : جانەوەرێکی بچووکە لەناو ئاودادەژی ، سەدەف سەدەف مرواریەیە کە ناو زگی جانەوەردا دەمەیو رەقوەبێ ٠
(٥) رمووزن : گیان لەبەرێکی ئەفسوناویە کە لە چۆڵایدا خۆی هەڵ ئەداتە سەرکۆلی مرۆڤ و لە کۆلی نابێتەوە تا شەکەتو بێهۆش دەکات ٠
(٦) مامۆستا عومەر عبدالرحیم دەڵێت : شێخ سەلام حەزی لە کچێکی جوان کردبوو کە لە ڕێگەی پینجوین ئیشی دەکرد ، کچەکەش دلی دابویە ، بەڵام کورە شێخێك بە زۆر کچەکەی مارەکردو خواستی ٠ شێخ سەلام ئەم هۆنراوەیەی بەو بۆنەیەوە داناوە ٠

ئەم مەحکەمە(١)

ئەم مەحکەمە هەر چەندە بڵێین بۆگەن‌و پیسە
پیس‌تر بووە ئێستە لەبەر ئەم حاکمە سیسە
سەیری سەرو شکڵی‌بکە مەیمونە وە یا خو
مارمێلکەیە یا قومقومەی پیس‌و نەجیسە
ئەم قەومە ئەگەر پاکە ئەبێ نەچنە مەحاکم
ئەم پیسە ئەڵێن ، حاکم‌و سەردارو ڕەئیسە
وەك کلکی تەشی‌بوو ملی حاکم ڕەگەهەڵسا
فیرەو چەقەیە ، مەحکەمەیە ، ڕیس‌و گوریسە
باری نییە بۆ عەدل‌و شەرەف ورو چەموشە
بۆ بێ‌شەرەفی باسی مەکە پیسە خەبیسە
بێ‌کەڵکە دەخیلە مەکە هەجوی نەزاکەت
کوڕی سەگە ، ماڵی شەقە بابەتی لیسە

١٩٤٨

---

(١) ئەم هۆنراوەیە کاك شێخ قادری شێخ حسین بۆی نوسیووم کە لە دەمی مەندانەخانی وەرگرتووە ۰

(٢) ئەم هۆنراوەیە شێخ قادری شێخ حسین بۆی ناردم کە دەستخەتی شاعیر خۆیەتی ولام پارێزراوە ۰ لەگەڵ چەند هۆنراوەیەکی دیکەی ۰

ئافاتی ـ تاعون ـ لە ناو حەیواناتا(١)

لاسایی (تەمسیل)

(شێر ، پڵنگ ، ڕێوی ، گورگ ، وورچ ، کەر)

ـ پەردە هەڵدرایەوە ـ

یەکێك :

تەمسیل دەرسێکە ڕاست بۆ هوشیاری
ووریا بوونەوە بە ئامۆژگاری

سەرگورشتەی شێر لەگەل حەیوانات
لەترسی تاعون پیسترین ئافات

لە بێشەیەکدا گردئەبنەوە
لە باسی تاعون وردئەبنەوە

لەم چیرۆکەدا بۆت دەرئەکەوێ
کە خاوەنی هێز هەر سەرئەکەوی

بێ‌هێزە دایم بەشی‌خوراوە
قانوون بۆ زەعیف دروست‌کراوە

قووەت کە دەرکەوت حقووق بەتاڵە
قانوونو عورف کایەی مناڵە

تۆپی قووەتە ناڵەو تەقەی دێ
حەق لەژێرەوە چاوەزەقەی دێ

ژیان بێقووەت وەکو مردنە
قانوون بۆ هەزار هەوەڵ دوژمنە

بێتو بەهێزبی ژیانت چاکە
لانەی بێدەسەڵات ژێر قەبرو خاکە

قووەتی بەشەر تەنها بە عیلمە
نموونەی مەردی وەفاو حیلمە

قەومێ بیەوێ هەڵسێ سەرکەوێ
لە هەوڵی عیلما نابێ بسرەوێ

ژیان قەت نابێ بەبێ ئیتیفاق
یەکبن هەمووتان لادەن لە نیفاق

دەست بەرن دەستی یەکتر بکرن
ئەمڕۆ فرسەتە بەیانی ئەمرن

---

(١) ئەم چیرۆکە لاسایی (تەمسیل) لە کتێبی (خۆیندنی عەرەبی پۆلی چوارەمی سەرەتایی) بە دەست کاریەکی زۆرەوە وەرگیراوە وە ساڵی ٩٣٧ـ٩٣٨م لە سلێمانی لەلایەن کۆمەڵێك لـــە قوتابیانی قوتابخـــانەی (فیصلیە)یە تەمسیل کـــرا ، لەژێر چـاودێری مامۆستا (فؤاد رشید بکر) کە (مفتشی معارفی سلێمانی) بـووە مامۆستا جلال محمد کە (مدیری قوتابخانەی فصلیە)(ناجـــــی هرمزی) خوا لێخۆشبوو کە وەکیلی متصرفی سلێمانیبو ، جـگە لە پێستیشێر ، پێستی هـــەموو حەیواناتێکی هەبوو زۆر بـــە ڕوویەکی خـــۆشو گەشەوە پێشـــکەشی قوتابیەکـــانی کرد ٠ (توفیق حسن ئاغای دەوڵەت) بە ڕاستیو بێدرۆ بـــە تـــەواوی چوبوە پێستی ڕێوییەکەوە گەلێ گەلێ جوان ئەو پێستەکە چـەن ساڵێبوو کـــەوتبوو زیندووی کردبووەوە دڵهەزار دڵحەیرانی ئەبوو ٠ خـــوا هەڵناگرێ پارچەکانیتر هەموو بێقصور بوون ٠ بەڵێ یەکەم لاسایی بوو لە شاری سلێمانیدا (سەلام)٠ کاك یاسین قادر بەرزنجی دەڵێت یەکەم شانۆگەری لە شاری سلێمانی لە ساڵی ١٩٢٦دا بووە کە شانۆگەری (عیلمو جەهل) ٠ بڕوانە گـــۆڤاری ڕۆژی کوردستان ژمارە (٧١) ساڵی ١٩٨٦ لاپەڕە ١٧ ٠٠٠ ئومێد)

(پەردە دائەدرێتەوە)

پەردە هەڵدرایەوە لەسەر شانۆ شێر لە ناوەراستا وەستاوە هەموو گیان لە بەرەکان دەورەیان داوە بە چوار دەوری شێرا هەڵتروشکاون چاویان بڕیوەتە شێر تەماشای ئەکەن ٠ دوو هەنگاو دوور کەر ملی شۆڕ کردۆتەوە دۆش داماوە ٠

شێر :ــ

نابینن هەموو ماتو داماوین
بۆچ لەم پێشەدا وا تێکخزاوین

خۆمان شاردەوە لە دەستی تاعون
نەجاتمان نادا سێسەد ئەفلاتون

یەکسەر تووشئەبین دەردی بێدەرمان
کامدەرد ؟ تاعونی شوومی بێسامان

دەردێکی وەها گەورەو بێدەرمان
ئەبێ تەدبیرێ بکەین هەموومان

لە پێشینانۆ ئەم باوە
سرێکی وردە چاکیان داناوە

هەر گەڵی دەستیدایە زەبرو زەنگ
خووا بە دەردی قورس ژینیان ئەکا تەنگ

ئەگەر لە گوناه بێتو وازبێنین
ڕزگارمان ئەبێ زەرەر ناهێنین

بەلام بەر لەوە کە بکرێ تەوبە
هەرکەس کردەوەی بلێ بە نەوبە

وەرن هەموومان کردەوەی خۆمان
ئاشکرای بکەین مەعلووم بێ لێمان

هەرچی گوناهێ ڕووی‌داوە لێمان
ئیقراری پێ‌بکەین بابێ عەیان

بزانین خەتای کام حەیوان زۆرە
یەك‌یەك لە دوای یەك بلێین بە نۆرە

بۆچی ئەم پێشەبووە بە موڵە
چۆن تاعون هاتە ئەم جێگە چۆڵە

کێ خەتابارە ڕۆحی دەربێنن
جەزای خۆیەتی تێکی بشکێنن

پلنگ :ـ

ئەم فەرمودەیە بەڕێو جێ‌یە
هەرچی بفەرمووی سەرمان لەڕێ‌یە

ڕێــــوی :ـ

یاخوا تۆ خۆش‌بی بە شاهی بژی
شای هەموو حەیوان‌و گیانداری کەژی

سادەی هەرکەسێ گوناهانی خۆی
بگێڕێتەوە تەوبە بکا لێی

شێر :ـ

دەستی پێ ئەکەم بەر لە هەمووتان
بەیانی ئەکەم من ڕووبە ڕووتان

بەدڵ دیقەتکەن هەمو گوێ بگرن
چەن منالم خوارد چەن پیاوو چەنژن

چەن سوارانم خەڵتانی خوێنکرد
چەن جوانانم بێسەرو شوێنکرد

لە خوفو گوڕە لە نەعرەتەی من
زاوورە ترەكبوون چەنپیاوو چەنژن

ئنجا ئەی کۆمەڵ ئێوە پێمبڵێن
من بە خراپو بەدکار دائەنێن

من بە گوناهکار ئەدەنە قەڵەم
استغفر الله پادشای ئەفجەم

ڕێـــوی :ـ

پادشای شاهان تۆ هەرچی ناسە
تێکیان بشکێنە بۆ ئێمە خاسە

لە ترسی ئەوان ئێمە سەخڵەتین
کە ئەوان نەبن ئێمە ڕەحەتین

پلنگ :ـ

با من دوای شێر بۆتانکەم بەیان
ئەو خراپانەی هەمە هەموویان

که برسیم ببێ هەڵمەت ئەهێنم
تووشی هەرچی بم تێکی ئەشکێنم

شەو کە تاریکی شەوم لێ دایە
بەچکە ئەفرێنم لە باووشی دایە

هەر شاخێ کە من ڕێگەم تێی کەوێ
گیاندار لە ترسا تیادا ناسرەوێ

لە زیرەی منە لە شاخو داخا
گیاندار بێ گیانە بەردار بەر ئەخا

ئنجا نازانم ئەی گەلی گیاندار
ئایا دام ئەنێن بە بەدو خوێنخوار

ڕێــــوی :ـ

استغفر الله حاشا وەکەللا
لای من چاکتریت لە شێخو مەلا

گورگ :ـ

هەموو ئەیزانن کە تاریك داهات
پەلامار ئەدەم لە شاخ بۆ دێهات

لە شاخ لە چیا هەڵمەت ئەهێنم
چەن بەرخ چەنێ کار یەك یەك ئەفرێنم

چەندێ حەیوانات چەن بەسەزمان
ورگیان ئەدرم ئەیخەمە مەیدان

دایك له كۆرپه ، كۆرپه له دایك
ئەفرێنم وەك تیر بە شەوی تاریك

چەن كۆرپەی نازار چەن جوانو چەنپیر
ورگیان ئەدرِم كە كەوتنە بەرگیر

ئەمە حاڵمە كۆمەڵی دڵپاك
من پیاو خراپم یاخو پیاوی چاك ٠

رێـــوی :ـ

ئەمەی تۆ فەرمووت سا بەو خوایە
نۆشی گیانت بێ لای من حەڵوایە

وورچ :ـ

من شەوم لێ بێ ئەكەومە گەڕان
لە شاخ بەر ئەبمۆ بۆ سەر ماڵەكان

بە دووقاچ ئەرۆم وەكو پیاوەكان
هیچ باكم نییە لە تۆفو باران

بۆ گوێزو بەهێ لە باخی دێهات
وێرانی ئەكەم ئافاتم ئافات

خۆ بێتو بدەم بە لای دێ یەكا
یاخو ڕابوورم بە هەر جێیەكا

گەورەم دەستكەوێ تێكی ئەشكێنم
بچووكم چنگكەوت زوو ئەیخنكێنم

خوا بکا به شەو ڕەزێ بێتە ڕێم
هەمووی ئەشێلم ئەیخەمە ژێرپێم

ئنجا ئەی کۆمەڵ ئەی برای گیانی
من بە بەدکارو بەد خو ئەزانی

ڕێــوی :ـ

هەرچی کە فەرمووت هەمووی ئەمانە
ئیشی پیاوانو پیشەی مەردانە

(ڕێوی ڕووئەکاتە کەر ـ بە چاوێکی ڕقاوییەوە ئەڵێ):ـ

ئەی کەر ئاخری نۆرەت هاتەسەر
کردەوەو زوڵمت بێنەرە دەفتەر

گوناهو زوڵمت لە حەد بەدەرە
خوا ئەڵێ دەنگی ناخۆش هی کەرە (١)

بەهارت لێهات سەوزبو دەشتو دەر
دنیاکەڕ ئەکەی تۆ بەزەڕەزەڕ

کللك بەرزئەکەیتو هەڵئەتیزێنی
بەزەڕەو نرکە شێر ئەترسێنی

بۆچی بێدەنگی ڕاستبڕۆ ئەی کەر
گوناهت چییە بیڵێ سەراسەر

---

(١) ان انكر الاصوات لصوت الحمير ٠

شێر :-

ئەی کەر ڕاستی زوو بکە بەیان
تاکو مەعلووم‌بێ کردەوەت لێمان

گورگ :-

ئەگەر زاڵم‌نیت بۆ زمانت لاڵە
دانی پیابنێ چی‌یە ئەم حاڵە

پڵنگ :-

مەعلوومە ئیشی پیس‌وخراپە
نزیکی بەدی دوور لە سەوابە

وورچ :-

ئەوکەسە کەرە بەکەر ئەڵێ کەر
کردەوەی خراپ ناخاتە دەفتەر

ڕێـــوی :-

بە حیلەی شەیتان بەس تەفرەبخۆ
کردەوەی خۆتە دێتە ڕێگەی تۆ

شێر :-

ئەوا خۆی ئەیڵێ وازی‌لێ‌بێنن
هەرچی کردووە زوو مەیترسێنن

کـــەر :-

هەمو ئەیزانن کەوا من کەرم
لە کوێ خاوەنی زوڵم‌و دەفتەرم

بەشەوو بەڕۆژ من ئەکێشم بار
لەشار بۆ لادێ لە لادێ بۆ شار
ڕۆژی لە ڕۆژان دەمەو ئێوارە
برسیەتی دڵمی خستە پەژارە

(هەمو حەیوانەکان بە جارێ بەچاوی ڕەقەوە تەماشای کەرئەکەن‌و سەر بائەدەن‌و ووردە ووردە ئەمرێنن) ٠

باری گران‌و قورسم کێشابوو
شعوررو هۆش‌و بیرم نەمابوو
هێندە برسیم‌بوو ئەژنۆم ئەلەرزی
وا باریك بووبووم وەك داسك‌و دەرزی
بەبێ کاو ئالیك تا بەری‌بەیان
هەر لووشکەم ئەهات لەناو گەورەکان
ڕۆژێ برسیم‌بوو سەر لە ئێوارە
باریان لێ‌خستم دڵ پڕ پەژارە
دەرچووم ڕۆیشتم بۆ قەراخی دێ
بەڵکو پەلکێ گیا بدوزمۆ لەوێ
هەروا ئەگەرام بەم لاو بەو لاوە
ڕێم‌کەوتە ناوی یەك دوو کەلاوە
کەلاوەیەکیان گیای لێ‌ڕوابوو
لە بوگەو پاکژ گیا تێك‌ئالأبوو

زۆرزۆر برسیمبو شەیتان وتی هۆش
تێروپڕ بخۆ نەفسم هاتەجۆش

خۆتان ئەزانن نەفس ڕەزیلە
هەندێکم لێخوارد لەو گیاوقەرسیلە

ئەمە گشت خەتاو گوناهی منە
ئیتر کردەوەم بار هەڵگرتنە

شێر :ــ

ئنجا بۆ ناڵیی ئەی کەری غەدار
گوناهی تۆیە لێمان کەوتە کار

ڕێــــوی :ــ

« ڕوو ئەکاتە شێر لەسەرخۆ ئەڵێ »
پادشا عەدلی تۆ لە عالەم دیارە
بە شەرعی بکە شەرع جێی قەرارە
وازی لێبێنن با تەماشاکەم
(مادە)ی قانوونی بۆ متالاکەم

(ڕێوی کتێبێکی زۆر زل ئەکاتەوەو عەینەك ئەکاتە چاوی ، مێزەرێکی زلی سپی ئەبەستێ بەسەریەوە چەن دەقیقەیەك کتێبەکە پەرە پەرە ئەکاو هەمو پەڕەیەك تۆزی تەماشا ئەکا ئنجا سەر هەڵئەبڕی) ٠

ڕێــــوی :ــ

فتوام دۆزیەوە فتوای ئاشکار
بۆ کوشتنی کەر وا ئەدەم قەرار

(ڕێوی دەستئەکا بە قـــەرار نووسین ، کـە لێبوەوە قەرارەکە ئەخووێنێتەوە) .

حاکم (ڕێوی) :-

ڕۆژی دووشەمە پانزەی شوبات
بەناوی شێرو پادشای حەیوانات

حاکم ڕێوی بوو موتەهەم کەرە
زەبتی ئیفادە لەناو دەفتەرە

لە نەتیجەدا (لدى التأمل)
کەر ئیعترافی کرد بە جورمی زل

لە دۆسیەدا سابقەی زۆرە
دەنگی ناخۆشە ملی زۆر شۆڕە

بە مادە (٧)ی قانوونی ناوشار
بە دەلالەتی مادە (٤٤) چلوچوار

هەرکەسی بیخوا لەماڵی ئەوقاف
پێویستە ملی بدرێ لە تەناف

کەلاوەی مزگەوت ماڵی ئەوقافە
کەی بۆ کەر ماڵی ئەوقاف مەعافە

قەرسیلێ کە کەر هەڵمەتیدایە
ماڵی مزگەوتو خانەی خودایە

(ڕێوی قەرارەکە تەواوئەکا ئەیداتە دەستیشێر وە شێر تەماشای قەرارەکە ئەکا ناوبەناو سەر بەرز ئەکاتەوەو تەماشای کەرەکە ئەکــاو دیسان تەماشای قەرارەکە ئەکا لەبەر خۆیەوە ئەیخوێنێتەوە (بــەبێ دەنگ) هەم دیسان بە مۆرپیکەوە تەماشای کەرەکە ئەکاو دانی جیڕەی پێئەکەوێو بەدەم مرە مرەوە سەر بائەدا) ٠

شێر :ـ

ئەم کەرە خواردی وەقفی مزگەوتان
بۆیە وا تاعون گشتمانی فەوتان

بیخەن ، بیکوژن بیخۆین هەموومان
بەڵکە زوو تاعون دەرچێ لە ناومان

(ئنجا هەموو حەیوانەکان بە جارێ هەڵمەت ئەبەنە سەر کــەرو پارچە پارچەی ئەکەنو ئەیخۆن) ٩

پەردە دائەدرێتەوە

پێشەکی چاپی یەکەم

بەپێنووس
معروف خزنەدار

بابەتەکانی شیعر

هەر لەو کاتەی ئادەمیزاد خۆی لەسەر ئەم زەوی‌یە دیوە ، هەستی کردووە ، دڵسوزی‌بووە ، هەر لەو سەردەمە دوورەشەوە ئەو هەست‌و دلسۆزی‌یەی دەربڕیوە ، هونەری لێ‌دروست‌کردووە ، وە بە پێی گۆڕرانی کۆمەڵ بە چەند شێوەیێکی جیاواز ئەم بیرو هەستەی دەربڕیوە، وە هونەر بووە بە چەند بەشێك ، لقێکی گرنگی کە بە وتە دێتەدی شیعرە •

ئەگەر بە وردی تەماشای ئەو سنوورو دەستوورانە بکەین کە بۆ شیعر دانراون ئەبینین هەموویان پاش شیعرەکە دانراون ، وە لە شیعرەکە دەرهێنراون ، واتە لە پێشانا شیعر بە سەلیقە بە پێی بیرو باوەڕو خوێندەواری‌و ئایدیۆلۆجیەتی زمانەکە وتراوە ، ئنجا تەماشاکراوە کە ئەم وتەیە هەندێ خصائصی تایبەتی خۆی هەیە ، لە وتەی‌تر جیای‌ئەکاتەوە • لێرەدا لەم سنوورو دەستوورانە نابن بە شتێکی نەمر بۆ شیعر ڕاستە شیعرێك ئەگەر وەزن‌و قافیەو مۆسیقاو خەیاڵو ئیلهامی

تیابێ ئەوا شیعرە ، بەڵام خۆ ئەگەر یەکێتی وەزنو قافیەش لە شیعرێکا تێکچوو دیسان هەر شیعرە ، مینش ئەڵێم ئەگەر وتەیێك بیرو خەیاڵی هونەری تیابوو لەگەڵ مۆسیقا دیسان هەر شیعری پێ ئەڵێم •

شیعر بە وتە دێتەدی ، ئەم وتەیەش ڕستەیەکە لە وشە (کلمة) وشە بە تاکی شتێکی مردووە هیچ نەبێ لەلایەن هونەرو خەیاڵەوە ، چونکە ئەگەر مردووش نەبێ خۆ لەیەك مەبەسی (مادی) زیاتر هیچ ناکەیێنی ، وە هیچ گیانێکی هونەری تیانی‌یە •

وشە پاش ئەوەی ئەخرێتە ڕستەیێکەوە ، یاخود ڕستەیێکی لێ‌دروست‌ئەکرێ ، وە ئەو ڕستەیەش وتەیە ئەوکاتە مانایێکی تایبەتی ئەکەیێنی ، جا ئەگەر ڕێکخستنی ئەم وشانە چەشنە وەستایی‌و تامو مۆسیقایێکی تایبەتی تیابوو لەگەڵ بیرێکی ڕێك‌و خەیاڵێکی جوان من بەشیعری دائەنێم با وەزنو قافیەشی نەبێ ، ئەوەش ئەوە ناگەیێنێ کە شیعر نابێ وەزنو قافیەی‌بێ ، یاخود ئەگەر وەزنو قافیەی‌بوو نابێ بگۆڕێ ، نا ئەوە نی‌یە ، بەلکو بوونی وەزنو قافیەو نەبوونی‌و گۆڕانی ئەمانە هەمووی شێوەی دارشتنی شیعرن ، یاخود ئەتوانین بڵێین جۆری شیعرن ، یا فنوونی شیعرن ، لەسەر ئەم باوەڕە من شیعر بەسەر سێ بەشا دابەش‌ئەکەم لەلایەن جۆرەکانیەوە :

١ ـ ئەو شیعری یەکێتی وەزنو قافیەی پاراستووە ، واتە شاعیر ئەگەر دەستی بە هەڵبەستنی پارچە شیعرێك کرد هەموو دێڕەکانی لە سەر یەك (بەحر) ئەهۆنرێنەوە وە قافیەی هەموو بەیتەکانی یەك ئەبێ‌و لەسەر یەك وەزن ئەبێ ، وەکو شیعرەکانی : (ابو العلاء المعري)و (المتنبی)و (ناڵی)و (سالم)و (گۆران)و (هەردی) ••

٢ ـ ئەو شیعرەی وەزنو قافیەی ئەبێ، بەڵام وەزنەکانو قافیەکانیش ئەگۆڕێن ، وەکو هەندێ کەس شیعری تازەی پێ ئەڵێ ، وەکو شیعرەکانی : (بدر شاکر السیاب)و (نزار قبانی)و (گۆران)و (هەردی)و (دیلان)و (کامەران)..

٣ ـ ئەو شیعرەی مەزنو قافیەی هەرنییە ، وەکو شیعرەکانی یاخود نووسینەکانی (علی محمود طه)و (نزار قبانی)و (گۆران)و کتێبە ئایینییەکان ...

بە پێی ئەم بیرو باوەڕە بۆمان دەرئەکەوێ کە وەزنو قافیە مەرج نییە بۆ شیعر ، بەڵکو تەنها بیروخەیاڵو ڕێکخستنی وشەو مۆسیقا شیعر لە جۆرەکانی دری ئەدەب جیائەکاتەوە ، لەوانەیە دەستبەجێ بەکێك بڵێ : کەوابێ چۆن شیعر لە نەثر جیائەکەینەوە ؟

کە ئەڵێین نەثر مەبەسمان نەثری هونەری (النثر الفني)یە جا ئەم نەثرە ئەگەر بیروخەیاڵو مۆسیقای تیابوو من هەر بە بابەتێك لە بابەتەکانی شیعری دائەنێم .

شیعر بیروباوەڕو ڕیکخستنی وشەو مۆسیقایە . بەڵام بۆچ لە پێشانا وەزنو قافیەیبوو ؟ بۆچ لە پاشانا ئەم یەکێتییەی وەزنو قافیە ڕووخێنراوەو تەنها یەكپارچە شیعر لەسەر چەند وەزنو چەند قافیەیێك هۆنراوەتەوە ؟ وە بۆچ ئەم وەزنو قافیە هەر لەناوچووە ؟ وەکو هەندێ کەس (النثر المرکز ، الشعر المنثور ، الشعر المنطلق)ی پێئەڵێن .

شاعیری گۆن خۆی بە وەزنو قافیەیێکی موعەیەن بەستووە لەبەر دوو هۆ :

١ ـ یەکێتی وەزنو قافیەی شیعر یاریدەی هەموو کەسێك ئەدا کە شیعرە کە زوو لەبەربکری بە تایبەتی لە کۆمەڵێکی دواکەوتوودا کە خوێندەواری تیایا دواکەوتبێ یاخود خوێندەواری هەر نەبێ وەکو دەوری جاهلی عەرەب •

٢ ـ هەروەها هۆزی دواکەوتوو لە خوێندەواری‌دا بیروباوەڕی تەسكو ساکار ئەبێ ، جا بۆ ئەوەی هونەرێك بدا بە شیعر وەزنو قافیەیێکی ڕێكوپێکی بۆ ئەوەی ئەو ساکاری‌یەی لە بیروخەیاڵەکەدا هەیە بەم وەزنو قافیەیەدا بپۆشێ ، ئەمەش ڕاستە کە زۆر جار وەزنو قافیە چەشنە هونەرو خەیاڵێکی‌تر بە شیعر ئەدەن •

کە کۆمەڵ پێش‌ئەکەوی لە ڕووی خوێندەواری‌یەوە پایەی بیرو خەیاڵ‌بەرز ئەبێتەوە شاعیری هونەروەر ئەتوانی وێنەی بڵندی هونراوەی وا دروست‌بکا کە هەرگیز پێویستی بە یەکێتی وەزنو قافیە نەبێ ، بەڵکو ئەم جارە بە بیری بەهێزو خەیاڵی هونەراوی وەزنو قافیە دائەپۆشێ ، جگە لەوەی یەکێتی وەزنو قافیەش ئەم شاعیرە بەندئەکا بەوە کە بیری هەر لەلای وەزنو قافیەکەبێ بەمە ناتوانێ بیرو خەیاڵی ڕاستەقینەی خۆی دەربڕێ •

کە کۆمەڵ لەمە زیاتر پێش ئەکەوێ ، یاخود با بڵێین شاعیر خۆی‌ئەگاتە پایەبەکی وا بەرز کە بتوانێ لە قسەکردنا بیروخەیالی وا دەربڕێ کە هونەری تیابێ سرنجو هەست ڕابکێشێ لێرەدا ئەتوانین بڵێین ئوسلووبی نووسینی ئەم نووسەرە ئوسلووبێکی شیعریە ، یاخود ئەو نەثرە هونەراوی‌یەی کە ئەینووسێ جۆرێکە لە جۆرەکانی شیعر •

شیعری کۆنو تازە

هەندێ کەس لەسەر ئەو باوەڕەن کە کۆنیو تازەیی شیعر بە وەزنو قافیە لەیەك جیائەکرێتەوە ، واتا شیعری کۆن ئەو شیعرەیە کە یەکێتی وەزنو قافیەی تیانەبێ ، وە شیعری تازە بەو شیعرە ئەووترێ کە وەزنو قافیەی ئەگۆڕێ وە لەسەر یەك وەزنو یەك قافیە نابی • بەلای منەوە شیعری کۆن بەمە لە شیعری تازە جیاناکرێتەوە ••• بەڵێ ڕاستە ، شیعری کۆن هەیەو شیعری تازەش هەیە ، وە ئەم دوو جۆرە شیعرە پێویستە کە ببن ، چونکە ژیان لە گۆڕپانو پێشوکەوتن‌دایە ، کە هەموو ژیان بگۆڕێ بێ‌گومان شیعریش نەگوڕێ چونکە بەشێکە لە ژیان بەڵکو خۆی ژیانە ، جا من وا ئەزانم شیعری کۆن هەر بە بیرو خەیاڵو مۆسیقا لە شیعری تازە جیائەکرێتەوە ، چونکە ئەو پێویستی‌یەی کە شیعری کۆن بۆی ئەچوو ئێستاکە ئەم پێویستی‌یە لە ناوچووە وە پێویستی‌ی تر هاتۆتە ناوەوە بو ئینسانو ژیان ، جا لەبەرئەوە شاعیر ئەتوانی ، ئەگەر شاعیر هونەروەرێکی بەرزبێ هەر بە جۆری یەکەمی شیعر شیعری تازە بنووسێتەوە واتە شیعری تازە بابەت بنووسیتەوە بە قافیە وە وەزنێکی موەحەد ، بۆ تەمەش ئەگەر تەماشای شیعرەکانی (محمد مهدی الجواهری)و (بدر شاکر السیاب) ، لە دیوانی (ازهار ذابلة)و (هەردی) لە دیوانی (ڕازی تەنیایی)و هەندێ لە شیعرەکانی (دیلان) بکەین ، ئەبینین ئەم شاعیرە مەزنانە وەستایی‌یێکی گەلێ بەرزیان بەکار هێناوە بۆ داڕشتنی شیعرەکانیان ، وە شیعرەکانیان بە ترازووی عەرووزو بەنجە (مقطع) کێشاوە ، وە گەلێ سرنجیان داوەتە قافیە ، بەلام لەگەڵ ئەوەشا گومان لەوەدانی‌یە کە شیعرەکانیان شیعری تازە بابەتن ، وە ئەو شیعرانەیان بە بیری تازەو خەیاڵی تازەو موسیقاوی تازە لە شیعری کۆن جیائەکرێتەوە نەك بە وەزن قافیە •

ئامانجی شیعر

شیعر ژیانە ، سنووری ژیانیش بێ‌پایانە کەوایێ ئامانجی شیعریش بێ‌پایانە ، هیچ نەبێ گەلێك فراوانە ، هەموو ئیحساسێکی زاتی ، دڵداری‌و دڵسوزی‌و ڕق‌و کین‌و پێکەنین‌و گریان ••• هتد •• وە هەموو ئیحساسێکی گشتیش بەختیاریی کۆمەڵ‌و هەوڵدان بۆ پێشخستنی باری کۆمەڵایەتی‌و ئابووری کۆمەڵ‌و بەرهەڵستکردنی دوژمنانی کۆمەڵ •• هتد •• تەبیعەتیش بەم هەموو فراوانی‌یەوەو ئەم هەموو بزووتنەوەی کە هەرگیز دوایی‌یان نایی ، ئەم هەموو وێناتە هەوێنی شیعرن ، جا بە پێی جیاوازیی بەینی ئەم وێنانە لە لایەك ، لە لایەکی تریشەوە هەستی تایبەتی شاعیر کە بۆ جۆرە وێنەیێك لەم وێنانە ئەڕوا ، شیعر ئەکرێ بە چەند بەشێکەوە لەلایەن ئامانج (اغراض)ەوە • وتمان شیعر وێنەی ژیانە ژیانیش کەڵێ ئامانجی جیارازی هەیە • بەپێی ئەم ئامانجە جیاوازانە شیعریش چەند ئامانجێکی ئەبێ ، هەر ئامانجێك لەم ئامانجانەی شیعر ئامانجێك لە ئامانجەکانی ژیان ئەهێنێتەدی •

ئیحساسی شاعیر ذاتی‌بێ یا عام‌بێ لەپاش هەڵبەستنی شیعرەکە ئەبێتە ئامانجێکی گشتی لە هەردوو بارا ، بۆ وێنە ئەگەر شاعیرێك دلداری‌یەکی ڕاستی کرت لەگەڵ کچێکی شوخ‌و شەنگ ، لە جێکایێکی موعەیەن ، لە کاتێکی موعەیەن‌دا لەوانەیە ئەوپەڕی ئامانجی ئەو شاعیرە ئەوەبێ کە خۆشەویستەی ببێنێ ، گفتوگۆیەکی دلسۆزانەی لەگەڵ بکا ، جا ئەگەر هاتو ئەم شاعیرە ئەو بیرو هەستە تایبەتی‌یەی خستەناو قاڵبی شیعرێکی جوان کە هەمووی بیروباوەڕی چاك‌بێ ، وە خەیاڵێکی ناسکی تیابێ • ئەو شیعرە کە هەوێنی شتێکی تایبەتی‌یە ئەبێتە شیعرێکی گشتی ، چونکە

ئەو سۆزەی دڵداری لە هەموو ئینسا نێکا هەیە ، وە سیفەتی دڵــداری سیفەتێکی گرنگە لە هەموو ئینسانێکا •

لەبەرئەوە من لەسەر ئەو باوەڕەم شیعر تەنها هەر ئامانجێکی نی‌یە، بەڵکو گەلێ ئامـــانجی هەیە ئەویش ئەغرازەکانیەتی ، ئەو (اغراض) نەشی تایبەتی‌بن یا گشتی‌بن هەر ئامانجی شیعرن ، ئەمەش لەئەختصاصی شاعیرەکـــانا دەرئەکەوێ ، ئەو ئیختصاصەش بـــە پێی تەربیـــەت‌و خوێندەواری هەستی نەتەوایەتی یا ئایینی شاعیر ئەخوڵقێ ، هەر لـەبەر ئەوەش شاعیر لە جۆرە شیعرێکا سەرئەکەوێ ، وە مەزنە شاعیر بـــە بیری ڕێك‌و خەیاڵی جوان‌و وێنەی ڕازاوەو مۆسیقای بەهێز دیارئەکرێ نەك بە دەربڕینی جۆرەکانی شیعر وەکو شێعری دڵــداری بەرزتر یا نزمتر بێ لە لامان لە شیعری کۆمەلایەتی یا مرۆڤایەتی •

خۆیندەواری بەڕێز ، وەکو لەم چەند قسەیەی سەروە دەرئەکەوێ بیروباوەڕەکەی من سەرەتایێکە بۆ باسێکی درێژ ، گەلێك درێژ ، مـن باسی گەلێ شتم‌کردووە لەم چەند وتەکەمەدا هیوام وایە مامۆستاکانم ، مامۆستایانی ئەم باسە لەسەری بڕۆن چونکە گەلێ لە وتەکانم تەنهــــا ناو (عنوان)ێکە بۆ باسێکی درێژ •••

خەیــام

لەبەر سەلام ناوی خەیام ئەهێنم ، ئەو خەیامـــەی تا دووچەرخ لەمەوبەر لە ناو هەموو زانستگا زانایانی (ریاضیات) ناوی دەرکردبوو بە زانایێکی بلیمەت ، لـــە دووچەرخیش لەمـــەوبەرەوە بەهۆی گوڕینی چوارینەکانی خەیام بۆ زمانی ئینگلیزی لەلایەن شاعیری بەناوبانـــگی ئینگلیز (ڤیتزگراڵد) ، وە بۆ گەلێ لە زمانەکانی‌تری جیهان ئەڵێم لـــە

دووچەرخیش لەمەوبەرەوە هەموو ئەدیبەکانی جیهاندا بە شاعیرێـکی بلیمەت ناوی دەرکردبوو •

شێخ سەلام یەکسەر لە زمانی فارسی‌یەوە چوارینەکانی خـەیامی هەر بەشیعر گۆڕی بۆ زمانی کوردی‌وە لەساڵی ١٩٥١م لـە بەغـــدا چاپی‌کردو بڵاوی‌کردەوە • لەگەڵ ئەوەی ئەتوانین بڵێین نزیـکترین تەرجەمە بۆ چوارینەکانی خەیام گۆڕینەکەی شێخ سەلامە ، بەڵێ لەگەل ئەوەش (ئەنجومەنی خەیام) لە لەندەن ، وە خەیام دۆستەکان لـە گەلێ لایەکی جیهانا تا ئێستا هەر نازانن کە چوارینەکان کراون بە کوردی ، بەداخەوە ئەمە ئەڵێم ، چونـــکە پرۆپاگەندەی ئـــەدەبی‌و زانیاریمان گەلێك کەمە ، یاخود هەرنی‌یە •

لەشاری تاران لە هاوینی ساڵی ١٩٥٦م بووم بە رەفیقی کەنجێکی خوێندەوار ، ئەو زاتە لە پۆلی چوارەمی زانستگای تاران بوو لـــە بەشی ئەدەبیات ، بانگی‌کردم بۆ ماڵەوە ، لەکاتی سەردانی ماڵەکەی نامەخـانە تایبەتی‌یەکەی خۆیم چاو پێ‌کەوت ، دۆبێکی گەورەی تایبەتی بۆ هەموو ئەو کتێبانەی لەســـەر خەیام نووسرابوون تەرخان کردبوو ، ناوی‌نابور (نامەخانەی خەیام) چاوێکم بەم نامەخانەیە گێڕا ، چوارینەکـانی خەیامم دی بە گشت ئەو زمانانەی کە گوڕرابوون بۆی ، مینش پێم‌وت: ئەی کوا چوارینەکانی خەیام بە کوردی ؟ زۆر عەجایەبی بەم قسەیەی من هات ، وتی : بۆچی خەیام بە کوردی هەیە ؟ وتم : بەڵێ مـن کـە گەڕامەوە بەغدا بۆتی رەوانە ئەکەم ، لام وایە کـــابرا هـــەر باوەڕی پێ‌نەئەکردم تاکو گەڕامەوە بەغداو چوارینەکانی خەیامی شێخ ســەلامم بۆی رەوانەکرد ، لام وایە ئەو وەختە باوەڕی کردبێ کـــە شتێـکی وا هـــەیە •••

چوارینەکانی خەیام بە کوردی

ئەوەی من لێرەدا ئەمەوێ دەری بڕم لە بابەت چوارینەکانی خەیامو تەرجەمەکەی شێخ سەلام دووشتە ، یەکەمیان تەرجەمەکەی سەلام بۆ چوارینەکان نزیکترین تەرجەمەیە بۆ ئەسلی فارسی یەکەی ، نەك تەرجەمەکانی تر کە بە هەموو زمانەکانی تری جیهان کراوە ، دووەمیان بۆچ شێخ سەلام هەر لەسەر ئەو بەحرەی کە خەیام چوارینەکانی پێ هەڵبەستووە ئەویش تەرجەمەی نەکردووە ؟

بەڵێ ، تەرجەمەکەی خەیامی شێخ سەلام نزیکترین تەرجەمەیە بۆ فارسی یەکەی ، چونکە زمانی فارس گەلێ نزیکە لە زمانی کوردی ، هەروەها ئەو هونەرەی لە وشە فارسی یەکاندایە لە کوردی یەکەش بە شێوێکی گشتی هەر ماونەتەوە چونکە گەلێ وشەی فارسی لە کوردی دا ناگۆڕێن هەروەکو خۆیان ئەمێننەوە ئەویش لەبەرئەوەیە کە ئەو وشانە بە فارسیو کوردی هەر عەینی مانا ئەگەیێنن •

هەموو چوارینەکانی خەیام لەسەر سێزە هیجا ڕێك خراوون ، واتە سێزە هیجائین ، عەرەبەکان هاتوون ئەم چوارینانەیان بە بەحرەکانی خۆیان کیشاوە دیویانە کە چوارینەکانی خەیام لە بەحری (هەزەج)ن لە گەڵ هەندێ کەمو زیادی ، بەلام لە حەقیقەتدا چوارینەکانی خەیام هیچ پێوەندێکیان بە عەرووزی عەرەبی یەوە نی یە بەڵکو چوارینەکان بە ترازووی خۆمان کێشراون کە (مقاطع)ە وە ئەگەر هاتوو ویستمان بڕیار لەسەر وەزنەکانی چوارینەکان بدەین ئەبێ بڵێین هەموویان سێزە هیجائین وبەس ، جا ئەگەر تەماشای تەرجەمەکەی سەلامان کرد ئەبینین

چوارینەکانی خەیامی لەسەر وەزنی شیعری هیجائی گۆڕیوە ، ئەو وەزنە لـــە کوردیدا وەزنی گۆرانی پێ‌ئەڵێن زۆربەی شیعری تازەی کوردی لەسەر ئەم وەزنە نەتەوایەتی‌یە ڕێك‌خراون ، بەڵام شێخ سەلام بۆ هەر بـــە وەزنی سێنزە هیجائی چوارینەکانی نەگۆڕیوە ؟ ئەویش تەنهـــا لەبەرئەوەیە کە ئەم وەزنی دە هیجائی‌یە وەزنێکی سووکە ، لەگـــەڵ بیروباوەڕو خەیاڵی شاعیری کوردی‌و زمانی کوردی ڕێك‌ئەکەوێ بۆیە شێخ سەلام لەسەر ئەو وەزنە گۆڕیویەتی‌وە نەیتوانیوە لەســـەر وەزنی سێنزە هیجائی شیعرەکان ڕێك‌بخا ئەگەر چی شیعری سێنزە هیجائیش لە کوردی‌دا هەرهەیە • جا ئەگەر یەکێك ڕەخنەی لە گۆڕینەکەی خەیامی بێ تەنها لەبەرئەوەیە کە لە هەموو دێڕێکا سێ هیجای فڕێ‌داوە ، وە لەوانەیە ئەمە بووبێتە هۆی ئەوە کە مانای چوارینە کوردی‌یەکان لـــــە مانای چوارینە فارسی‌یەکان کورت تربێ ، یاخود بە شێوەیێکی گشتی لە هەندێ چوارینا بە تەواوی مانای چوارینەکانمان چنگ‌نەکەوێ •

ســـەلام

وەکو لە مێژووی ژیانی دەرئەکەوێ پایەی ئەدەبی شێخ ســـەلام زۆر لە پایەی وەزیفەی زلترو بەرزترە ، ئەو ماوە دوورو درێژەی کـــە لـــە وەزیفە بوو نەگەیشتە پایەیێـــکی وا هیچ نەبێ لەگـــەڵ پایەی ئەدەبی‌یەکەی ڕێك بکەوێ کـــە تەقاویت‌کرا وەزیفەیێـــکی بچووکی هەبوو پاش ئەو ماوە دوورو درێژە ، گەلێ لە ڕەفیقەکانی شێخ ســـەلام گەیشتنە شوێنی‌بەرز لە وەزیفە جا نازانم هۆی ئەم دواکەوتنەی شـــێخ سەلام لەبەرئەوە بوو لە ئەستەموڵ نەی‌یخوێندبوو ، یاخود لەبەرئەوە بوو کە شەهادەی ئێستا بابەتی نەبوو ؟ بە ڕاستی زۆر سەیرە هەندێ خاوەن

شەهادەی بێ کەڵك ژیانێکی خۆش ڕابوێرن ، بەڵام زۆری وەکو شێخ سەلام پاش ماوەی خزمەتێکی زۆر لە وەزیفەیێکی بچووکا تەقاویت بکرین ، لام وایە شێخ سەلامو زۆری وەکو ئەو تەنها کردەوە ئەدەبی یەکانیان شایانی ئەوەن نەك ئەبێ هەر بەخۆشو بەختیاری بژین، وە لە کۆمەڵایە سەندبکرین ، بەلکو پێویستە پایەیێکی بڵندیان هەبی لەناو دڵی کۆمەڵ .

شیعری سەلام

ئەم دیوانە گوڵزارێکە ، جیهانێکی گیانی یە ، گوڵزارێکە پڕ لە هەموو چەشنە گوڵێك ، هەر گوڵێکی ڕەنگێك ئەنوێنێ ، وە بۆنێك ئەدا بەمیشكو ئەیفڕێنێ بۆ ئازادی ، بۆ بەختیاری ، جیهانێکی گیانی یە ، پڕە لە کیانی ڕاستەقینی ی ئادەمزای .

شێخ سەلام زیاتر شاعیرێکی نیشتمانو نەتەوەیە ، چونکە کاتی گەنجی سەلام نەتەوەی کورد بە دەورێکی تایبەتی تێپەڕی لە ژیانی دا، بەگومان شێخ سەلام دەستی لەم بزووتنەوەی کوردەدا هەبوو ، وە شاعیریش بوو ، چۆن ئەو بیرو باوەڕەی خۆی ڕێژێتە ناو قالبی شیعرەوە لەم چەشنە شیعری دا بیروباوەڕ زاڵە بەسەر خەیاڵ ، چونکە مەوزووعی نیشتمانی هەندی حەقایقی تیائەبێ ، کە شاعیر ئەم حەقایقانە بێنێتە ناوەوە بێگومان ماوەی خەیاڵ تەسك ئەکا ... پیچەوانە ئەگەر تەماشای شیعرە دەروونی و دڵداری و زاتی یەاکنی سەلام بکەین ئەبینین خەیاڵێکی ڕوونی تیایەو ، شعوورێکی ڕاست دەرئەخا ، وەکو وشەکانی لە ناخی دەروونیا بێتەدەرەوە وایە .

سوپاسی بیرو هەستی مامۆستا شێخ سەلام ئەکەم کە ماوەی ئـــەم چەند ووتەیەی دام ، ئەگەرچی بەشی زۆری ئەم وتانەشم بۆئەو تەرخان نەکرد ، بەڵـکو بە شێوەییکی گشتی باسی شیعرم کرد ، هـــەر بویەش ئەم بیروباوەڕانەم خستەپال ئەم دیوانە مەزنە بۆ ئەوە لێرەدا بپاێزرێ ، وە چاوێکی قوولی ڕەخنەگری بێلایەنگیری تەماشـــا بـکری لەلایەن مامۆستاکانی ئەدەبەوە .

١١ کانوونی دوەم ١٩٥٨م

پێرست

بابەت	لاپەڕە
وتەیەك	٧
پێشەكی	٩
ژیانو بەسەر هاتی شێخ سەلام	٣٢
هەرچی	٤٥
گەر لەلام باشە	٤٧
چاوی صەیادە	٤٩
پێنج خشتەكی لە سەر غەزەلێكی مستەفا بەگی كوردی	٥٠
مژدەی وەتەن	٥٣
لەرێگەی چەمچەماڵ	٥٤
كچێكی مناڵ	٥٦
بۆ كۆمەڵی ئەقوام	٥٧
لە دەشتی شارەزوور	٦١
بەهاری كوردستان	٦٣
لەكانی مانگا	٦٦
لە بیابانێكی لیندا	٦٨
گفتوگۆی ملەكەوە	٧٢
نامەوێ	٧٧
شیوەنی بە كوڵ	٧٨
شیوەن	٨٢
وەتەن چییە	٨٤
كەی كورد ئەجووڵێ	٨٥
لای خۆم	٨٧
عەشقو سەرمەمەرگ	٨٨
بۆ ژیان	٨٩
شیوەن بۆ ئەحمەد حەمدی	٩٣
كورد	٩٥

بابەت	لاپەڕە
یار لە خەوما	٩٦
شەوی بەغدا	١٠٠
شیوەن بۆ خەلەف شەوقی	١٠١
ساقی نامە	١٠٣
تێگەیشتن	١١١
حەقیقەت	١١٢
بە یادی چاوەکانی	١١٣
چی خۆشە	١١٤
بە یادی وەلی دیوانە	١١٥
منو خەم	١١٧
تۆزی لەنجەولار	١١٩
رازو گلەیی ژیان بۆ ژین	١٢١
نەیجوڵی گوێ چەم	١٢٤
قوتابخانەی کوردستان	١٢٨
داخی دووریو خەمگینی ئەمین زەکی بەگ	١٣٧
تاق تاق کەرە	١٣٩
کوترو ڕاوکەر	١٤٢
سەربەستی بیر	١٤٤
چاوەڕوانی	١٤٦
بە بیماری	١٤٨
زولفی لولت	١٤٩
هەژاری کڵۆڵ	١٥١
کزەی جووتیار	١٥٤
هەرکەسێ	١٥٧
شیوەنی ئەمین زەکی بەگ	١٥٨
بە سیەتی	١٦٤
قەومی کورد	١٦٥
خۆزگە	١٦٧

بابەت	لاپەڕە
مەلی گیرۆدە	١٦٨
تـاگێتی	١٧٢
شینی کەریم بەگی جاف	١٧٥
بەیادی سالم ساحیبقران	١٧٨
بەیـادی دیوانە	١٨٥
چـاوەڕوانی	١٩٨
بە زولفـو پەرچەمی	٢٠٠
بەدبـەختی	٢٠١
کـورد	٢٠٢
پێنج خشتەکی لەسەر هەڵبەستێکی ئەحمەد حەمدی ساحیبقران	٢٠٤
هەشت فلس	٢٠٨
شیوەنی جیاووك	٢١٢
شیوەن بۆ هاوڕێیەکی زۆر شیرینم	٢١٤
چـــوارین	٢١٥
تـاك	٢١٨
تـاقە کورەکەم	٢١٩
شیوەن بۆ کاکە حسین شێخ عبدالکریمی کرپچنە	٢٢٣
سکالایەکی شـاعیر	٢٢٥
زۆر عەیبـە	٢٢٧
گوێرو چاوساغ	٢٢٩
لە جۆشی کوڕەی	٢٣١
ئـەم مەحکەمە	٢٣٤
ئافاتی تاعون لەناو حەیوانا	٢٣٥
پێشەکی چاپی یـەکەم	٢٤٩

سوپاس

زۆر سوپاسی ئەم بەڕێزانە دەکەم :

١ ـ مامۆستا هوشیار محەممد عەزیز قەفتان ـ خاوەنی پرۆژەی هاوسەر لە سلیمانی کە دیوانەکەی پێسپاردم بەرەزامەندی بنەماڵەی شاعیر.

٢ ـ مامۆستا ناهیدەی شێخ سەلام .

٣ ـ خوالێخوشبو شێخ قادری شێخ حسین کە بەداخەوە دیوانەکەی نەدی کە زوربەی ئاوا تەکانیم هێنابووە دی .

٤ ـ بەڕیز مامۆستا عومەر عبدالرحیم کە لە پیدا چوونەوەدا یارمەتی دام.

٥ ـ ڕێزو خۆشەویستم بۆ بنەماڵەی شاعیر کە ئەم دەرفەتەیان بۆ ڕەخساندم

٦ ـ بەڕیز دکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسول کە نوسخەی دیوانی یەکەمی دابوو بە مامۆستا هۆشیار و هەندێ بۆ شایی تێدا پڕکرابوەوە .

ـ ئومێدکاکەڕەش ـ

چاپکراوەکانی نووسەر

١ ـ دیوانی عارف عورفی ساڵی ١٩٨٥ .

٢ ـ دیوانی حیلمی ساڵی ١٩٨٥ .

٣ ـ کۆکردنەوەی سەرجەم هۆنراوەکانی ئەحمەد موختار جاف کرا بە سەرچاوە بۆ دیوانەکەی .

٤ ـ دیوانی سەلام . لە بڵاوکراوەکانی پرۆژەی هاوسەر .

ئەوبەر هەمانەی بەدەستەوەن بۆ چاپ :

١ ـ گەشتێك بە گوڵزاری شاعیراندا .

٢ ـ خوێندن چرای ژیانە .

٣ ـ هۆنراوەی سەر کێلی گڵکۆی ئازیزان .

٤ ـ دەنگی شاعیران .

٥ ـ چوارینەکانی خەیام کە شێخ سەلام کردوویەتی بە کوردی .

٦ ـ چیرۆکی جولەکەی کۆڵگێر ـ نووسینی شێخ سەلام .

٧ ـ کەشکۆڵی نەجمەدین مەلا .

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق بغداد ١٧١٧ لسنة ١٩٩٠

جەژنی نەورۆزتان یاخوا پیرۆزبێ
شەوتان هەر ڕۆژو ڕۆژتان نەورۆزبێ
هەر ئەم ڕۆژە بوو کاوەی کوردی گورد
مێشکی زوحاکی بە چەکوش ووردکرد

www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)

نیگاری بەرگ : لیث مێ

لەبڵاوکراوەکانی پرۆژەی هاوسەر

ژمارە « ٤٢ »

سلێمانی – شەقامی حەمدی

خاوەن پرۆژە : هۆشیار محەممەد عەزیز قەفتان

نرخی « ٥ » دینارە

چاپی بەرگ : چاپخانەی (الادیب)